

4V-hanke
Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin

4V – HANKKEEN LOPPUARVIOINTI

20.2.2011

Paul Silfverberg
Outi Silfverberg

Konsulttitoimisto Planpoint Oy

Helsingin kaupunki

VANTAAN KAUPUNKI
VANDA STAD

SISÄLLYSLUETTELO

YHTEENVETO.....	2
1. TAUSTAA.....	4
1.1 4V -hanke.....	4
1.2 Arvioinnin toteutus.....	6
2. HANKKEEN SISÄLTÖÄ KOSKEVAT HUOMIOT JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	8
2.1 4V –hankkeen rajausta ja tavoitteet.....	8
2.2 Tavoitellut tuotokset.....	10
2.3 Selvitykset.....	11
2.4 Asukastoiminnan kehittäminen.....	12
2.5 Vuokratalojen kestävä kehitys.....	15
2.6 Kestävän kehityksen kasvatus.....	16
3. HANKKEEN HALLINTO JA JOHTAMINEN.....	19
4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET.....	23
4.1 Yleiset johtopäätökset ja suositukset.....	23
4.2 Komponenttikohtaiset johtopäätökset ja suositukset.....	25
4.2.1 Asukastyö.....	25
4.2.2 Vuokratalojen kestävä kehitys.....	27
4.2.3 Kestävän kehityksen kasvatus.....	28
4.3 Lopuksi.....	29

Liite: Haastattelututkimuksen yhteenveto

YHTEENVETO

4V - hanke (Välitä, vaikuta, viihdy, voi hyvin) on 1.4.2008 - 31.3.2011 toteutettava kestävä kehityksen edistämishanke, jota koordinoi Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy ja joka toteutetaan yhteistyössä Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien kanssa yhteensä kahdeksalla pilottialueella. Hankkeen ulkopuolinen rahoitus tulee Etelä-Suomen EAKR-ohjelman ”Suurten kaupunkiseutujen kehittäminen” –toimintalinjasta.

Hankkeen tavoitteena on ollut **parantaa kaupunkien elinympäristöä, viihtyisyyttä ja turvallisuutta edistämällä kestävää, osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen perustuvaa suurkaupunkikulttuuria ja elämäntapaa**. Hankkeessa on pyritty rakentamaan uusia malleja, verkostoja ja toimintakulttuureita, joissa vahvistetaan sosiaalista pääomaa, välittämistä, osallistumista sekä kykyä toimia hyvän elinympäristön ja kestävä elämäntavan puolesta. Hankkeen pääasiallisia kohderyhmiä ovat olleet kaupunkien vuokratulojen hallinnon ja ylläpidon henkilökunta sekä asukasryhmät, ympäröivien kaupunginosien asukkaat ja järjestöt, opettajat ja muut ammattikasvattajat sekä heidän välityksellään lapset ja nuoret. Hanke on jakaantunut kolmeen pääteemaan: 1) Asukastoiminnan kehittäminen, 2) Vuokratulojen kestävä kehitys ja 3) Kestävä kehityksen kasvatusta. Hankkeen konkreettisia tuloksia ovat erilaiset kestävä kehityksen toimintamallit ja hyvät käytännöt, opaskirjat, informaatiomateriaalit, koulutusohjelmat, selvitykset ja tutkimukset sekä yhteistyöverkostot.

Hankkeen arviointi on koostunut neljästä ohjatusta itsearviointitilaisuudesta, syksyllä 2009 toteutusta väliarvioinnista sekä syksyllä 2010 toteutetusta loppuarvioinnista. Tähän raporttiin on koottu loppuarvioinnin päähuomiot ja suositukset. Sen lisäksi raportin liitteessä esitetään laajan, eri kohderyhmiä ja yhteistyötahoja kattaneen haastattelututkimuksen tulokset. Loppuarviointi perustuu tähän haastattelututkimukseen sekä hankkeen suunnitelmien, raporttien ja tuotosten tarkasteluun. Koska hanke on juuri loppumassa, koskevat sen suositukset niitä toimenpiteitä, joita hankkeen viimeisten viikkojen aikana tulisi tehdä sekä ennen kaikkea toimenpiteitä, joita eri hallintotahojen tulisi tehdä tulosten levittämiseksi ja juurruttamiseksi. Arvioinnin huomiot ja suositukset voi vetää yhteen seuraavasti:

- Hankkeen toteutus on ollut pääosin onnistunutta ja osa alun perin asetetuista määrällisistä tavoitteista ylitettiin jopa moninkertaisesti.
- Hankkeen alkuperäinen rajaus (kolme jo sinällään erittäin laajaa teemaa kolmessa eri kaupungissa) oli erittäin haastava, mikä on vaikeuttanut sekä selkeän kuvan saamista hankkeesta (koskee sekä hanketyöntekijöitä että varsinkin yhteistyötahoja) että toimintojen priorisointia. Jälkiviisaana voi todeta, että kehittämishankkeen rajauksen pitäisi yleensä olla kohtuullisen tiukka, jotta hankkeen fokusoitu ja tehokas toteutus olisi mahdollista. Lähtökohtansa haastavuudesta huolimatta hanke onnistui kuitenkin melko hyvin löytämään sisällölliset teemansa ja lähestymistapansa. Ajatus eri toimintojen synergioista ei kuitenkaan juurikaan toteutunut. Sen sijaan eri kaupunkien yhteistyö on luonut mahdollisuuksia hyvään keskinäiseen oppimiseen ja jatkossakin kannattaa edistää seudullista hankeyhteistyötä.
- Hankkeen alkuvaiheeseen sisältyi paljon erilaisten pienimuotoisten tapahtumien toteutusta (tai niissä mukana oloa), selvityksiä ja pienimuotoista pilotointia. Vaikka osa toiminnasta jäikin luokkaan ”mielenkiintoista, mutta vähämerkityksellistä”, oli lähestymistapa perusteltu, koska hankkeen piti luoda kontaktit ja verkostot eri toimijoiden kanssa sekä testata erilaisia toimintatapoja. Suurin osa kokeiluista on saatu kootuksi hankkeen keräämään ”hyvien käytäntöjen” pankkiin ja hankkeen laatiin oppaisiin.
- Hankkeessa luodut oppaat ovat konkreettisia ja käytännön läheisiä, minkä vuoksi ne tarjoavat hyvän lähtökohdan muun muassa vuokratulojen, koulujen ja päiväkotien kestävä kehityksen työlle. Koska pääosa tuotoksista on valmistunut vasta hankkeen viime metreillä (osa

oli vielä tämän arvioinnin aikaan viimeisteltävinä), on vaarana, että materiaalien ja menetelytapojen levitys- ja juurrutustyö jää joiltain osin vielä kesken, vaikka hankkeessa onkin panostettu tulosten juurruttamisen ja levitykseen esimerkillisesti. Kaupungin vastuuvirastojen ja Kierrätyskeskuksen haasteena onkin nyt varmistaa, että työkalut saadaan leviämään ja otetuksi käyttöön. Lupaavia tuloksia tästä näkyikin jo kaikissa hankkeen komponenteissa, parhaiten kestävän kehityksen kasvatuksessa.

- Hankkeen alkuperäisiin tavoitteisiin kuului vertaistukiverkostojen kehittäminen. Osin tämä tavoite osoittautui epärealistiseksi eikä sille ollut todellista tilausta, mutta kestävän kehityksen kasvatuksessa onnistuttiin tarttumaan tähänkin haasteeseen. Erityisiä onnistumisia tältä osin ovat Espoon ympäristökasvattajien verkosto, vastaava Vyyhti-verkosto Vantaalla ja Helsingin leikkipuistojen ympäristöryhmä (LeEKO).
- Hankkeen hallinto on hoidettu ammattimaisesti huolimatta hankkeen poikkeuksellisen haastavasta organisatorisesta lähtökohdasta.

Hankkeessa on ollut luonnollisesti myös erilaisia ongelmia, joista merkittävimpiin kuuluu hankkeen jääminen kaupunkien organisaatioissa aktiivisesta integroitumispyrkimyksestä huolimatta jossain määrin erillisen hankkeen asemaan. Vantaalla hanke onnistui parhaiten löytämään roolinsa hallinnon tukena, mutta Helsingissä hallintokuntien omistajuus ja panostus hankkeeseen olisi voinut olla parempi, minkä kautta ne olisivat myös voineet hyötyä enemmän hankkeen tuesta. Tämä on krooninen hanketoimintaan liittyvä ongelma: erillisen hankkeen on erittäin vaikea muuttaa hallinnon sisäisiä rakenteita ja työskentelytapoja, ellei hallinto itse ota prosesseista omistajuutta ja varaa riittävästi resursseja sekä hankkeeseen osallistumiseen että ennen kaikkea kehitettyjen toimintojen levittämiseen ja ylläpitoon. Juurruttamisen vahvistamiseksi olisi myös hankkeen kestoa ollut hyvä jatkaa noin puolella vuodella, mutta tähän ei päärahoittajan näkemyksen mukaan ollut mahdollisuutta.

Kaiken kaikkiaan hanketta voidaan pitää pääosin onnistuneena; sillä aikaansatiin käyttökelpoisia työkaluja ja malleja kestävän kehityksen työlle, minkä lisäksi sen toteutus täytti hyvin hyvän hankehallinnon kriteerit.

1. TAUSTAA

1.1 4V -hanke

4V - hanke (Välitä, vaikuta, viihdy, voi hyvin) on 1.4.2008 - 31.3.2011 toteutettava kestävä kehityksen edistämishanke, jota koordinoi Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy ja jota on toteutettu yhteistyössä Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien kanssa. Hankkeen ulkopuolinen rahoitus on tullut Etelä-Suomen EAKR-ohjelman ”Suurten kaupunkiseutujen kehittäminen” –toimintalinjasta.

Hankkeen tavoitteena on ollut **parantaa kaupunkien elinympäristöä, viihtyisyyttä ja turvallisuutta edistämällä kestävää, osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen perustuvaa suurkaupunkikulttuuria ja elämäntapaa**. Hankkeessa on pyritty rakentamaan uusia malleja, verkostoja ja toimintakulttuureita, joissa vahvistetaan sosiaalista pääomaa, välittämistä, osallistumista sekä kykyä toimia hyvän elinympäristön ja kestävä elämäntavan puolesta. Uudenlaisia toiminta- ja palvelumalleja on etsitty ja kehitetty erityisesti kahdeksalla pilottialueella (Espoossa Leppävaara, Suvela ja Kirkkojärvi; Helsingissä Mellunkylä, Roihuvuori ja Herttoniemi; Vantaalla Korso ja Länsimäki). Toiminta on kohdistunut alueiden asukastoiminnan kehittämiseen ja tukemiseen, vuokratotalyhtiöiden kestävä kehityksen edistämiseen sekä leikkipuistojen, päiväkotien ja koulujen kestävä kehityksen kasvatukseen vahvistamiseen. Hankkeen välittömiä kohderyhmiä ovat olleet asukastoiminnassa mukana olevat järjestöt ja kaupunkien hallintokunnat, kaupunkien vuokratalojen hallinnon ja ylläpidon henkilökunta ja asukasaktiivit sekä leikkipuistojen, päiväkotien ja koulujen henkilöstö. Hanke on tukenut näiden toimijoiden verkostoitumista ja yhteistyötä sekä luonut heille toimintamalleja ja työkaluja, joiden avulla toimijat voivat paremmin tukea ja edistää kestävä kehityksen toimintaa alueiden asukkaiden keskuudessa. Hyviksi osoittautuneita toimintamalleja on lisäksi levitetty laajemmin kaupunkien omissa organisaatioissa sekä erilaisissa pääkaupunkiseudullisissa ja kansallisissa verkostoissa

Kestävä kehitys on nähty hankkeessa sekä sosiaalisena että ympäristöllisenä haasteena. Sosiaalisesti on pyritty kehittämään ennaltaehkäiseviä menettelytapoja, joilla voidaan vahvistaa asukastoimintaa ja sen kautta parantaa yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta. Erityisesti on pyritty luomaan uusia ja toimivia menetelmiä asukkaiden itsensä kokemien ongelmien ratkaisuun ja kehittämisideoiden esiin saamiseen sekä syrjäytymisvaarassa olevien asukkaiden tavoittamiseen ja aktivointiin. Ympäristöllisesti hanke täydentää kaupunkien kestävä kehityksen ja ympäristövastuullisuuden edistämistyötä. Erityisesti on pyritty löytämään keinoja lisätä kuntalaisten arkipäiväistä ympäristövastuullisuutta ja vastuuta omasta asuinympäristöstään yhdessä muiden asukkaiden kanssa sekä vahvistaa kestävä kehityksen toimintaa kaupunkien organisaatioissa.

Hankkeen toteutus on koostunut kolmesta pääteemasta (komponentista):

Asukastoiminnan kehittäminen (asukastyö)

Asukastoiminnassa 4V-hanke on pyrkinyt tukemaan kohdealueiden asukkaiden kestävä elämäntapaa ja asumista, asukastoimintaa sekä yhteisöllisyyttä. Hankkeessa on etsitty yhdessä asukkaiden kanssa keinoja ja tapoja edistää asumisviihtyvyyttä ja –turvallisuutta. Keinoina ovat olleet mm.

- kestävä kehityksen materiaali- ja koulutuspaketit (useita ”vinkkijulkaisuja”, esitteitä ja eri aiheisiin/kohderyhmille räätälöityjä koulutusmateriaalipaketteja) sekä järjestöille kohdenne- tun ”Keke mukaan kuvioihin” –oppaan laatiminen
- asukasorganisaatioiden verkostoitumisen edistäminen
- erilaisten koulutusohjelmien/tilaisuuksien tarjoaminen kaupunkien ja järjestöjen asukastyön- tekijöille

- alueiden kehittämistä koskevien osallistavien suunnitteluprosessien tukeminen (mm. Wiki-suunnittelu)
- omaehtoisen asukastoiminnan tukeminen järjestämällä erilaisten yhteistyötahojen (järjestöt, kaupunkien organisaatiot jne.) kanssa tapahtumia, näyttelyitä, retkiä, vapaamuotoisia tapaamisia jne.
- kuntien asukastoimijoiden verkostoitumisen edistäminen
- tuki asukastoiminnan tilojen kehittämiseksi (tilaselvitys Espoossa, asukastilaesite Helsingissä)

Alun perin hankesuunnitelman merkittävimpiä tavoitteisiin kuului myös vertaistukeen perustuvan tukihenkilöverkostomallin kehittäminen asukkaille ja asukasjärjestöille. Tämä osoittautui kuitenkin melko epärealistiseksi tavoitteeksi, minkä vuoksi työssä on keskitytty yo. aihepiireihin, joita onkin toteutettu alkuperäistä hankesuunnitelmaa laajemmin. Yhteiset koulutukset ja tapahtumat ovat toki edistäneet myös vertaistukiverkostojen syntymistä, minkä lisäksi hankkeessa on laadittu verkostoitumista edistävä esite. Asukastyötä tekevien aluetyöntekijöiden verkostoitumista on myös saatu vahvistetuksi, mikä vahvistaa tukihenkilöverkostoidean takana olevien tavoitteiden toteutumista.

Tavoitteena on ollut myös herätellä talkooperinnettä sekä edistää esimerkiksi tavaroiden ja palvelujen kierrätystä. Hankkeen [www-sivuilta](#) ja mm. [YouTubesta](#) löytyvät asukkaiden videotervehdykset mm. kannustavat kierrätykseen ja naapuriapuun.

Vuokratalojen kestävä kehitys

Vuokratalojen kestävä kehitystä on tuettu mm. seuraavilla toimenpiteillä:

- vuokratalojen kestävä kehityksen ohjelmamallin / kestävä asumisen työkalupakin (keke-pakki) kehittäminen vuokrataloyhtiöiden henkilöstölle
- kestävä asumisen oppaan (Onko keke kotona?) laatiminen asukastoimikunnille ja asukkaille (keke-pakin asukasversio)
- selkokielisten, kestävä asumisen vinkkejä sisältävien asukasoppaiden laatiminen; asukasoppa on laadittu
- useiden koulutusohjelmien ja –pakettien kehittäminen, kohderyhminä sekä vuokrataloyhtiöiden henkilöstö että asukkaat
- asukasosallisuuden vahvistaminen kehittämällä erilaisia osallistuvia toimintamalleja kuten taloyhtiön turvallisuustempaus, osallistuva pihasuunnittelu, kerhostartit, osallistuva toiminnan suunnittelu ja ympäristöeksperttitoiminnan vahvistaminen ja levittäminen
- kestävää asumista edistävien rappuvinkki-korttien ja videoiden laatiminen

Työllä on pyritty edistämään kestävä elämäntapaa vuokra-asumisessa sekä vahvistamaan asukasdemokratiaa ja asumisviihtyisyyteen tähtäävää toimintaa.

Kestävä kehityksen kasvatus

Hankkeen kolmannessa pääkomponentissa on tuettu kestävä kehityksen kasvatustyötä kouluissa, päiväkodeissa sekä lasten ja nuorten vapaa-ajantoiminnassa. Vaikka leikki puistot eivät alun perin kuuluineetkaan hankkeen kohderyhmiin, on hankkeessa kehitetty aktiivisesti myös leikki puistojen kestävä kehityksen kasvatusta. Tavoitteena on ollut vahvistaa yhteisöllistä toimintakulttuuria, lasten ja nuorten osallisuutta sekä tuoda kestävä kehitystä osaksi leikki puistojen, päiväkotien ja koulujen arkea sekä opetus sisältöjä. Komponentin tärkeimpiä toimenpiteitä ovat olleet:

- vertaistukeen perustuvan tukihenkilöverkostomallin luominen opettajille ja muille ammattikasvattajille (alueellisten yhteistyöverkostojen vahvistaminen, olemassa olevien hallinnollis-

ten verkostojen tukeminen ja vahvistaminen, ekotukitoiminnan alla toimivien kasvattajien verkoston luominen ja vahvistaminen)

- kouluille, päiväkodeille ja leikkipuistoille kohdennettujen kestävän kehityksen oppaiden ja kasvatust materiaalien laatiminen
- opettajille ja kasvattajille kohdennettujen koulutusohjelmien ja -pakettien kehittäminen
- kuntien yhteistyön vahvistaminen keke-kasvatuksessa
- aktiivinen mukana olo erilaisissa kestävän kehityksen kasvatuksen prosesseissa ja tapahtumissa ja niiden tukeminen

Yhteiset toiminnot

Hankkeessa on toteutettu myös useita toimenpiteitä, jotka tukevat kaikkien pääkomponenttien toteutusta. Tärkeimpiä näistä ovat:

- aiemmissa prosesseissa ja hankkeissa kehitettyjen hyvien käytäntöjen (osallistamisen, yhteisöllisyyden ja kestävien toimintatapojen edistäminen) kartoitus
- selvitys kestävän kehityksen kokemuksista, asenteista ja osaamisesta sekä osallistumisesta pilottialueilla; haastattelu- ja kyselytutkimus opettajille, päiväkotien johtajille ja kiinteistöjen isännöitsijöille
- oppilaitosyhteistyö (useita opinnäytetöitä ja harjoittelupaikkojen tarjoamista opiskelijoille).
- asuinalueiden kehittämiseen osallistuminen (aluekehittämistyö); asukkaiden osallistumiseen perustuvien suunnittelumenetelmien kehittämisen tukeminen (Wiki-suunnittelu) sekä kaupunkikävelyt ja keskustasuunnitelmien päivitystä tukeva asukasmielipiteiden keruu Hakunilassa ja Korsossa.
- itse järjestettyjä näyttelyitä (Onnellinen kaupunki –näyttely) ja esittely/poster-materiaaleja erilaisiin tilaisuuksiin

Näiden lisäksi on edistetty eri sukupolvien kohtaamista, järjestetty alueellinen vanhempainilta (aloite asukastoiminnasta, toteutus kasvatustasolta), minkä lisäksi osa koulutuspaketeista palvelee useita kohderyhmiä.

Hankkeen sisäisiin kehittämisprosesseihin on kuulunut hankkeen laajan ja monitasoisen hallinnointijärjestelmän luominen Kierrätyskeskuksen ja kolmen kaupungin välille, hankkeen hallinnointijärjestelmien kehittäminen, varsin aktiivinen viestintä sekä ohjattuun itsearviointiin ja ulkoisiin väli- ja loppuarviointeihin perustuvan arviointijärjestelmän luominen.

Kaikissa toiminnoissa on pyritty juurruttamaan hankkeen tukemina syntyvät hyvät uudet käytännöt osaksi eri tahojen normaalia toimintaa. Sen vuoksi hanke on pyrkinyt pikemminkin tukemaan olemassa olevien toimijoiden aloitteita kuin synnyttämään itse ulkoisesta projektirahoituksesta riippuvia toimintamalleja.

Hankkeen toteutuksesta on vastannut 12-henkinen hanketiimi, joka on osin jakaantunut eri pääkomponenteille ja eri kaupunkeihin. Työtä on ohjannut tärkeimmistä sidosryhmistä koottu ohjausryhmä ja konkreettista teemakohtaista työtä ovat ohjanneet kolme pääsuunnitteluryhmää.

1.2 Arvioinnin toteutus

Hankkeen arviointiprosessi on koostunut yhteensä neljästä itsearviointitapahtumasta (yhden päivän mittaiset arviointiseminaarit), vuoden 2009 lopussa toteutetusta väliarvioinnista sekä syksyn 2010 aikana toteutetusta loppuarvioinnista. Loppuarviointi on koostunut seuraavista selvityksistä:

- hankkeen suunnitelmien, raporttien ja kirjallisten/internet-tuotosten analyysi
- hankkeen työntekijöiden itsearviointiseminaari (marraskuu 2010)
- hankkeen johto/hallintohenkilöstön haastattelut
- hankkeen kohderyhmien edustajien haastatteluita (yhteensä 57 haastattelua, joissa tavoitettiin 73 henkilöä. Näiden lisäksi saatiin kirjalliset vastaukset yhteensä kuudelta Espoon vuokratulojen asukastoimikuntien jäseneltä)
- arviointitilaisuudet ohjausryhmän ja pääsuunnitteluryhmien kanssa

Hankkeen loppuarviointi on tehty vaiheessa, missä osa hankkeen tuotoksista on vielä työn alla (oppaita ja koulutuspaketteja). Arvioinnin aineisto ei siten ole vielä täysin kattava, minkä lisäksi käyttäjien palautetta ei ole saatu vielä kuin osasta toimintamalleja ja materiaaleja. Samasta syystä ei hankkeen lopullista vaikuttavuutta pysty vielä todentamaan. Arviointiprosessi on kuitenkin kokonaisuudessaan nostanut esiin hankkeen selkeitä onnistumisia kuten myös ongelmia ja tulevaisuuden kehittämishaasteita. Arvioinnissa onkin sen vuoksi pyritty tarkastelemaan hankkeen kokemuksia erityisesti tulevaisuuden näkökulmasta: miten vastaavaa hanketta kannattaisi tulevaisuudessa suunnitella ja toteuttaa, mitä eri tahojen tulisi tehdä tulosten juurruttamiseksi ja levittämiseksi ja mihin kehittämishaasteisiin tulisi jatkossa tarttua.

Arvioinnin peruskysymyksiä ovat olleet:

Tarkoituksenmukaisuus

- Hankkeen perusrajausten ja tavoitteiden realistisuus ja tarkoituksenmukaisuus (tarveperusteisuus)
- Hankkeen eri komponenttien tarkoituksenmukaisuus eri kohderyhmien ja kaupunkien kannalta
- Tärkeimmät / vähiten tärkeät hankekomponentit

Vaikuttavuus

- Odotettavissa oleva vaikuttavuus (positiiviset ja mahdolliset negatiiviset vaikutukset)

Tuloksellisuus

- Projektin konkreettiset tuotokset ja arvio niiden laadusta: ovatko projektissa aikaansaadut tuotokset (mallit, materiaalit ja käsikirjat, koulutusohjelmat, verkostot jne.) laadukkaita ja kokevatko käyttäjät ja kohderyhmät ne toimiviksi?

Tehokkuus

- Hankkeen toteutuksen tehokkuus: onko resurssien käyttö ollut perusteltua suhteessa saavutuksiin?

Juurruttaminen (kestävyys) ja tulosten levittäminen

- Saadaanko hankkeen tulokset juurrutetuksi ja levitettyksi?
- Miten juurruttamista ja levitystä voitaisiin vielä vahvistaa?

Näiden arviointikriteerien lisäksi arvioinnissa on tarkasteltu hankkeen **toteutusta ja hallinnointia** seuraavista näkökulmista:

- Onko hankkeen hallintomalli ja organisointi ollut toimiva ja tehokas?
- Onko hankkeen suunnittelu, seuranta ja raportointi ollut riittävää ja onko se luonut edellytyksiä oppivalle projektitoteutukselle?
- Onko hankkeen resursointi ollut riittävä?

Arvioinnin johtopäätöksissä on pyritty nostamaan esille asioita, joita hankkeen viimeisten kuukausien aikana voitaisiin vielä tehdä ja ennen kaikkea oppia uusien hankkeiden valmisteluun.

2. HANKKEEN SISÄLTÖÄ KOSKEVAT HUOMIOT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

2.1 4V –hankkeen rajaus ja tavoitteet

Jo vuoden 2009 väliarvioinnissa todettiin, että hankkeen yleistavoite ”parantaa kaupunkien elinympäristöä, viihtyisyyttä ja turvallisuutta edistämällä kestävä, osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen perustuvaa suurkaupunkikulttuuria ja elämäntapaa” on erittäin laaja. Myös käytännön tasolla työ on jakaantunut hyvin monenlaiseen toimintaan, joilla on pyritty kehittämään hyviä käytäntöjä ja verkostoja sekä toimintakulttuureita, joilla vahvistetaan sosiaalista pääomaa, välittämistä, osallistumista sekä kykyä toimia hyvän elinympäristön ja kestävä elämäntavan puolesta. Yleishuomiona voikin todeta, että 4V –hanke on ollut sisällöltään poikkeuksellisen laaja ja että myös sen organisatorinen järjestely – kolmen kunnan yhteinen hanke – on ollut erittäin haastava. Arvioinnissa on noussut esiin seuraavia huomioita hankkeen rajauksesta ja tavoitteista:

- **Hankkeen sisällöllinen laajuus** (asukastoiminta, vuokratalojen kestävä kehitys (keke) ja ennen kaikkea varhaiskasvatukseen kohdistunut kestävä kehityksen kasvatus) on periaatteessa mahdollistanut holistisen lähestymistavan, jossa samanaikaisesti kehitetään useita kestävä kehityksen kannalta oleellisia toimintoja. Hankkeen lähtökohtaan on kuulunut myös varsin laaja ymmärrys siitä, miten kestävä kehitys edellyttää eri tekijöiden – sosiaalisten, ympäristöllisten, institutionaalisten ja taloudellisten – huomioimista ja integrointia toisiinsa. Hankkeen laaja rajaus loi siten periaatteellisen mahdollisuuden eri komponenttien väliseen synergiaan (voidaan siirtää toimintamalleja ja materiaaleja hankkeen eri komponenttien välillä, tai tietyn aihepiirin ympärille kehitettävää verkostoa pystytään hyödyntämään myös toisissa komponenteissa), minkä kautta laaja rajaus olisi voinut luoda lisäarvoa verrattuna erikseen toteutettuihin hankkeisiin.

Käytännön tasolla hankkeen työntekijät ovat vaihtaneet kokemuksia komponenttien yli, minkä lisäksi osaa koulutusmateriaaleista ja paketeista on voitu hyödyntää useassa hankkeen osa-alueessa. Laajempaa synergiaa hankkeen eri komponenteissa ei kuitenkaan syntynyt, johtuen siitä, että hankkeen kolme peruskomponenttia ovat kuitenkin olleet niin erilaisia, että niissä on tarvittu kuhunkin komponenttiin räätälöidyt menettelytavat. Jos hankkeen kesto olisi voinut olla pidempi¹, olisi pidemmän ajan puitteissa ehkä voitu vetää paremmin yhteen alueiden järjestöjä, kouluja, taloyhtiöitä ja viranomaistahoja, jolloin hankkeen luonne olisi voinut muuttua kokonaisvaltaisemmaksi keke-toiminnaksi kohdealueilla.

Asukastoiminta-komponenttia lukuun ottamatta hankkeen laajuus ei kuitenkaan ole liiemmin haitannut hankkeen toteutusta; eri komponenttien resursointi on ollut riittävä ja vaikka hankkeen johtaminen onkin edellyttänyt merkittävää resursointia, olisi esimerkiksi kolmen erillisen hankkeen hallinto edellyttänyt yhteensä vielä suuremman resursoinnin. Asukastoiminta-komponentissa selkeämpi fokusointi ja priorisointi ja vastaavasti myös suurempi resursointi olisi todennäköisesti vahvistanut komponentin toteutusta. Nyt komponentin toteutuksessa on ollut vaikea saada aikaan riittävää ”kriittistä massaa”, minkä vuoksi tässä kom-

¹ Hanke on ollut sekä budjetiltaan suurin että kestoiltaan pisin Uudenmaan liiton rahoittamista ohjelmakauden EAKR-hankkeista. Silti kesto on ollut hankkeen laajuuteen nähden lyhyt. Väliarvioinnissa suositeltiin hankkeen jatkamista budjetin puitteissa ainakin puoli vuotta, mutta tähän ei kuitenkaan ollut edellytyksiä. Puolen vuoden pidennys ei olisi parantanut hankkeiden komponenttien synergiaa, mutta mahdollistanut nykyistä perusteellisemmän juurrutustyön.

ponentissa on myös vaikeinta osoittaa merkittävää vaikuttavuutta. Tulevien hankkeiden näkökulmasta näyttäisi tarkoituksenmukaiselta rajata hankkeiden sisällölliset teemat tiukemmin.

- Hankkeen **toteutus kolmessa kaupungissa** on luonut toisaalta mahdollisuudet kaupunkien väliseen verkostoitumiseen ja oppimiseen, toisaalta taas hankaloittanut hankkeen hallinnointia, koska kaupunkien organisaatiot ja toimintatavat poikkeavat useassa kohdin toisistaan. Tämän vuoksi hankkeen työntekijöillä on ollut varsin erilaiset roolit eri kaupungeissa.

Yleisesti ottaen monikunnallisuus on kuitenkin ollut perusteltua: vaikka se onkin vaikeuttanut hankkeen hallinnointia, on se luonut myös merkittäviä mahdollisuuksia alueelliseen verkostoitumiseen ja kokemusten siirtoon. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että kaupunkien väliseen oppimiseen ja verkostoitumiseen on sekä tarvetta että mahdollisuuksia. Hanke onkin onnistunut luomaan useita verkostoja ja kontakteja kaupunkien eri organisaatioiden välille, mikä voi jatkossa realisoitua aiempaa helpompana yhteydenpitona. Erityisesti kekkasvatuksessa on onnistuttu hyödyntämään kasvattajien laajempaa verkostoitumista. Myös vuokratalo-komponentissa onnistuttiin jonkin verran luomaan puitteita keskinäiselle oppimiselle. Myös asukastoiminnan puitteissa järjestettiin vierailuja sekä hallinnon että vapaaehtoistyöntekijöiden välillä.

Kaiken kaikkiaan kaupunkien välisen vertaisoppimisen mahdollisuuksia olisi kuitenkin voitu hyödyntää hankkeessa aktiivisemminkin esimerkiksi järjestämällä enemmän yhteisiä tilaisuuksia ja tutustumiskäyntejä ("peer review"-toimintaa). Siltä osin, kun näin onnistuttiin toimimaan, hankkeen kokemukset osoittavat, että jatkossakin kannattaa pyrkiä luomaan monikunnallisia hankkeita ja että pääkaupunkiseudullinen hankeyhteistyö voi tarjota merkittäviä vertaisoppimisen mahdollisuuksia. Tämä kuitenkin edellyttää kaupunkien vahvaa omaa sitoutumista ja sen varmistamista, että eri hallintokunnissa on varattu riittävästi työaika hankkeeseen osallistumiseen. Nyt etenkin Helsingin kaupungin osallistumista haittasi se, että varsinaiseen hanketiimiin kuuluneille ympäristökeskuksen ja sosiaaliviraston koordinaattoreille oli varattu vain 10 %:n työaikapanos hankkeeseen osallistumiseen. Käytännössä kaupunkien oma panostus on toki ollut suurempi, koska hankkeeseen on osallistunut oman toimensa ohella suuri joukko eri virastojen työntekijöitä. Selkeä resursointi on kuitenkin puuttunut, minkä vuoksi kaupunkien omistajuus ja hankkeesta hyötyminen olisivat voineet olla parempiakin.

Tilanteen taustalla on tyypillinen hankerahoitukseen liittyvä ongelma: hankkeeseen palkatut henkilöt työskentelevät erillisessä projektorganisaatiossa kun taas hankkeeseen osallistuvat muut tahot osallistuvat toimintaan oman toimensa ohella. Kun hankkeen edellyttämää resursointia ei ole otettu huomioon virastojen/työyksiköiden toimintasuunnitelmissa ja henkilöiden työajan suunnittelussa, jää hanke liiaksi erillisen projektorganisaation varaan. Jotta kaupungit saisivat hankkeesta kaiken sen hyödyn, mitä hanke voi tuottaa, tulisi varmistaa että ao. virastot/työyksiköt varaavat selkeästi resurssit hankkeeseen osallistumiseen.

- **Hankkeen tavoitteet** ovat yleisellä tasolla olleet hyvin perusteltuja; ne pohjautuvat riittävästi sekä kaupunkien omiin että valtakunnallisiin kestävä kehityksen tavoitteisiin ja strategioihin. Varsinaiset kehitystavoitteet jäivät kuitenkin turhan yleiselle tasolle, lähes poliittiseksi julistuksiksi. Vaikka ne loivatkin selkeän vision hankkeen taustalle, olisi niitä pitänyt konkretisoida esim. avaamalla ne tarkemmin laadullisiksi kriteereiksi. Välittömien määrällisten tavoitteiden tasolla konkretia oli jo riittävä ja tavoitteet olisivat voineet olla jopa kunnianhimoisempia, koska suuri osa määrällisistä tavoitteista oli saavutettu jo väliarvioinnin aikaan.

- Tavoiteperusteiseen projektin johtamiseen tarvitaan selkeitä **seurantamenetelmiä ja mittareita**. Tavoitteilta puuttui alun perin selkeät mittarit (lukuun ottamatta muutamia määrällisiä tavoitteita) ja hankkeen käynnistysvaiheessa olisi ollut hyvä konkretisoida tavoitteita mittareiden avulla. Tätä puutetta on kuitenkin korjannut hankkeeseen luotu ohjattuun itsearviointiin perustuva arviointiprosessi, minkä lisäksi hankkeen monissa toiminnoissa on pyritty keräämään kattavaa palautetta sidosryhmiltä. Vaikka palautetta onkin ollut välillä vaikea saada, voidaan hankkeen pyrkimystä aktiiviseen laadulliseen seurantaan pitää esimerkillisenä. Hankkeen lyhyt kesto ei ole luonut vielä edellytyksiä vaikuttavuuden arviointiin, mutta esimerkiksi materiaalien kehittämiseen liittynyt aktiivinen työstäminen yhdessä kohderyhmien kanssa on luonut melko hyvät edellytykset sille, että materiaalit olisivat käyttökelpoisia myös todellisuudessa.

Johtopäätöksenä tulevaisuuden hankkeita varten voi todeta seuraavaa:

- Usean kaupungin kattava hankerajaus luo mahdollisuuden toimivaan kaupunkien väliseen verkostoitumiseen ja kokemusten/mallien vaihtoon. Tulevaisuudessakin kannattaa edistää pääkaupunkiseudulla toteutettavia laajempia alueellisia hankkeita, vaikka tämä vaikeuttaakin hankkeiden hallintorakenteiden luomista.
- Sisällöllisesti vastaavat tulevaisuuden hankkeet kannattanevat rajata suppeammin, jotta työssä pystytään keskittymään paremmin prioriteettitarpeisiin. Vaikka laaja lähestymistapa onkin keke-teeman kannalta oikeaoppinen, ei teemojen välille näytä syntyvän merkittävää synergiaa. Projektitoiminnan peruskokemuksia on, että yhden hankkeen on syytä olla riittävän foku-soitu, jotta hankehallinta toimii tehokkaasti.
- Uusien hankkeiden yhteydessä on alusta alkaen konkretisoitava tavoitteita erityisesti määrällisten ja laadullisten mittareiden avulla. Näin hankkeelle voidaan luoda systemaattinen lähtökohta laadulliseen seurantaan ja arviointiin. Hankkeessa sovellettua ohjattua itsearviointia ja aktiivista palautteen keruuta kannattaa soveltaa myös tulevissa hankkeissa.

2.2 Tavoitellut tuotokset

Hankesuunnitelman mukaan hankkeen laadullisia tavoitteita olivat hankkeen tuottamien uusien elinympäristön parantamiseen tähtävien mallien ja verkostojen käyttöönotto kohdealueilla, kestävä kehityksen toteutumisen seurannan ja arvioinnin kehittäminen, sosiaalisen pääoman, yhteisöllisyyden ja ympäristöosaamisen lisääminen sekä verkostotyön edistämiseen ja tiedonkulun parantamiseen tähtävien kuntien sisäisen/välisen yhteistyön syveneminen. Hankesuunnitelmassa konkreettiseksi tuotoksiksi oli määritelty ennen kaikkea:

- Asuinkiinteistöjen kestävä kehityksen ohjelma -malli
- Vertaistukeen perustuva tukihenkilöverkostomalli asuinkiinteistöjen henkilökunnalle, asukkaalle ja asukasjärjestöille sekä opettajille ja muille ammattikasvattajille
- Kestävä kehityksen ohjelmia tai ympäristöohjelmia oli tarkoitus ottaa käyttöön 15 kpl.
- Verkostoihin odotettiin osallistuvan noin 100 henkeä 20 eri organisaatiosta
- Julkaisuja ja materiaaleja (raportit, koulutuskokonaisuudet, näyttelyt jne.) pyrittiin tuottamaan 10 kpl
- Talkoo- tai muita tapahtumia pyrittiin toteuttamaan 22 kpl ja koulutuksia 22 kpl
- Lisäksi tavoiteltiin asumisviihtyvyyden ja ympäristöosaamisen lisääntymistä sekä myönteisiä vaikutuksia asumisen kustannuksiin ja ympäristöindikaattoreihin

Suuri osa määrällisistä tavoitteista oli saavutettu jo väliarviointiin mennessä ja loppuarvioinnin aikaan suurin osa tavoitteista oli ylitetty jopa moninkertaisesti. Suhteessa alkuperäisiin tavoitteisiin hankkeen tuloksellisuus on ollut erinomainen. Vain vertaistukeen perustuvien tukihenkilöverkostomallien suhteen tavoitteet on saavutettu vain osin, parhaiten kestävän kehityksen kasvatuksessa. Muissa komponenteissa ei kohderyhmillä ole ollut joko todellista kiinnostusta ja/tai tarvetta tällaiseen verkostoitumiseen, tai verkostojen vetäjiä ole pystytty löytämään. Sen sijaan hanke on nostanut voimakkaasti esille keke-työtä koordinoivien aluetyöntekijöiden tarpeen.

Laadullisten tavoitteiden saavuttamisessa on luonnollisesti ollut myös puutteita, joita tarkastellaan tarkemmin seuraavissa hankkeen pääkomponenttien toteutumista arvioivissa luvuissa. Suurimpana haasteena on ollut saada aikaan toimintamalleja, joita pystyttäisiin ylläpitämään ja jatkokehittämään hankkeen jälkeen. Vaikka hankkeen viimeisten kuukausien aikana onkin tehty erittäin intensiivistä juurrutustyötä, jää lopullinen juurruttaminen suurelta osin muiden toimijoiden (kaupunkien vastuuvierastot, järjestöt, taloyhtiöt) vastuulle. Myös tähän liittyviä haasteita on tarkasteltu tarkemmin seuraavissa luvuissa.

2.3 Selvitykset

Hankkeen pohjaksi laadittiin vuoden 2008 aikana laaja taustaselvitys, jossa kartoitettiin aiempia hankkeita ja niiden kokemuksia ja hyviä käytäntöjä. Laaja (308-sivuinen) selvitys kattoi varsin hyvin aiemmat hankkeet, mutta siitä puuttui Helsingissä vuosina 1998-2003 toteutetun paikallisagendatyön kokemukset. Tuolloin erilaiset paikallistoimijat toteuttivat yhteensä 160 hanketta. Toiminnan kokemukset olisivat eittämättä olleet erittäin hyödyllisiä 4V-hankkeelle. Helsingin kaupungin vastuutahot eivät jostain syystä olleet informoineet tästä työstä 4V:n henkilöstöä. Kokemuksiin perehdyttiin kyllä myöhemmin ja jonkin verran niitä saatiin huomioiduksi hyvien käytäntöjen kehittämisessä. Väliarvioinnissa suositeltiin, että taustaselvitys olisi kevyesti editoitu julkaisuksi, joka olisi voitu asettaa yleiseen käyttöön hankkeen www-sivuille. Näin ei kuitenkaan valitettavasti tehty. Nyt siihen ei enää ole mahdollisuutta ja tiedot alkavat vähitellen olla myös vanhentuneita

Hankkeen alkuun oli myös suunniteltu laaja haastattelu- ja kyselytutkimus. Tämä selvitys toteutettiin kuitenkin vasta vuoden 2009 kevään ja kesän aikana. Selvityksessä kartoitettiin koulujen, päiväkotien sekä vuokrataloyhtiöiden henkilökunnan ja asukkaiden näkemyksiä kestävästä kehityksestä, minkä lisäksi selvityksessä koottiin heidän ehdotuksiaan kehittämistarpeista ja toimenpiteistä. Selvityksen viivästyttämisestä johtuen sen tuloksia pystyttiin hyödyntämään vain rajallisesti hankkeen konkreettisesti työssä. Selvitys kuitenkin osoitti, että hanke vastaa varsin hyvin ao. tahojen tarpeisiin, minkä lisäksi selvitys tarjoaa jonkin verran yleisemmin käyttökelpoista tietoa kaupunkien eri hallintokunnille. Tarve maahanmuuttajien ja monikulttuurisuuden parempaan huomioimiseen nousi selvityksessä myös vahvasti esille.

Tämän loppuarvioinnin yhteydessä tehtiin lisäksi laaja haastattelututkimus, jolla täydennettiin vuoden 2009 tutkimuksen sisältöjä. Haastattelututkimuksen tulokset on esitetty liitteessä A.

Johtopäätöksenä taustaselvityksistä voi todeta seuraavaa:

- Hankkeissa kannattaa aina tehdä taustakartoitus jo olemassa olevasta materiaalista ja aiemmista hankkeista. Tällaiset taustaselvitykset kannattaa myös julkaista, esim. hankkeen www-sivulla.
- Tarveselvityksien metodina kannattaa käyttää ennen kaikkea haastattelututkimusta. Melko pienilläkin otoksilla voidaan saada merkittävää laadullista tietoa.

Taustaselvitysten lisäksi hankkeen puitteissa on laadittu useita opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet hyvää aineistoa sekä kestäväen kehityksen kasvatukseen että asukastoiminnan ja taloyhtiöiden kestäväen kehityksen toiminnan kehittämiseen. Hankkeeseen on kuulunut myös paljon pienimuotoisia selvityksiä, joilla on kartoitettu tarpeita, hyviä käytäntöjä jne. Selvitysten materiaalit on helposti saatavilla hankkeen www-sivuilta (osa puuttuu vielä arviointia tehtäessä), minkä ansiosta eri tahot voivat hyödyntää niitä omassa toiminnassaan, kunhan vain löytävät tarjolla olevan materiaalin. Levitys onkin hankkeen viimeisten viikkojen suurimpia haasteita.

2.4 Asukastoiminnan kehittäminen

Asukastoiminnassa 4V-hanke on pyrkinyt tukemaan kohdealueiden asukkaiden kestävää elämäntapaa ja asumista, asukkaiden vapaaehtoistoimintaa sekä yhteisöllisyyttä. Hankkeessa on etsitty yhdessä asukkaiden kanssa keinoja ja tapoja edistää asumisviihtyvyyttä ja –turvallisuutta.

Hankkeen käynnistysvaiheessa luotiin kontakteja hankkeen pilottikaupunginosien asukasjärjestöjen ja yksittäisten asukkaidenkin kanssa sekä kartoitettiin asukastoiminnan nykytilannetta sekä järjestöjen ja asukkaiden toiveita ja tarpeita osallistumalla lukuisiin asukastapahtumiin. Hankkeen julkistamisen yhteydessä kerätyistä Onnellinen kaupunki -ideoista koottiin Onnellinen kaupunki -näyttelyt, jotka kierrätettiin hankealueiden kirjastoissa ja muissa yleisissä tiloissa (9 näyttelytilaisuutta). Näyttely oli lisäksi esillä kaksi viikkoa Helsingin päärautatieasemalla syyskuussa 2009.

Käynnistysvaiheen jälkeen asukastoiminnassa kartoitettiin erilaisia hyviä käytäntöjä sekä alettiin kokeilla ja kehittää yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa erilaisia toimintatapoja. Hyvien käytäntöjen etsiminen ja kehittäminen on kattanut hyvin monenlaisia toimintatapoja: alueen asukkaiden osallistumisen kehittämistä alueen kehittämisen suunnittelussa (Wiki-suunnittelu, kaupunkikävelyt), kierrätystä hyödyntäviä askartelupajoja ja kierrätystapahtumia, maahanmuuttajille järjestettyjä teematapahtumia ja retkiä, ruokakursseja, asukastilojen käytön kehittämistä, talkootoiminnan herättelyä jne. Osa toimenpiteistä on perustunut erilaisten toimijoiden ehdotuksiin, joiden toteutusta 4V on tukenut olemalla mukana toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa sekä antamalla toimintaan pienimuotoista tukea, osa toimenpiteistä on taas lähtenyt 4V:n koordinaattoreiden ideoista.

Hankkeen kahden ensimmäisen vuoden aikana asukastoiminta-komponentti vaikutti hieman sekavalta. Toimintastrategia oli kuitenkin selkeä: aluksi oli tarkoitus kerätä, kokeilla ja testata hyvin erilaisia käytäntöjä ja poimia niistä toimivia laajempaan levitykseen. Viimeisen vuoden aikana hanke on vetänyt yhteen kokemuksia ja luonut melko kattavan ja varsin käytännönläheisen tietopankin asukas- ja järjestötoiminnan hyvistä käytännöistä. Haasteena onkin saada tämä hankkeen www-sivuilta löytyvä tietopankki laajaan käyttöön. Tietoiskut erilaisissa tapahtumissa ja materiaalin aktiivinen linkittäminen erilaisille asukas- ja järjestötoiminnan www-sivustoille ovat tärkeimpiä hankkeen loppuvaiheen toimenpiteitä.

Muita merkittäviä asukastoiminnan tuotoksia ovat olleet järjestöille tarkoitettu opas ”Keke mukaan kuvioihin - vinkkejä kestäväen järjestötoimintaan”, joka sisältää käytännönläheistä ohjeistusta ja vinkkejä siitä, miten järjestöt voisivat omassa toiminnassaan toteuttaa kestäväen kehityksen tavoitteita. Yhdessä hyvien käytäntöjen tietopankin kanssa opas tarjoaa järjestöille hyviä eväitä keke-toimintaan. Haasteena on kuitenkin käyttäjien löytäminen, minkä vuoksi myös tätä työkalua tulisi vielä aktiivisesti markkinoida ja levittää hankkeen loppumetreillä. Verkostoitumista on pyritty edistämään esitteellä ”Virtaa verkostoitumisesta”. Vaikka sen sisältämät ajatukset ovatkin hyviä, jäänee se esitteeksi esitteiden joukossa.

On syytä kuitenkin todeta, että hankkeen keräämää ja tuottamaa tietoa on ollut saatavilla aiemminkin. Kaiken kaikkiaan asukastoimijoilla (järjestöillä) on ongelmana toisaalta tarjolla olevan tiedon liial-

linen määrä, toisaalta taas juuri ao. järjestölle tärkeän tiedon puuttuminen. Yleistason tietoa on mm. internet väärällään, kun taas konkreettista ja asukastoimijoille räätälöityä tietoa eri vastuutahoista, toimintatavoista, rahoitusmahdollisuuksista jne. puuttuu. Osa hankkeen tuottamasta materiaalista sisältää helposti sovellettavia vinkkejä, osa toistaa jo olemassa olevaa tietoa. Hyvien käytäntöjen ke- räämistä näinkin laajasti yhteen voidaan kuitenkin pitää yhtenä hankkeen onnistumisista. Niiden le- viämisestä ja käytöstä ei kuitenkaan ole vielä ollut mahdollisuutta saada kokemuksia.

Hanke osallistui myös osallistavan wiki-suunnittelun kehittämiseen ja testaamiseen Vermon alueella. Vaikka hanke ei ollutkaan varsinaisessa toteutusvastuussa tämän kokeilun suhteen, oli hankkeen pa- nos merkittävä. Vantaalla hanke esitteli Vermon wiki-prosessin kokemuksia, ja positiivinen palaute indikoi, että wiki-suunnittelun käynnistämistä harkitaan myös Vantaalla. Muutoin wiki-suunnittelun edistämistä ei Vermon kokeilun jälkeen jatkettu. Wiki-suunnittelun jatkokehittäminen ja levittäminen olisi voinut olla asukastoiminta-komponentin merkittävimpiä aihepiirejä, koska tämä toiminta voi tarjota todella merkittäviä mahdollisuuksia järjestöjen ja asukkaiden osallistumiselle alueidensa ke- hittämiseen. Hankkeen omat resurssit eivät olisi tähän riittäneet, mutta hanke olisi voinut aktiivi- semmin pyrkiä jatkamaan wiki-suunnittelun kehittämistä esim. kaupunkisuunnitteluvirastojen, oppi- laitosten ja alan järjestöjen (esim. Dodo ry) kanssa.

Vantaan Hakunilassa toteutettu kaupunkikävely ja mielipidekartoitus poiki Korsoon kaksi tapahtu- maa. ”Korson kaikki kasvot” -tapahtumassa järjestettiin kaksi kaupunkikävelyä ja -pyöräily, interaktii- vinen näyttely sekä keskustelutilaisuus ja ”Kaikkien Korso” -tapahtumassa keskustasuunnitelman jat- kotyöstä yhdessä turvallisuustyöryhmän ja aluetoimikunnan kyselyiden kanssa. Onnistuneita koke- muksia aiotaan hyödyntää jatkossakin.

Asukastoiminta-komponentin konkreettisiin tuotoksiin kuuluvat myös Espoossa toteutettu selvitys asukastilojen tarpeesta ja käytöstä sekä Helsingissä laadittu asukastilojen esite. Molemmat tuotokset ovat syntyneet tarpeesta ja niitä on pystytty hyödyntämään tilojen käytön suunnittelussa ja tilojen markkinoinnissa. Sen sijaan hankkeessa ei ole pystytty vaikuttamaan tilojen käyttöön; selvitykset osoittivat, että ongelmana ei niinkään ole tilojen puute vaan niiden käyttöä koskevat ajoitukset (esim. koulujen iltakäyttö). Hanke ei käynnistänyt muita toimenpiteitä aiheen tiimoilta, koska kouluil- la oli jo meneillään hanke iltakäytön kehittämiseksi.

Hankkeen väliarvioinnissa ehdotettiin, että hanke voisi aktiivisesti tukea eri toimijoiden omien hank- keiden suunnittelua ja rahoituksen hakua. Järjestöjen ja myös hallintokuntien ongelmana on usein resurssien ja osaamisen puute hankkeiden valmisteluvaiheessa, vaikka rahoitusta hankkeiden toteu- tukseen olisikin eri lähteistä tarjolla. Arvioijat ovat edelleen sitä mieltä, että hankevalmistelun tuki ja ohjaus olisi voinut merkittävästi vahvistaa asukastoiminta-komponentin vaikuttavuutta.

Hanke on pyrkinyt aktiiviseen yhteistyöhön eri asukastoimijoiden kanssa. Joidenkin vastaavien pro- sessien osalta yhteistyö olisi voinut olla aktiivisempaa. Esimerkiksi Helsingin lähiöprojektin kanssa ei juurikaan tehty yhteistyötä, vaikka kyseinen hanke työstääkin monelta osin samantyyppisiä teemo- ja kuin 4V. Kaiken kaikkiaan alkuperäisistä tavoitteista heikoiten toteutui vertaistukiverkoston ke- hittäminen. Osin se johtui siitä, että hanke ei pystynyt resurssiensa puitteissa riittävästi jalkautumaan järjestöjen ja asukastoimijoiden kanssa tehtävään työhön, osin siitä, että idea ei ottanut tuulta järjes- töissä. Suurin ongelma näyttää olevan verkostojen vetäjien löytyminen; verkostojen toimintaan osal- listumiseen on kyllä halukkuutta. Hankkeen kokemukset verkostotyöstä osoittavat, että asukastoi- minnan tukemiseen tarvitaan kaupunkien palkkaamia aluetyöntekijöitä. Hankkeen henkilöstö on osin toiminut tässä roolissa ja arvioinnin yhteydessä toteutetussa haastattelututkimuksessa suurimpia kiitoksia tuli juuri tästä: hankkeen koordinaattorit olivat helposti tavoitettavissa ja pystyivät neuvo- maan hyvin konkreettisissa (ja usein pienimuotoisissa) asioissa. Väliaikaisten hankkeiden rinnalle tar- vitaan pysyviä asukastyöntekijöitä, jotka aktiivisesti organisoivat yhteisiä tilaisuuksia, edistävät osal-

listuvia prosesseja eri hallintokunnissa ja pystyvät neuvomaan järjestöjä, asukkaita ja myös kaupungin organisaatioita käytännön toiminnassa. Projekteilla ei tätä tarvetta voida ratkaista.

Hankkeen asukastoiminnan tulokset näkyvät lähinnä paikallistasolla hankkeen pilottialueilla. Vantaalla työn tuloksia on saatu syötetyksi hyvin myös virastotasolle (Vapaa-aika ja asukaspalveluiden toimiala), koska hanke oli Vantaalla melko selkeästi organisoitu asukastoiminnasta vastaavan viraston alle ja asukastoiminnalla on Vantaalla lisäksi selkeät kotipesät. Espoossa ja Helsingissä hankkeen tulosten syöttäminen hallinnon ylemmille tasoille on ollut ongelmallisempaa. Syynä tähän on ennen kaikkea se, että virastojen omistajuus jäi heikohkoksi, samoin kuin niiden oma panostus hankkeeseen osallistumiseen ja sen tulosten hyödyntämiseen. Esimerkiksi Helsingissä ongelmana oli se, että kaupungin itsensä varaamat resurssit olivat hyvin ohuet (kaksi noin 10 % työajastaan hankkeeseen käyttävää henkilöä), minkä lisäksi Helsingin nykyisessä strategiassa kestävältä kehitykseltä puuttuu selkeä kotipesä. Keke-toiminnan oletetaan olevan läpileikkaava teema kaikessa toiminnassa, mikä käytännössä johtaa siihen, että millään toimijalla ei ole keke-työn kokonaisvastuuta (vetovastuuta). Tämä on näkynyt erityisesti asukastoiminta-komponentissa. Paikallisesti yhteistyö mm. asukastalojen kanssa on sen sijaan ollut aktiivista ja hyvää. Espoossa hanke sijoittui organisatorisesti kaupunkisuunnitteluun, minkä vuoksi suuri osa hankkeen toiminnasta ei ollut ao. tahon vastuulla. Käytännön tasolla kontaktit muihin hallintokuntiin onnistuttiin kuitenkin saamaan melko hyväksi, erityisesti sosiaali- ja terveys-toimeen.

Jossain määrin asukastyötä on vaikeuttanut hankkeen yhteisöllisyyskoordinaattoreiden liian laaja työnkuva ja erityisesti se, että tehtävät ovat jakaantuneet yleisempään asukastyöhön ja vuokratalojen kestävä kehityksen edistämiseen. Vaikka alun perin ajateltiinkin, että tästä syntyisi hyödyllistä synergiaa, ei näin kuitenkaan käynyt vaan erityisesti yleinen asukastyö on kärsinyt resurssien rajallisuudesta.

Kaiken kaikkiaan hankkeen kokemukset osoittavat, että asukastoimijat voivat toteuttaa monipuolista toimintaa hyvinkin pienellä tuella. Tärkeintä olisi saada käytännön vinkkejä ja innostuneita, ja kokeilta koordinaattoreilta, jotka aktiivisesti myös vetävät eri toimijoita yhteen ja organisoivat esimerkiksi yhteisiä kokemusten vaihto- ja kehittämisfoorumeita. Tähän tarvitaan pysyviä kaupungin palkkaamia työntekijöitä. Sen lisäksi kaupungit voivat edistää järjestöjen toimintaa tarjoamalla niille toimintapuitteita. Rahallisesti pienikin tuki voi mahdollistaa merkittävää toimintaa. Muutaman esitetyn arvion mukaan jo 10.000 euroa vuodessa / alue voisi luoda nykyistä paljon paremmat edellytykset alueen järjestöjen toiminnan aktivointiin ja uusien toimintamuotojen mahdollistamiseen.

Hankkeen kokemusten perusteella voidaan todeta, että asukastoiminnan kehittämisen tulisi täyttää seuraavia kriteerejä, jotta kehittäminen voisi johtaa merkittäviin vaikutuksiin:

- Kehitettävän ja tuettavan asukastoiminnan on oltava alueiden ja kaupunkien kannalta merkityksellistä, jotta toimintaa voitaisiin mallintaa ja levittää laajemmin.
- Hankkeiden tulee tukea sellaisia toimijoita, jotka kykenevät jatkamaan toimintaa hankkeen jälkeen. Tämä edellyttää sekä voimakasta sitoutumista ao. tahoilta että riittäviä toimintaresursseja.
- Mikäli kehitettävä toiminta edellyttää jatkossa lisäresursointia, pitäisi hankkeissa varmistaa hankkeen jälkeen tarvittavat resurssit, esim. edistämällä ao. tahojen ja kaupunkien välisten rahoitusta/resursointia koskevien sopimusten luomista. Jatkoresursoinnin järjestämisen tärkeyden osoittaa myös aiemman paikallisagendatyön kokemukset siitä, että (pienen) paikallisagendatuen loputtua vain yksi 160 agendaryhmästä pystyi jatkamaan toimintaansa rahoituksen loputtua.
- Pitkäjänteinen toiminta edellyttää pysyviä resursseja. Myös strategioiden tulee tukea käytännön työtä. Sinällään kaupungin tuen ei tarvitse olla mittavaa: helposti tavoitettavat ja alu-

et hyvin tuntevat koordinaattorit ovat tärkein resurssi, minkä lisäksi tarvitaan toimintapuitteita. Melko pienelläkin rahallisella tuella voidaan käynnistää uusia prosesseja.

2.5 Vuokratalojen kestävä kehitys

Vuokratalojen kestävä kehityksen -komponentissa on pyritty edistämään kestävä elämäntapaa vuokra-asumisessa sekä vahvistamaan asukasdemokratiaa ja asumisviihtyisyyteen tähtäävää toimintaa. Vaikka hanke on käytännön toiminnoissaan keskittynyt kuuteen pilottialueeseensa, on vuokratalojen keke-toiminnan rajausta lähtökohtaisesti laajempi etenkin Espoossa ja Vantaalla, missä kaupunkien vuokrataloyhtiöt toimivat koko kaupungin tasolla.

Vuokratalojen keke-komponentin ytimenä on ollut asuinkiinteistöjen kestävä kehityksen ohjelma -mallin kehittäminen. Hankkeessa on luotu yhdessä taloyhtiöiden ja kiinteistötoimien kanssa ”Kestävän asumisen työkalupakki vuokrataloyhtiöille” sekä asukkaille räätälöidyt ”Onko keke kotona?” ja ”Vinkkejä asumiseen” oppaat. Jälkimmäisestä on jo tehty englannin ja venäjänkieliset versiot, minkä lisäksi soranin, somalin ja arabiankieliset oppaat ovat valmisteilla. Näiden lisäksi hankkeessa on luotu rappuvinkkejä, lajitteluun perehdyttävä korttipeli ja hyviin käytäntöihin innostavia videoita. Näitä kehitettäessä hankkeessa kokeiltiin monia erilaisia toimintatapoja.

Yhteisöllisyyttä hankkeessa on edistetty lisäksi monilla vuokratalojen asukkaiden kanssa toteutetuilla tapahtumilla sekä taloyhtiöiden henkilöstölle ja asukkaille kohdennetuilla koulutuksilla. Koulutuksista on laadittu useita koulutuspaketteja materiaaleineen; eri tahot voivat vapaasti hyödyntää näitä koulutuksissaan.

Komponentin alla laadittiin myös kolme opinnäytetyötä

- Kati Sointukangas: Yks plus yks on enemmän kuin kaks – Tarinoita ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä asukastoiminnasta kaupungin omistamissa vuokrataloissa
- Markus Kaakinen: Jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa! – Tapaustutkimus ympäristöekspertti-toiminnasta kaupungin kiinteistöyhtiöissä
- Ossi Lång: Yhteisöllisyys vuokrataloyhtiössä.

Opinnäytetöiden sisältämä aineisto on käyttökelpoista materiaalia ao. toimintojen kehittämiseen, kunhan aineisto vain löytäisi lukijansa.

Komponentin päätuotokset ovat kestävän asumisen työkalupakki ja siihen liittyvät koulutusohjelmat. Se on varsin mittava opas ja antaa taloyhtiöille hyvät eväät taloyhtiön ympäristöohjelman tai laajemman keke-ohjelman laatimiselle. Painettu keke-pakki on varsin paksu ja saattaa nostaa kynnystä käyttää sitä (vaikka sisältö onkin käytännönläheinen), mutta webbiversiosta voidaan työstää vielä käytännönläheisempi hyperlinkkien ja tekstitasojen avulla. Koska työkalupakkia on työstetty aktiivisesti käyttäjien kanssa, voidaan sen sisältöä pitää riittävän käytännönläheisenä. Kontulan Kiinteistöissä, Roihuvuoren Kiinteistöissä ja Vesalan Kiinteistöissä työstettiin työkalupakin kehittämisen puitteissa kiinteistöjen ympäristöohjelmat.

Työkalupakinkin kohdalla haasteena on saada se laajempaan käyttöön. Hankkeen viimeisten viikkojen aikana tulisi aktiivisesti markkinoida pakkia kiinteistöalan koulutusorganisaatioille ja pyrkiä varmistamaan, että vuokrataloyhtiöt ja vastuuvirastot todella tuntevat työkalun ja ottavat sen käyttöön. Helsingissä tämä on haastavinta johtuen siitä, että vuokrataloyhtiöitä on monta ja että kiinteistövirasto on ollut varsin heikosti mukana hankkeen toteutuksessa. Helsingin vuokratalojen uusi organisaatiomalli (”holding yhtiö”, jonka alla itsenäiset vuokrataloyhtiöt toimivat) saattaa parantaa mahdollisuuksia koordinoitumpaan keke-toimintaan. Vantaalla ja Espoossa lähtökohta on jo parempi johtuen selkeämmästä organisointimallista. Yhteenvetona voidaan todeta, että hanke on luonut hyvän

työkalun. Pelkkä motivointi sen käyttöön ei kuitenkaan riitä, vaan vastuuorganisaatioiden on tehtävä myös selkeät päätökset sen käyttöön otosta ja varmistettava se riittävällä henkilöstökoulutuksella.

Sekä vuonna 2009 tehdyissä kysely- ja haastattelututkimuksessa että väliarvioinnissa nousi esille maahanmuuttajien asumiseen liittyvät erityishaasteet. Jonkin verran hanke on pystynyt edistämään tätäkin aihepiiriä (materiaalien muokkaaminen maahanmuuttajille, tapahtumat maahanmuuttajajärjestöjen kanssa jne.), mutta mittavampaan maahanmuuttajatyöhön hankkeen resurssit eivät ole riittäneet. Maahanmuuttajien asumisen edistäminen jää siten edelleen yhdeksi tärkeimmistä vuokratotaloyhtiöiden prioriteeteista. Hankkeen puitteissa nousi esille myös se, että kyse ei ole vain ongelmasta vaan myös merkittävästä mahdollisuudesta ja resurssista: asukastoimintaan mukaan lähteneet maahanmuuttajat ovat usein olleet varsin aktiivisia yhteisön kehittäjiä.

Vuokratalojen asukastoiminnan tulevaisuuden haasteita on myös löytää toimintaan entistä enemmän palkitsevuutta. Nyt talotoimikuntien aktiivit joutuvat turhan usein olemaan konfliktien välittäjinä. Taloyhtiöiden tulisikin kehittää toimintaan enemmän innostavaa palkitsevuutta.

Kaiken kaikkiaan vuokratalojen asukastoiminnan suurimpana ongelmana on yhteistyökulttuurin rapautuminen: vaikka kyseessä onkin hyvin matalan kynnyksen toiminta, on ihmisten mukaan saaminen erittäin vaikeaa. Silti: 4V:nkin puitteissa toteutetut pienimuotoiset tapahtumat ovat osoittaneet, että vaikka vain pieni osa asukkaista osallistuisi toimintaan (esim. pihatapahtuma), niin sillä on merkittävää vaikuttavuutta asuinyhteisön henkeen. Loppujen lopuksi myös palkitsevuus syntyy ennen kaikkea näistä positiivisista kokemuksista.

Arvioinnissa nousi esille voimakkaasti myös se, että pelkkä valistus ei riitä, tarvitaan myös puitteet. Esimerkiksi energian/veden säästön tai jätteiden lajittelun tekniset puitteet ovat monissa kiinteistöissä vielä niin heikot, että hyviä käytäntöjä ei voi kunnolla toteuttaa. 4V-hanke ei ole voinut näihin tekniisiin puutteisiin puuttua muuten kuin esittämällä hyviä ratkaisuja. Kun ympäristö- ja kestävä kehityksen ohjelmia aletaan toteuttaa, on vastuuvirastojen varmistettava, että tarvittaviin investointeihin järjestyy myös rahoitus. Hankkeen olisikin nostettava tämä ”kissa pöydälle” ja järjestettävä vielä viimeisten viikkojen aikana strategiset keskustelut vuokrataloitinnasta vastaavien päättäjien kanssa.

2.6 Kestävän kehityksen kasvatus

Kestävän kehityksen kasvatus -komponentissa on tuettu keke-kasvatustyötä kouluissa, päiväkodeissa sekä lasten ja nuorten vapaa-ajantoiminnassa. Leikkipuistot nousivat hankkeen aikana lisäksi uudeksi kohderyhmäksi. Tavoitteena on ollut vahvistaa yhteisöllistä toimintakulttuuria, lasten ja nuorten osallisuutta sekä tuoda kestävä kehitys osaksi päiväkotien, leikkipuistojen ja koulujen arkea sekä opetussisältöjä.

Keke-kasvatuskomponentin merkittävimpiin konkreettisiin tuotoksiin tulevat kuulumaan kestävän kehityksen ohjelmatyön oppaat ”Keke koulussa – Kestävän kehityksen opas” ja vastaava päiväkodeille räätälöity ”Keke päiväkodissa – Kestävän kehityksen opas”. Nämä oppaat olivat arvioinnin aikaan vielä viimeisteltävänä, joten niistä ei vielä ole käytännön kokemusta. Koska oppaita on laadittu aktiivisessa yhteistyössä käyttäjien kanssa, voidaan olettaa, että oppaat on riittävästi räätälöity käyttäjien tarpeisiin.

Tärkeitä hankkeen kehittämiä/tukemia kasvatusmateriaaleja ovat olleet oppaisiin liittyvät kestävä kehityksen esitteet, useat kalvosarjat, hankkeessa kehitetty ”Lennu liito-orava ja kesäinen kaupunkiseikkailu” ja päivitetty ”Kiuru ja koppakuoriainen” kasvatusmateriaalit, Sieppo-lehden Rojupöytäteemanumero, arvokasvatusmateriaalit sekä hyvien käytäntöjen tietopankki. Suurin osa materiaalista löytyy myös hankkeen www-sivuilta, minkä lisäksi niitä ollaan linkittämässä muihin keke-

kasvatuksen sivustoihin. Osa hyvistä käytännöistä perustuu hankkeen puitteissa kehitettyihin ja kehitettyihin malleihin, osa hankkeen keräämiin kokemuksiin.

Verkostoitumisen edistäminen on onnistunut kaikista hankkeen komponenteista parhaiten keke-kasvatuksessa. Hankkeen rooli on ollut oleellinen Espoon keke-kasvatustyöryhmän perustamisessa ja sen toimintamallin kehittämisessä, vastaavan ”Vyyhti-ryhmän” perustamisessa Vantaalla sekä Helsingin leikkipuistojen ”LeEko”-ympäristöryhmän perustamisessa, minkä lisäksi hankkeen kasvatustiimi on aktiivisesti ollut mukana sekä Uudenmaan ympäristökasvattajien verkoston kehittämisessä että kansallisilla foorumeilla (ympäristökasvatuspäivät). Varsinkin kolmea uutta ympäristökasvatustyöryhmää voidaan pitää hankkeen merkittävänä saavutuksena, minkä lisäksi hankkeen pääsuunnitteluryhmän innostamana jatkunee myös pääkaupunkiseudullisen verkostoitumisen ideointi.

Alun perin hankkeen tavoitteisiin kuului myös kasvatuskomponentissa kehittää keke-toiminnan vertaistukimallia ja –verkostoa. Uutta mallia ja verkostoa ei kuitenkaan lähdetty kehittämään, koska Helsingissä oli jo pitkällä ekotukitoiminnan kehittäminen, minkä lisäksi myös Espoossa ja Vantaalla oli käynnistynyt laaja ekotukitoiminnan kehittämishanke (Julia 2030). Sen sijaan, että 4V olisi yrittänyt keksiä pyörää uudestaan, hankkeessa on osallistuttu ekotukitoiminnan kehittämishankkeisiin, minkä kautta hanke on voinut pienimuotoisesti tukea näitä prosesseja. Tämä on ollut perusteltu ratkaisu ja vapauttanut resursseja muuhun keke-kasvatustyöhön.

Suurella osalla yllä mainituista prosesseista on pyritty laajempaan vaikuttavuuteen. Myös hankkeen kohdealueille on jäämässä elämään joitain toimintamalleja. Esimerkiksi alueellista vanhempainiltaa ollaan järjestämässä myös vuonna 2011, minkä lisäksi Korson koulun ympäristöpäivästä ollaan luomassa perinne. Alun perin ryhmäperhepäiväkotina Artun idea lakanakäsipyyhkeistä on vakiintunut jo useaan kohteeseen ja sen levittämistä kaikkiin Helsingin päiväkodeihin selvitetään Sosiaalivirastossa. Lakanakäsipyyhkeet ovat herättäneet kiinnostusta myös muissa kunnissa.

Merkittävä tulos on myös hankkeen luomat koulutuspaketit, joiden kalvosarjoja voivat hyödyntää monet tahot keke-koulutuksessaan. Koulutuspaketteihin kuuluvat mm. Energia-teemakoulutus, lasten ja oppilaiden osallisuuteen päiväkodeissa ja kouluissa perehdyttävät koulutuspaketit, onnellisuutta, kohtuutta ja hyvää elämää edistävä ”Onni on rajaton” –materiaali, ekologista selkäreppua konkreettisoiva ”Reput ja reissumies” –kalvosarja sekä selkosuomeksi laaditut, erityisesti maahanmuuttajille kohdennetut ”Onni & kuluttaminen” sekä ”Energia & vedensäästäminen” –kalvosarjat. Kaikki nämä materiaalit löytyvät hankkeen www-sivuilta ja sisältävät käytännönläheistä materiaalia erilaisissa koulutuksissa käytettäväksi.

Myös tässä komponentissa tehtiin muutama opinnäytetyö. Sekä Toni Pajun Pro Gradu –työ ”Taloudelliset ohjaukset kestävä kehityksen edistämiseksi peruskouluissa” (Tampereen yliopisto, 2010) että Susanna Salorannan työ ”Koulun kestävä kehityksen työn merkitys kiinteistön jätehuollossa – Case: Helsingin peruskoulujen jätekustannukset ja määrät” (Helsingin yliopisto, 2010) sisältävät mielenkiintoista analyysiä aiheistaan ja jälkimmäinen poiki hyvää yhteistyötä HSY:n, Helsingin tilakeskuksen, Palmian, opetusviraston ja 4V-hankkeen kesken.

Yhteenvetona kasvatuskomponentin tuloksista, ongelmista ja haasteista voidaan todeta seuraavaa:

- Keke-kasvatus oli komponenttina hankkeen selkein, mikä myös näkyy varsin fokusoidussa työtöteessä. Kasvatustiimillä oli jo valmiiksi hyviä kontakteja ja kaiken kaikkiaan ympäristökasvattajat ovat muita aihealueita paremmin verkostoituneita, minkä vuoksi komponentissa oli muuta 4V-hanketta paremmat edellytykset verkostoitumisen vahvistamiseen. Tästä lähtökohdasta on saatu aikaan merkittävää yhteistyötä sekä kaupunkien sisällä että niiden

välillä (ja osin laajemminkin). Verkostoille on jo löytynyt myös vetäjät, joten 4V:n voidaan katsoa tukeneen onnistuneesti kasvattajien verkostotoiminnan edistämistä.

- Kestävän kehityksen kasvatusmateriaalia on tarjolla hyvinkin paljon, mutta vaikka tietoähky vaivaakin ympäristökasvattajia, voidaan hankkeen puitteissa kehitettyjä materiaaleja pitää tarvetta vastaavina. Haasteena on nyt saada materiaalit laajempaan käyttöön. Materiaaleja ollaankin levittämässä erilaisille ympäristö/keke-kasvatuksen sivustoille, minkä lisäksi ne ovat saatavilla hankkeen www-sivuilta.
- Ohjelmatyön osalta hankkeen tulisi vielä loppumetreillään varmistaa, että sekä päiväkotien että koulujen ja leikkipuistojen ohjelmatyötä konkreettisesti käynnistetään opetus- ja sosiaalivirastojen toimesta. Tämä edellyttää vielä neuvotteluita viraston johdon tasolla. Hankkeen kehittämät työkalut tarjoavat ohjelmatyölle sinällään hyvän lähtökohdan.
- Osalle materiaaleista on jo löytynyt ”kotipesä”, joka voi vastata materiaalien levittämisestä ja ylläpidosta. Siltä osin, kun tämä on vielä auki, tulisi erityisesti Kierrätyskeskuksen ottaa vastuulle materiaalien ylläpito.
- Hanke toi hyvin konkreettisesti esiin alueellisten ympäristökasvattajien hyödyn (hanketyöntekijät koettiin sidosryhmien näkökulmasta alueellisiksi ympäristökasvattajiksi). Kaupunkien tulisi selvittää, miten vastaavat resurssit voitaisiin turvata myös jatkossa. Alueelliset ympäristökasvattajat voisivat toimia myös koulujen kaipaamina ”keke-kummeina”.

3. HANKKEEN HALLINTO JA JOHTAMINEN

Hankkeen toteutuksesta on vastannut varsin suuri hanketiimi, joka on muodostunut hanketiimeistä Vantaalla (4 henkeä), Espoossa (3 henkeä) ja Helsingissä (4 henkeä) sekä neljän hengen tiimistä Kierrätyskeskuksessa. Helsingin henkilöistä kaksi on osallistunut vain noin 10 % työpanoksella hankkeeseen. Kierrätyskeskuksen tiimistä kaksi on vastannut hankkeen hallinnosta, minkä lisäksi tiimissä on ollut ympäristökasvattaja ja osa-aikainen tiedottaja. Taloushallinto on osin ulkoistettu tilitoimistolle. Kasvattajat ovat muodostaneet oman melko selkeän tiiminsä. Asukastoiminnan ja vuokratilojen kestävän kehityksen edistämiseksi työnjako on ollut hankalampi, koska samat henkilöt ovat vastanneet kummastakin komponentista.

Työtä on ohjannut tärkeimmistä sidosryhmistä koottu ohjausryhmä, jonka roolina on ollut toimia ylimpänä päätöksentekotahona ja seurata ennen kaikkea varainkäyttöä. Konkreettista teemakohtaista työtä ovat ohjanneet kolme pääsuunnitteluryhmää.

Hankkeen alkuperäinen suunnitelma laadittiin jo rahoitushakuvaiheessa. Koska sitä ei päivitetty hankkeen aikana, on käytännön työtä ohjattu konkreettisemmilla toimintasuunnitelmilla. Hankkeen käynnistysvaiheessa laadittua, sen koko keston kattanutta toimintasuunnitelmaa on päivitetty noin puolivuositain. Suunnitelmissa on purettu auki karkealla tasolla eri toimenpiteet, määritelty niiden aikataulut sekä vastuuhenkilöt. Resurssien käyttöä koskevaa suunnittelua konkretisoitiin hankkeen aikana.

Johtuen EAKR:n raportointiohjeiden viivästyisestä, hankkeen ensimmäinen kattava väliraportti laadittiin vasta kesällä 2009. Sitä ennenkin hankkeessa laadittiin muutama vapaamuotoinen väliraportti rahoituksen haun ja ohjausryhmäkokousten tarpeisiin. EAKR-ohjeistuksen viivästyminen häiritsi jossain määrin (tämänkin) hankkeen hallinnon selkeää järjestämistä; selkeällä ohjeistuksella olisi jonkin verran säästetty hallintoon kulunutta työaikaa ja hankkeella olisi voinut olla alusta lähtien yhdenmukaisempi raportointikäytäntö. Nyt kukin komponentti on raportoinut pääsuunnitteluryhmälleen hieman toisistaan eroavien menettelytapojen kautta (lähinnä PowerPoint esitykset ps-ryhmille), mikä on hieman hankaloittanut hankkeen kokonaisraporttien kokoamista.

Organisoinnista ja johtamisesta nousi arvioinnissa esiin seuraavia huomioita:

Organisointi ja johtaminen

Merkittävin organisointiin liittyvä ongelma liittyy hanketoiminnan rooliin pysyvien organisaatioiden kehittäjänä. Tässäkin hankkeessa on ilmennyt hyvin tyypillinen ongelma: hanketiimi on erittäin sitoutunut ja motivoitunut työstämään hanketta, mutta hanke jää kuitenkin hieman irralliseksi toimijaksi. Vaikka Kierrätyskeskus onkin kaupunkien yhteinen organisaatio, sen rooli varsinaisten hallintokuntien suhteen on melko irrallinen. Nyt hankkeen on ollut erittäin vaikea luoda vastuullisiin hallintokuntiin todellista omistajuutta. Tämän vuoksi niiden panostaminen hankkeeseen on jäänyt monin osin toivottua pienemmäksi (poikkeuksena ympäristökasvatus), minkä vuoksi myös tulosten hyödyntämisessä on puutteita. 4V-hanke ei itse tätä ongelmaa olisi pystynyt ratkaisemaan, vaan kaupunkien ao. hallintokuntien olisi pitänyt ottaa voimakkaampi omistajuus hankkeesta. Tämä tilanne on taustalla lähes jokaisessa hankkeessa, jossa toteutustaho on organisaation ulkopuolinen.

Muita hankkeen organisointiin ja johtamiseen liittyviä huomioita ovat:

- Hankkeen hallinto on ollut erittäin haastavaa, johtuen kolmen kaupungin mukanaolosta sekä hankkeen temaattisesta laajuudesta. Tämä yhdistettynä alkuvaiheen puuttuneisiin ohjeisiin

(EAKR) aiheutti varsinkin hankkeen alkuvaiheessa valtavan hallinnollisen työn, jotta hankkeen suunnittelujärjestelmät, sisäinen ja ulkoinen raportointi sekä tiimin systemaattinen yhteydenpito ja kokoustaminen saatiin aikaan. Rahoittajan selkeä ohjeistus olisi säästänyt varsinkin alkuvaiheessa merkittävästikin hankkeen hallintoresursseja.

- Kaiken kaikkiaan hanketta on hallinnoitu laadukkaasti ja hallinto on täyttänyt hyvin tärkeimpien sidosryhmiensä (Uudenmaan liitto, kaupungit, Kierrätyskeskus) tarpeet. Hankkeen väliarvioinnin aikaan hankkeen vetäjä toimi lyhennetyllä työviikolla, mikä ei vastannut hallintotyön tarvetta. Viimeisen vuoden aikana vetäjä on kuitenkin toiminut täysiaikaisesti, minkä lisäksi hankkeeseen palkattu hankeassistentti on varmistanut hallintoresurssin riittävyyden. Kaiken kaikkiaan hanke osoittaa, että tämän laajuisen hankkeen hallinnointiin tarvitaan täysiaikainen vetäjä sekä hyvä hallinnollinen projektiassistentti, joka voi osan työajastaan tehdä myös sisältötyötä.
- Hankkeen ohjausryhmä on ollut melko matalan profiilin toimija ja se on keskittynyt lähinnä maksatushakemusten käsittelyyn ja hyväksymiseen. Ohjausryhmästä olisi voitu tehdä aktiivisempi kolmen kaupungin koordinaatitaho ja se olisi voinut olla myös voimakkaampi linkki kaupunkien ympäristöjohtamiseen. Keväällä 2009 järjestetyssä ohjausryhmän toimintaa pohdineessa aivoriihessä tätä pohdittiinkin, mutta käytännössä ohjausryhmän roolia ei laajennettu.
- Myös pääsuunnitteluryhmien toimintaa kehitettiin keväällä 2009 pidetyissä aivoriihissä. Ryhmät ovat toimineet kohtuullisen hyvin yleisinä koordinaatio- ja pohdintafoorumeina, joskin myös näiden ryhmien jäsenten sitoutuminen ja rooli aktiivisina tulosten juurruttajina ja levittäjinä olisi voinut olla parempi.
- Hankkeen rooli kaupunkien hallinnossa on vaihdellut Vantaan ja Espoon melko selkeästä tilanteesta Helsingin melko heikkoon. Helsingissä ongelmana on se, että hanke ei ole kunnolla integroitunut ao. hallinto-organisaatioihin ja kaupungin koordinaattorit (2) ovat toimineet vain noin 10 % työpanoksella hankkeessa. Tällainen työpanos ei mahdollista todellista työskentelyä, koska resurssi kuluu jo erilaisiin kokouksiin osallistumiseen. Helsingissä on ollut ongelmana myös selkeän ”kotipesän” puuttuminen. Kaupungin nykyisen strategian mukaan kestävä kehitys on läpileikkaava teema, mikä käytännössä johtaa siihen, että työltä puuttuu selkeä vetäjä. Espossakin hankkeen sijoittuminen kaupunkisuunnitteluun on johtanut tilanteeseen, missä suuri osa hankkeen toiminnasta ei ole ao. tahon vastuulla. Vantaalla organisaattorinen järjestely on ollut selkein.
- Vaikka hanke onkin pyrkinyt varsin aktiivisesti juurruttamaan ja levittämään hankkeen tuoksia eri tahoille, on monen toiminnon osalta vieläkin epävarmuutta siitä, mikä taho tulee mitään toimintaa jatkamaan ja tukemaan (kaupungin virasto, vuokratyöyhtiö, järjestö tms.). Hankkeen väliarviointi suositteli juuri tämän haasteen vuoksi hankkeen jatkoa noin puolella vuodella; pelkona oli, että hanke ehtii tuottamaan suunnitellut tulokset, mutta niitä ei ehditä juurruttamaan ja levittämään riittävästi. Tämä haaste on edelleenkin osassa hankkeen toimintoja ratkaisematta, minkä vuoksi hankkeen viimeisten viikkojen aikana on erityisen aktiivisesti pyrittävä varmistamaan vastuutahojen löytäminen tulosten levitykselle ja ylläpidolle.
- Taloushallinnon hoitamiseen ei arvioinnissa ole puututtu. Yleiskommenttina voidaan kuitenkin todeta, että alun sekavuuden jälkeen hanketyöntekijät ovat hallinneet kohtuullisesti taloushallinnon prosessit ja myös rahoittajan suuntaan hanke on pystynyt tuottamaan tarvittavan raportoinnin. Kolmen kaupungin ja Kierrätyskeskuksen yhteisen hankkeen taloushallinnon järjestäminen on ollut melkoinen haaste, koska kaikilla tahoilla on ollut oma hallintokulttuurinsa. Tähän haasteeseen suhteutettuna taloushallinto on hoidettu hyvin.

Työskentelytavat

- Hankkeeseen syntyi jo alkuvaiheessa varsin avoin ja joustava työskentelytapa, jossa kokeneemmat hanketyöntekijät aktiivisesti tukivat kokemattomampia. Ideoiden heittäminen hanke-

tiimin sisällä on ollut aktiivista, mikä jossain määrin on edistänyt myös hankekomponenttien välistä koordinoitua, vaikka merkittäviä synergioita eri komponenttien välillä ei syntyneenkään. Hankkeen puitteissa toteutetut itsearviointit ovat jossain määrin tukeneet tätä sisäistä oppimista.

- Hanketiimi tiedosti jo alkuvaiheessa sen, että hanke on väliaikainen ja että eri toiminnoille tulisi löytää ”kotipesät”. Lähtökohtana on usein ollut toimiminen yhteistyössä eri tahojen kanssa sen sijaan, että 4V olisi itse toteuttanut toimenpiteet. Silloin, kun toiminta on perustunut tähän toimintatapaan, on juurruttamiselle luotu lähtökohtaisesti hyvät edellytykset. Hankkeen vaikuttavuutta näissä tapauksissa on varsin vaikea erottaa muiden toimijoiden roolista, mutta kaikki arvioinnissa haastatellut olivat sitä mieltä, että hankkeen työntekijöiden osallistuminen on tuonut ao. toiminnoille lisäarvoa. Silti: levitystä ja juurruttamista koskevat ongelmat ovat monessa toiminnossa edelleen merkittäviä haasteita, minkä vuoksi tähän työhön on keskityttävä hankkeen loppuhetkillä (kuten edellä on jo useaan kertaan korostettu).
- Hankkeen rooli yhteistyötahona ja muiden tukijana on edellyttänyt prosessien ohjaustaitoa. Väliarvioinnissa suositeltiin, että hankkeen työntekijöille tarjottaisiin prosessien ohjaus (fasilitointi) -koulutusta. Jossain määrin näitä valmiuksia onkin kehitetty, mutta panostus olisi voinut olla voimakkaampaa.

Suunnittelu ja raportointi

- Hankkeen toimintasuunnitelma on tarjonnut kohtuullisen selkeän pohjan tarkennetuille työsuunnitelmille. Suunnitelmia on päivitetty noin puolivuositain, mikä on ollut riittävä sykli. Toimenpiteiden edellyttämien resurssien määrittelyä parannettiin hankkeen aikana, minkä ansiosta hankkeen toimenpidesuunnitelmat ovat olleet varsin selkeitä. Puutteena on kuitenkin ollut se, että hanke ei ole pysynyt määrittelemään/sopimaan selkeästi muiden tahojen (erityisesti kaupungit) resursoinnista
- Hankkeeseen rakennettiin alusta lähtien sisään varsin kattava arviointijärjestelmä, joka on koostunut yhteensä neljästä itsearvioinnista, väliarvioinnista sekä tästä loppuarvioinnista. Itsearviointit ovat tarjonneet mahdollisuuden kriittiseen pohdintaan ja väliarviointi piti sisällään suuren joukon suosituksia. Vaikka niistä vain osaa lähdettiin toteuttamaan, käytiin suositukset ajatuksella läpi, minkä vuoksi arvioinnin pohjalta tehdyt päätökset (tehdään muutoksia tai ei muuteta toimintaa) perustuivat kohtuulliseen sisäiseen pohdintaan. Kaiken kaikkiaan prosessi on osoittanut, että tällaisesta koko hankkeen läpi kestävästä arviointiprosessista voi olla hyötyä hankkeen laadullisessa johtamisessa.
- Hankkeen raportointia haittasi alkuvaiheessa se, että rahoittajalta ei tullut ajoissa ohjeita raportoinnin toteuttamisesta. Tästä johtuen ensimmäinen seurantaraportti laadittiin vasta 30.6.2009. Sen jälkeen puolivuotinen raportointi on ollut kohtuullisen toimivaa ja erityisen ilahduttavaa siinä on ollut melko itsekriittinen analyysi. Hankkeen sisäinen raportointi on kehittynyt kattavaksi, mutta selkeät menettelytavat ja formaatit olisi kannattanut valmistella jo hankkeen ensimmäisten kuukausien aikana. Nyt muodot ovat kehittyneet vähitellen, mikä on aiheuttanut jonkin verran turhaa hallintotyötä.

Viestintä

- Hankkeen viestintähaaste on ollut melkoinen, koska hankkeen on pitänyt markkinoida itseään aktiivisesti yhteistyökumppaniksi eri tahoille minkä lisäksi hankkeen tulosten levittäminen on ollut valtava haaste. Hankkeessa laadittiin varsin kattava viestintäsuunnitelma, jota on myös toteutettu aktiivisesti. Julkisuuskynnys on ylittynyt moninkertaisesti alkuperäisiin tavoitteisiin verrattuna ja näkyvyys on ollut hyvä etenkin paikallislehdissä, kaupunkien omissa medioissa ja eräissä ammattijulkaisuissa. Hankkeen visuaalinen ilme on myös ollut hyvä.

- Kaiken kaikkiaan hankkeen kokemukset osoittavat, että tämän kokoisessa hankkeessa on syytä olla oma tiedottaja (osa-aikainen). Näin voidaan varmistaa systemaattinen viestintä, jatkuva tuki hankkeen sisällöstä vastaaville henkilöille ja viestinnän pitkäjänteisyys.
- Hankkeen viimeisten viikkojen aikana on myös viestinnässä keskityttävä tulosten levittämiseen. Neuvotteluita tarvitaan erityisesti kaupunkien viestinnästä vastaavien tahojen kanssa, minkä lisäksi hanke voisi vielä tarjota juttuja erityisesti ammattijulkaisuihin.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

4.1 Yleiset johtopäätökset ja suositukset

Vaikka hankkeen loppuarviointi toteutettiin vaiheessa, missä hankkeen tulokset ovat vasta valmistuneet (osa vasta viimeisteltävänä), nousi arvioinnissa esiin monia sekä hanketta itseään että tulevaisuuden kehittämistä koskevia huomioita. Koska arviointi toteutettiin jo syksyllä 2010, oli juurrutustyössä vielä aukkoja. Osassa suosituksia korostetaan hankkeen viimeisten kuukausien juurrutustyön tärkeyttä. Arviointiraportin kommentointi/viimeistelyvaiheessa juurrutustyö olikin jo edennyt pidemmälle, minkä vuoksi on syytä todeta, että juurrutusta koskevia suosituksia ollaan jo suurelta osin toteuttamassa hankkeen kaikissa komponenteissa.

Seuraavassa on esitetty tärkeimmät johtopäätökset ja suositukset:

Hankkeen rajaus ja tavoitteet

- Jälkiviisaana voi todeta, että hankkeen sisällöllinen rajaus oli erittäin laaja ja haastava. Eri komponenttien välille syntyi vain vähän synergiaa; vaikka hanketyöntekijät pystyivätkin jossain määrin tukemaan toisiaan ja jakamaan kokemuksia, ei hankkeen kohderyhmien tasolla synergioita syntynyt. Uusi vastaava hanke kannattaisikin rajata tiukemmin vain yhteen pääteemaan ja kehittää esimerkiksi kolmen rinnakkaisen hankkeen kokonaisuus.
- Hankkeen maantieteellinen laajuus (kolme kaupunkia) on sen sijaan luonut jonkin verran synergiaetua mm. laajemman hyviä käytäntöjä koskevan kokemusten vaihdon kautta. Vaikka kolmen eri hallintokulttuurin kanssa painiminen onkin hankaloittanut hankkeen johtamista, on saavutettu hyöty suurempi kuin hallinnolliset ongelmat. Kaiken kaikkiaan hanke on nostanut esille laajemman pääkaupunkiseudullisen kehittämisen tarpeita ja mahdollisuuksia. Toisaalta hankkeen toteutus on myös osoittanut sen, että kaupunkien on myös itse panostettava omaan rooliinsa hankkeessa. Etenkin Helsingissä olisi voitu hyötyä hankkeesta enemmänkin, mikäli vastuulliset hallintotahot olisivat voimakkaammin panostaneet rooliinsa hankkeessa.
- Kaiken kaikkiaan hankkeen sisältö on perustunut todelliseen tarpeeseen. Vaikka alkuperäiset tavoitteet olivatkin varsin väljiä, onnistuttiin hankkeessa melko hyvin konkretisoimaan tavoitteita ja sisältöjä. Paikallistasolla (ja kasvatuskomponentissa kasvattajien verkostoissa) hankkeen toteutus on ollut resursseihinsa nähden kohtuullisen näkyvää ja hankkeella on konkreettista paikallista vaikuttavuutta. Hankkeen linkit hallinnon ylemmille tasoille ja laajempaan ympäristöjohtamiseen jäivät kuitenkin osin heikoiksi. Sinällään hanke ei alun perin pyrkinytkään toimimaan tällä tasolla, mutta väliarvioinnissa korostettiin, että hankkeen olisi juurruttamisen ja laajemman levityksen varmistamiseksi saatava myös virastojen ja taloyhtiöiden johtotasot sitoutumaan tulosten levitykseen ja etenkin juurruttamisen edellyttämään resursointiin. Hankkeessa on kylläkin pyritty luomaan tarvittavia kontakteja, mutta hankkeesta ei ole otettu virastoissa sellaista omistajuutta, jota linkit ympäristöjohtamiseen olisivat muodostuneet riittävän vahvoiksi.
- Hankkeen konkreettinen käynnistyminen viivästyi jonkin verran mm. rekrytointiprosessien ja hallintojärjestelmien kehittämisen monimutkaisuuden vuoksi. Väliarviointi suositteli, että hankkeen kestoja jatkettaisiin noin puolella vuodella, jotta tulosten levittämiselle ja juurruttamiselle jäisi edes kohtuullisesti aikaa. Koska hanketta ei jatkettu, on vaarana, että levitys- ja juurrutusprosessit jäävät osin kesken, vaikka hanke onkin viimeisen vuotensa aikana nähin toimintoihin panostanut. Kaiken kaikkiaan näin laajojen hankkeiden juurrutus- ja levitysvaiheeseen tulisi resursoida riittävästi sekä aikaa että henkilötyötä.

Suositukset:

1. Kun kaupungit toteuttavat hankkeita, tulisi hallintokuntien sitoutua selkeästi hankkeiden toteuttamiseen. Toisaalta hankkeille tulisi antaa riittävän selkeä strateginen ohjaus (hanke strategian toteuttajana), toisaalta virastojen tulisi varata myös kiinteästä henkilöstöstään riittävät resurssit hankkeen toteuttamiseen ja etenkin hankkeen tulosten ylläpitoon ja levittämiseen. Jo hankkeen käynnistyessä tulisi varautua hankkeen jälkeisen ajan resurssitarpeisiin sekä organisoida/vastuuttaa tulosten ylläpidosta vastaavat tahot.
2. Hankkeet voivat tuoda merkittävää potkua pääkaupunkiseudullisiin kehittämisprosesseihin. Jatkossakin on perusteltua toteuttaa kuntien yhteisiä hankkeita, mutta niiden toteutusmalliin tulisi vielä voimakkaammin rakentaa sisään vertaisoppimisen prosesseja (yhteisiä foorumeita, hyvin organisoituja tutustumis/perehdytysprosesseja jne).
3. Sisällöllisesti hankkeiden kannattaa olla tiukemmin rajattuja kuin 4V, jotta hankkeiden hallinto saadaan riittävän selkeäksi ja resurssit kohdennetuksi niin, että hankkeella saadaan luo- duksi kehittämisen edellyttämä ”kriittinen massa”.
4. Hankkeiden kestossa tulee varautua vähintään puolen vuoden mittaiseen levitys- ja juurrutusprosessiin.

Hankkeen hallinto ja johtaminen

Hankkeen hallinto-, suunnittelu-, raportointi-, viestintä ja johtamisjärjestelyt ovat 4V-hankkeessa olleet kohtuullisen selkeät ja toimivat, vaikka hankkeen laajuus aiheuttikin hallinnon paisumista. Tulevissa hankkeissa kannattaa huomioida erityisesti seuraavia tekijöitä.

Suositukset:

5. Hankkeen hallintoon on varattava riittävät resurssit. Pienessäkin EU-rahoitteisessa hankkeessa hallintointiin menee ainakin 1/3 vetäjän työajasta ja 4V:n laajuudessa hankkeessa tarvitaan täysipäiväinen hankkeen vetäjä, taloushallinnon hoitaja ja projektiassistentti, joka voi osin tehdä myös sisältötyötä. Jos rahoitus on esimerkiksi raha-automaattiyhdistykseltä, on hallintotyö kevyempää, mutta tällöinkin laajassa hankkeessa vetäjän työajasta on varattava vähintään puolet hallintotyöhön.
6. Ohjaus- ja asiantuntijaryhmien työskentely on syytä suunnitella jo hankkeen alussa. Ryhmien työn pitäisi olla selkeästi tavoitteellista ja ryhmiin osallistuvien henkilöiden töiden suunnittelussa sekä tulospalkkauksessa tulisi ottaa huomioon hankkeen edellyttämä resursointi.
7. Toimintasuunnitelmiin tulee liittää tarvittavien resurssien selkeä määrittely, sisältäen sekä hankkeen omat että yhteistyötahojen resurssit. Näin voidaan varmistaa, että tarvittava resursointi saadaan ajallaan ao. toimenpiteiden toteuttamiseen, minkä lisäksi aliresursoinnin riski ja siitä johtuvat viivästykset saadaan hallintaan. Erityisen tärkeää on arvioida jo alkuvaiheessa hankkeen jälkeistä resurssitarvetta: mitä henkilöresurssia ja rahoitusta tarvitaan, jotta hankkeen tuotosten levitys ja ylläpito voidaan varmistaa. Näiden resurssien saatavuus tulisi varmistaa jo hankkeen alussa, koska muutoin on ilmeisenä vaarana tulosten romahtaminen hankkeen rahoituksen päätyttyä. Tämä edellyttää esimerkiksi virastojen johdolta ja päätöksentekijöiltä selkeää sitoutumista tulosten ylläpitoon.
8. Seurantareportointiin on aina syytä liittää kunnollinen laadullinen analyysi sekä johtopäätösten vetäminen siitä, mitä ja miten toteutuksessa tulisi muuttaa (jos tarvetta ilmenee). Rahoittajan edellyttämä raportointi ei riitä hyvän oppimisprosessin aikaan saamiseen; sen lisäksi tarvitaan hankkeelle räätälöity raportointi- ja viestintäsuunnitelma, joiden toteuttamiseen varataan myös tarvittavat resurssit. Hankkeen käynnistysvaiheen lopuksi kannattaa laatia erillinen aloitusraportti, jossa päivitetään hankkeen taustatiedot, hankesuunnitelma sekä määritetään ensimmäisen toteutusvuoden/jakson yksityiskohtainen työsuunnitelma.

9. Koska hankkeeseen palkatun henkilöstön roolina on usein tukea olemassa olevia organisaatioita niiden kehittämistyössä, tulisi hanketyöntekijöillä olla hyvät prosessin ohjaus- ja fasilitointitaidot. Tätä varten hankehenkilöstölle kannattaa hankkeen aluksi järjestää koulutusta erilaisista fasilitointimenetelmistä.
10. Hankkeiden perusongelmana on usein se, että hankehenkilöstö palkataan kehitettävien organisaatioiden ulkopuolelta, jolloin heiltä puuttuu ao. organisaatioiden toimintakulttuurien tuntemus eikä heillä myöskään ole valmiiksi hyviä verkostoja. Tämän vuoksi kaupunkien pitäisi tulevissa hankkeissa selkeästi irrottaa omia resurssejaan hankkeen toteutukseen. Hanketiimien tulisi kokonaisuudessaan olla selkeämmin integroitua niihin organisaatioihin, joita hankkeessa kehitetään.

Tulosten juurruttaminen ja levitys

Hankkeessa on kehitetty useita toimintamalleja, joiden varsinainen vaikuttavuus edellyttää toimintojen juurruttamista tahoille, jotka kykenevät levittämään niitä sekä varmistamaan toimintamallien edellyttämän tuen myös hankkeen jälkeen. Käytännössä kaikki toiminnalliset prosessit kuten verkostot, ohjelmatyö ja koulutus edellyttävät hankkeen jälkeistä tukea ja koordinointia, minkä lisäksi useita sinällään selkeän tuntuisia tuotoksia kuten käsikirjoja pitäisi levittää ja päivittää jonkin tahon toimesta.

Hankkeessa on luotu monia hyviä käytäntöjä, joita kannattaisi levittää laajemmin Helsingin, Vantaan ja Espoon ao. hallintokuntiin ja verkostoihin ja osin myös valtakunnallisesti. Koska suuri osa hankkeen tuotoksista on saatu aikaan vasta hankkeen loppuvaiheessa, ei levitystyöhön ole jäänyt riittävästi aikaa. Sen vuoksi hankkeen viimeisten viikkojen työssä on keskityttävä erityisesti levitykseen ja juurruttamisen varmistamiseen.

Suosituks:

11. Hankkeen viimeisten viikkojen aikana on syytä käydä neuvotteluita vastuuvirastojen ylemmillä tasoilla, jotta virastoissa varauduttaisiin tarvittavaan levitys- ja juurruttamistyöhön. Näin on monin osin jo tehtykin, mutta asian tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Siltä osin, kun luontevaa ”kotipesää” ei muuten löydy, tulisi Kierrätyskeskuksen varautua tuotosten jatkolevittämiseen ja ylläpitoon.
12. Uusien hankkeiden tulosten levittämiseen ja juurruttamiseen tulee jo hankesuunnitelmissa varata merkittävät resurssit, jotta hankkeiden tuloksia saadaan tehokkaasti levitetyksi esimerkiksi koulutustapahtumissa ja ammattijulkaisuissa, seminaareissa ja koulutustapahtumissa.
13. Hankkeissa olisi hyvä sisällyttää jo hankesuunnitelmaan konkreettinen raportointi- ja viestintäsuunnitelma (vrt. suositus 8), tai sellainen on laadittava osana hankkeen käynnistysvaihetta.

4.2 Komponenttikohtaiset johtopäätökset ja suositukset

4.2.1 Asukastyö

Kuten luvussa 2.4. todetaan, asukastyö on ollut hankkeen komponenteista hankalimmin hahmotettava. Hankkeen strategia – on tuettu ennen kaikkea eri toimijoiden omien ideoiden toteutusta sen sijaan, että olisi määritelty sisällöt itse – on sinällään ollut terve ja perusteltu, ja siltä osin kun toiminoilla on ollut selkeä ”omistaja”, on hankkeen pienimuotoisella tuella saatukin aikaan uutta tai vahvistettu jo olemassa olevaa toimintaa. Osittain asukastyön tukeminen jäi kuitenkin ”puuhastelun” asteelle, joskin jotkin pienimuotoisista toimintamalleista saattavat vielä levitä hankkeen kokoaman

hyvien käytäntöjen tietopankin kautta. Muutamit merkittävämmät prosessit, esimerkiksi wiki-suunnittelu jäivät yhden kokeilun asteelle, johtuen ennen kaikkea siitä, että hankkeella ei ollut resursseja edistää asiaa enempää. Arvioijien näkemyksen mukaan vaikuttavuutta olisi voitu saada aikaan enemmänkin esimerkiksi tukemalla erilaisten asukastoimijoiden hankevalmistelua ja rahoituksen hakua. Hankkeen konkreettiset tuotokset (oppaat, koulutusmateriaalit, hyvien käytäntöjen vinokit) ovat kuitenkin konkreettisia tuotoksia, joita voidaan hyödyntää sekä kuntien että järjestöjen asukastoiminnassa.

Hankkeessa kehitettyjen toimintamallien osalta suurimpana haasteena on saada tieto leviämään. Hankkeessa ei itsessään ehditä enää suuria tekemään; jäljellä oleva aika pitäisi mahdollisimman tehokkaasti käyttää levitystyöhön.

Kaiken kaikkiaan asukastoiminta on osoittanut, että pienelläkin tuella voidaan saada aikaan tuloksia, jos sillä voidaan innostaa ja mahdollistaa paikallisten toimijoiden omia prosesseja. Rahaa tarvitaan jonkin verran, mutta tärkeintä olisi saada konkreettista neuvoa ja organisoititukea sekä puitteet toiminnalle. Erityisesti aluetyöntekijöiden tarve nousi selvästi esille arvioinnin haastatteluissa; hankkeen yhteisöllisyyskoordinaattoreita keuhuttiin ennen kaikkea siitä, että heiltä sai käytännön tukea ilman byrokraattisia esteitä.

Kestävän kehityksen työtä haittaa hieman käytettävä terminologia: ”kestävä kehitys” koetaan ruohonjuuritasolla toisinaan byrokraattiseksi jargoniksi, mikä voi jossain määrin vieraannuttaa käytännön toimijoita. Hankkeen selkeisiin kokemuksiin kuuluu se, että ruohonjuuritasolla pitää käyttää ao. toimijoiden omaa kieltä ja että teoreettisten yleiskäsitteiden käyttöä on vältettävä.

Kestävän kehityksen työtä haittaa myös se, että työltä puuttuu kaupungeissa selkeät vetäjät. Vaikka teoriassa onkin oikeaoppista pitää kestävästä kehitystä läpileikkaavana teemana, käytännössä se helposti johtaa siihen, ettei kukaan ole varsinaista vastuuta keke-toiminnasta.

Tulevan toiminnan osalta voidaan nostaa esiin seuraavat suositukset:

Suosituks

14. Hankkeen puitteissa on vielä varmistettava, että hankkeen kehittämät materiaalit ja koulutusohjelmat saadaan leviämään esimerkiksi erilaisiin asukastoiminnan www-sivustoille. Kierätyskeskuksessa tulisi myös pohtia Kierrätyskeskuksen roolia asukastoiminnan tukijana.
15. Aluetyöntekijät (koordinaattorit) ovat asukastyön tärkeimpiä resursseja. Kaupunkien tulisi kehittää organisoitituen siten, että eri alueilla toimisi käytännön tasolla kestävästä kehityksestä edistäviä aluetyöntekijöitä. Nämä voisivat olla yhteisesti avainvirastojen palkkaamia työntekijöitä, tai jo toimivien työntekijöiden työnkuvia voitaisiin jonkin verran laajentaa.
16. Kaupunkien tulisi varmistaa kaikille alueille pienimuotoiset kehittämismenettelyt, joista järjestöt ja muut paikalliset toimijat voisivat hakea pientä tukea ideoidensa toteuttamiseen. Jo 10.000 euroa / vuosi / alue voisi olla tukimäärä, joka mahdollistaisi nykyistä laajemman omaehtoisen asukastoiminnan. Rahoitusmenettelyiden on oltava hyvin kevyitä.
17. Maahanmuuttajat ovat ryhmä, joka erityisesti kaipaa mielekästä toimintaa. Toimintaa suunniteltaessa on kriittisesti pohdittava, tarvitaanko maahanmuuttajille räätälöityä toimintaa vai olisiko parempi pyrkiä integroituun toimintaan. Ratkaisut ovat tapauskohtaisia, minkä vuoksi yleistä ohjetta lähestymistavasta ei voi antaa. Maahanmuuttajat tulisi nähdä myös nykyistä enemmän resursseina, jolloin päästään ”avun antamisen” sijaan tukemaan maahanmuuttajien omaa aktiivisuutta ja vetämään heitä toimintaan aktiivisina resurssihenkilöinä.

4.2.2 Vuokratalojen kestävä kehitys

Vuokratalojen kestävä kehityksen –teema on ollut kohtuullisen selkeästi rajattu. Toisaalta tavoitteena on ollut luoda työkaluja vuokrataloyhtiöille kestävä asuminen edistämiseen, toisaalta kehittää toimintamalleja, joilla tuetaan asukkaiden kestävä ja sosiaalisesti toimivaa asumista. Pilottikiinteistöissä onnistuttiin varsin hyvin kehittämään erilaisia toimintamalleja ja kolme hankkeen puitteissa luotua vuokrataloyhtiön ympäristöohjelmaa (Kontulan, Roihuvuoren ja Vesalan kiinteistöt) ovat merkittäviä saavutuksia.

Hankkeen pilottikiinteistöt suhtautuivat keke-työhön varsin avoimesti ja aktiivisesti. Arvioinnin yhteydessä toteutetussa haastattelututkimuksessa nousi kuitenkin esiin myös eriasteista muutosvastarintaa ja haluttomuutta avoimempaan asukasvuorovaikutukseen, vaikka vuorovaikutus tärkeäksi asiaksi tunnustetaankin (tämä huomio ei koske hankkeen pilottikiinteistöjä). Kestävä asuminen sosiaalisen puolen edistämistä vaikeuttaa erityisesti se, että vuokrataloyhtiöiden perimmäisenä tehtävänä on hallinnoida vuokraustoimintaa ja vastata talojen kunnossapidosta eikä hoitaa asukkaiden sosiaalityötä. Sosiaalitoimella ei taas ole roolia vuokratalojen hallinnassa. Ympäristöhallinto ei puolestaan ole jalkautunut alueille eikä sillä ole mahdollisuuksia juurikaan tukea yksittäisten taloyhtiöiden parissa tehtävää keke-työtä. Kiinteistötoimen rooli ympäristö- ja sosiaalikeskusteluissa on varsin vaatimaton. Tässä piileekin yksi kehittämisen merkittävimmistä haasteista: miten eri toimijoiden rooleja voitaisiin kehittää niin, että vuokrataloissa tehtävä keke-työ olisi selkeästi koordinoitua ja riittävästi tuettua?

Hanke on osoittanut myös sen, että vuokrataloyhtiöiden keke-työn pääongelmiin kuuluu asukkaiden pääjoukon passiivisuus, suuri vaihtuvuus ja yleinen välinpitämättömyys. Kulttuurierot ja ymmärrettävän informaation puute aiheuttavat myös monia konflikteja. Vuokrataloyhtiöissä ja asukkaiden puolella on kuitenkin myös paljon aktiivisia toimijoita, jo hyväksi osoittautuneita toimintatapoja sekä pienenä mahdollisuuksia. Hankkeen kokemukset osoittavat kuitenkin myös sen, että pienikin joukko aktiivisia asukkaita voi saada aikaan merkittäviä muutoksia, kunhan heille annetaan toimintaan puitteet ja tukea. Jotta aktiivit eivät väsyisi, on asukastyössä syytä keskittyä erityisesti positiivisten kehittämistoimenpiteiden ideointiin ja toteutukseen. Asukasaktiivien työn palkitsevuutta on myös kehitettävä.

Koko 4V-hankkeen merkittävimpiin tuotoksiin kuuluu vuokrataloyhtiöille tarkoitettu ”Kestävä asuminen työkalupakki”. Se on selkeä ja konkreettinen työkalu vuokratalojen keke-työlle, minkä lisäksi selkokieliset asukkaille räätälöidyt oppaat tuovat hieman kättä pidempää keke-työlle. Hanke on siten luonut työkaluja tulevaan toimintaan, mutta haasteeksi jää toiminnan jatkuvuuden varmistaminen. Kuten muissakin komponenteissa, myös vuokratalojen keke-työssä on viimeisten viikkojen aikana panostettava erityisesti työkalujen levittämiseen ja juurruttamiseen. Hankkeen viimeisten kuukausien juurrutustyö näyttääkin johtavan tuloksiin.

Hankkeen alkuperäiseen suunnitelmaan ei kuulunut maahanmuuttajille kohdennettuja toimenpiteitä. Koska teema koetaan vuokrataloyhtiöissä (etenkin Espoossa ja Helsingissä) erittäin tärkeäksi, on maahanmuuttaja-teemaa syytä harkita vuokratalo-komponentin yhdeksi pääprioriteetiksi hankkeen loppuajalle. Työssä voidaan hyödyntää mm. Vantaan kokemuksia ja malleja sekä aktiivista yhteistyötä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa (näin hankkeessa on jo tehtykin).

Suosituks

18. Hankkeessa on viimeisten viikkojen aikana neuvoteltava kaupunkien kiinteistötoimen ja vuokrataloyhtiöiden johdon kanssa työkalupakin levittämisestä, minkä lisäksi hanke voisi tukea ao. tahoja valmistelemaan konkreettista ohjelmatyön levittämistä ja siihen liittyvää koulutusta. Sen lisäksi hanke voisi vielä edistää aiheen koulutusta myös valmistelemalla alan kou-

lutusorganisaatioiden (esimerkiksi Kiinteistöalan koulutuskeskus ja AEL) kanssa konkreettisia koulutusohjelmia.

19. Vuokrataloyhtiöissä tarvitaan edelleen konkreettista ja ymmärrettävää ohjeistusta ja perehdyttämistä erityisesti maahanmuuttajataustaisille asukkaille. Pääkaupunkiseudun kunnat (sosiaali- ja kiinteistötoimi yhdessä) voisivat käynnistää laajan, maahanmuuttajien asumista tukevan hankkeen valmistelun yhdessä alan järjestöjen kanssa.
20. Asukkaiden roolia kestävän kehityksen tukihenkilöinä voitaisiin edelleen vahvistaa. Hyviä vaihtoehtoisia malleja ovat mm. Espoon ympäristöekspertti-toiminta sekä ekotukihenkilötoiminta, jonka levittämistä vuokrataloihin voitaisiin myös kokeilla.
21. Vuokratalojen keke-toiminta tulisi kytkeä vahvemmin kiinteistöjen/vuokrataloyhtiöiden (ympäristö)johtamiseen. Tätä varten tulisi kehittää nykyistä kattavammat kestävän kehityksen indikaattorit ja luoda menetelmät niiden käyttöön yhtiöiden johtamisessa (suunnittelussa ja seurannassa). Tämä edellyttää voimakasta yhteistyötä kaupunkien kiinteistö- ja ympäristötoimien, vuokrataloyhtiöiden johdon ja mahdollisesti myös kiinteistöalan kattoorganisaatioiden kanssa.
22. Asukasaktiivien palkitsemisjärjestelmiä tulisi kehittää. Palkitseminen ei edellytä merkittäviä taloudellisia panostuksia, mutta aktiivien työn positiivinen huomioiminen on oleellista, jotta aktiivit eivät koe, että heidät on unohdettu. Muutenkin asukastyössä tulisi korostaa positiivista kehittämistä.

4.2.3 Kestävän kehityksen kasvatus

Koska kestävän kehityksen kasvatuksessa toimii jo monia pitkän kokemuksen omaavia tahoja ja koska hankkeen teemasta vastaavilla työntekijöillä on aiempaa kokemusta aihepiiristä, onnistuttiin hankkeessa verkostoitumaan varsin hyvin eri kasvatustahojen kanssa. Vaikka myös tässä teemassa ”puuhasteltiin” hankkeen alkuvaiheessa monenlaisia toimenpiteitä, pystyttiin niillä testaamaan uusia toimintatapoja hankkeessa kerättyjen hyvien käytäntöjen pohjaksi.

Kestävän kehityksen kasvatuksen työkalut (etenkin Keke koulussa ja Keke päiväkodissa –oppaat) sekä hankkeen tukemat verkostot ovat luoneet hyvää pohjaa tulevalle toiminnalle. Muista komponenteista poiketen keke-kasvatuksen ympärillä onnistuttiin hyvin myös hankkeen alkuperäisessä verkostoitumistavoitteessa. Onnistuminen johtuu ennen kaikkea keke-kasvattajien jo valmiiksi tiiviistä yhteistyöstä. Vaikka juurruttamisen lähtökohdat ovatkin tämän vuoksi muita komponentteja helpommat, on myös tässä komponentissa keskityttävä viimeisten viikkojen aikana levitys- ja juurrutustyöhön.

Hankkeessa päädyttiin varsin järkevästi siihen, että vertaistuen kehittämisessä hanke osallistuu olemassa olevien järjestelmien (ekotukitoiminta) kehittämiseen ja vahvistamiseen sen sijaan, että hanke olisi itse pyrkinyt luomaan uutta vertaisverkostoa. Vaikka hankkeen rooli ei tässä työssä merkittävä ollutkaan, on se hyvä esimerkki toimintamallista, jossa vältetään hankkeen irrallisuus muusta toiminnasta.

Suosituks:

23. Kuten muissakin komponenteissa, tuotosten levitystyöhön on vielä panostettava, jotta keke-ohjelmatyö leviäisi päiväkodeissa ja kouluissa. Tämä edellyttää aktiivista neuvonpitoa opetus- ja sosiaalivirastojen kanssa, minkä lisäksi työkalut on saatava linkitetyksi kansallisiin keke/ympäristökasvatuksen www-sivuille. Seudullisen verkostotoiminnan jatkamiseksi hanke voisi vielä kerran toimia kokoonkutsujana palaverille, jossa voitaisiin suunnitella seudullista jatkoyhteistyötä.
24. Kehitettyjen materiaalien ylläpito- ja kehittämisvastuut on saatava selkeiksi. Kierrätyskeskus voisi toimia vastuutahona kaikille niille materiaaleille, joille ei luontaista kotipesää saada

hankkeen loppuun mennessä luoduksi. Ylläpidolle on varattava myös sen edellyttämät resurssit.

25. Uusien hankkeiden suurena haasteena on löytää keinoja aikuisväestön keke-kasvatukseen. Tästä teemasta voisi hyvinkin kehittää uutta seudullista hanketta yhdessä ympäristökeskusten, työväenopistojen ja järjestöjen kanssa. Kierrätyskeskus voisi toimia hankkeen koordinoitavana.

4.3 Lopuksi

Loppuyhteenvetona voidaan todeta, että hanke löysi alun hitaahkon käynnistymisen jälkeen hyvin toimintatapansa, minkä vuoksi alkuperäiset tavoitteet saavutettiin suurelta osin jo toisen vuoden aikana. Osin tavoitteet olivat tosin melko vaatimattomia. Hankkeessa onnistuttiin luomaan varsin itsekriittinen, arvioiva ja ideoiva toimintatapa, mikä on näkynyt sekä kohderyhmien pääosin hyvässä palautteessa että tavoiteltujen tuotosten aikaansaamisessa.

Hankkeessa oli luonnollisesti myös erilaisia ongelmia. Merkittävin ongelma on liittynyt hankkeen rooliin kaupunkien organisaatioissa: aktiivisesta yrityksestä huolimatta hanke jäi erillisen hankkeen asemaan sen sijaan, että sen toiminnot olisi pystytty kunnolla integroimaan hallinnon rakenteisiin. Eri hallintokuntien omistajuus ja panostus hankkeeseen olisi voinut olla parempi, minkä kautta ne olisivat myös voineet hyötyä enemmän hankkeen työstä. Tämä on krooninen hanketoimintaan liittyvä ongelma: erillinen hanke ei juurikaan pysty muuttamaan hallinnon sisäisiä rakenteita ja työskentelytapoja ellei hallinto itse ota prosesseista omistajuutta ja varaa riittävästi resursseja sekä hankkeeseen osallistumiseen että ennen kaikkea kehitettyjen toimintojen levittämiseen ja ylläpitoon. Juurruttamisen vahvistamiseksi olisi myös hankkeen kesto ollut hyvä jatkaa noin puolella vuodella.

Kaiken kaikkiaan hanketta voidaan pitää monin osin onnistuneena; sillä luotiin käyttökelpoisia työkaluja ja malleja kestäväen kehityksen työlle, minkä lisäksi sen toteutus täytti onnistuneesti hyvän hankhallinnon kriteerit.

4V-hanke
Välitä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin

4V – HANKKEEN LOPPUARVIOINTI

Liite 1: Haastattelututkimuksen yhteenveto

Paul Silfverberg
Outi Silfverberg

Konsulttitoimisto Planpoint Oy

1.	JOHDANTO	2
1.1	Haastatteluiden keskeisiä teemoja.....	2
2.	ASUKASTOIMINNAN KEHITTÄMINEN	5
2.1	Kestävä kehitys asukastoiminnassa.....	5
2.1.1	Miten kestävä kehitys ymmärretään?	5
2.1.2	Kestävän kehityksen edistäminen ja toiminnan prioriteetit	6
2.2	Kipupisteitä ja potentiaalia	8
2.2.1	Kohtaaminen tapahtuu tilassa.....	9
2.2.2	Osallistumisen kompastuskivet	10
2.2.3	Kaupungin rooli.....	11
2.3	Kokemuksia 4V-hankkeesta	12
2.3.1	Kiitosta.....	13
2.3.2	Parannettavaa.....	14
2.3.3	Mitä jää jäljelle?.....	15
2.4	Kehityssuunnat ja tukitarpeet.....	15
2.4.1	Osallistumisen tukeminen	16
2.4.2	Kehityssuuntia	17
3.	VUOKRATALOYHTIÖT	18
3.1	Kestävä kehitys vuokrataloyhtiöissä.....	18
3.1.1	Kestävän kehityksen ymmärtäminen	18
3.1.2	Kestävän kehityksen edistäminen ja toiminnan prioriteetit	19
3.2	Toiminnan haasteet ja mahdollisuudet.....	21
3.2.1	Vuokrataloyhtiöiden haasteita	21
3.2.2	Asukastoiminnan haasteita.....	22
3.2.3	Kaupungin rooli.....	23
3.3	Kokemukset hankkeesta.....	24
3.3.1	Onnistumisia	24
3.3.2	Parannettavaa.....	25
3.3.3	Mitä jää jäljelle?.....	26
3.4	Kehityssuunnat ja tukitarpeet.....	26
3.4.1	Asukastoiminnan uusi ilme	27
3.4.2	Verkostoituminen	27
3.4.3	Tukea maahanmuuttajien asumiseen.....	28
4.	KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUS	29
4.1	Kestävän kehityksen kasvatuksen nykytilanne	29
4.1.1	Ympäristökasvatusta, keke-kasvatusta vai hyvää kasvatusta?	30
4.1.2	Kouluissa ja nuorisotoimessa	30
4.1.3	Päiväkodeissa.....	32
4.1.4	Leikkipuistoissa	33
4.2	Toiminnan haasteet	33
4.2.1	Organisaatioiden rooleista.....	34
4.2.2	Toiminnan pitkäjänteisyys ja tavoitteellisuus	35
4.2.3	Innostaminen kekeen – vai johonkin muuhun?	35
4.3	Kokemukset hankkeesta.....	36
4.3.1	Kiitosta.....	36
4.3.2	Parannettavaa.....	38
4.3.3	Mitä jää jäljelle?.....	38
4.4	Kehityssuuntia ja tukitarpeita	39
4.4.1	Alueellinen ympäristökasvattaja	40
4.4.2	Kaupungin tuen selkeyttäminen	40

1. JOHDANTO

4V-hankkeen tavoitteena on ollut edistää ja tukea yhteisöllisyyttä, osallistumista oman elinympäristön kehittämiseen ja levittää kestävää ympäristövastuullista elämäntapaa. Kolmivuotisessa hankkeessa on keskitytty edistämään kestäviä käytäntöjä ja osallistumista kolmella osa-alueella: paikallisten yhdistysten toiminnassa, vuokratyöehtöiden toiminnassa ja asumisessa sekä kasvatuksessa (varhaiskasvatuksessa ja peruskouluissa). Hanke on toiminut valituilla kohdealueilla Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Kaikissa kaupungeissa työtä on tehty yhdessä ruohonjuuritason toimijoiden sekä kaupungin virkamiesten kanssa ja yhtenä hankkeen keskeisenä tavoitteena on ollut eri tason toimijoiden välisten verkostojen vahvistaminen.

4V-hankkeen loppuarviointia varten haastateltiin toimijoita kohdealueilla kaikista kolmesta kohde-ryhmästä. Haastatteluja tehtiin yhteensä 57 ja kuusi haastatteluista oli ryhmähaastatteluja. Haastatteluilla tavoitettiin yhteensä 73 henkilöä. Haastattelujen kestot olivat puolesta tunnista kahteen tuntiin ja noin puolet haastatteluista tehtiin puhelimitse. Haastateltaviin kuului niin ruohonjuuritason toimijoita kuin kaupunkien virastojen työntekijöitä. Kaupungin virastoista haastateltiin työntekijöitä, jotka ovat olleet jossain määrin 4V-hankkeen kanssa tekemisissä. Täten jotkut aihealueiden kannalta oleelliset kaupungin organisaatiot ovat voineet jäädä haastattelujen ulkopuolelle. Haastatteluissa on kuitenkin pyritty ymmärtämään laajemmin kaupungin toimijoiden koko kenttää aihealueiden tiimoilta. Kaupunkien työntekijöiden kanssa on keskusteltu laajasti virastojen välisestä yhteistyöstä ja verkostoitumisen mahdollisuuksista. Tähän liiteraporttiin on koottu yhteen haastattelututkimuksessa esitetyt näkemykset.

Vain harva haastatelluista nosti asenteet tärkeäksi haasteeksi. Vielä joitain vuosia sitten muutosvastarintaa ja yleisiä asenteita pidettiin suurimpina haasteita kestävien käytäntöjen ja ympäristönsuojelun läpiviemisessä. Nyt saadun palautteen pohjalta vaikuttaa siltä, että asenteiden tasolla kestävä kehityksen arvot ovat pitkälti hyväksytyjä ja suurimmat haasteet löytyvätkin nyt asenteiden muuttamisesta konkreettiseksi toiminnaksi. Asukkaiden, niin lasten, nuorten kuin aikuistenkin käyttäytymisen muutos sekä hallinnon organisaatioiden toimintatapojen muutokset vaativat kärsivällisyyttä ja pieniä askeleita. Näitä askeleita 4V on toisaalta pyrkinyt luomaan ja toisaalta tukemaan kehittämällä eri toimijoille toimintatapoja, työkaluja ja yhteistyöverkostoja.

1.1 Haastatteluiden keskeisiä teemoja

Kestävä kehitys on määritelty 4V-hankkeessa seuraavasti:

*Kestävä kehitys merkitsee sitä, että nykyhetken tarpeet tyydytetään vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. (Brundtlandin komitean mietintö, 1987.) Kestävällä kehityksellä on neljä ulottuvuutta, **ekologinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen**. Näitä kaikkia pyritään tarkastelemaan samanaikaisesti.*

Haastatellut ihmiset kuvasivat kestävä kehityksen tarkoittavan ensisijaisesti ympäristöstä huolehtimista ja ympäristövastuullisen toiminnan edistämistä. Käsitteen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet tulivat yleensä esille vasta haastattelijan nostaessa esiin myös nämä näkökulmat.

Kestävä kehityksen ekologinen ja sosiaalinen ulottuvuus kulkevat kuitenkin yleensä käsi kädessä, vaikka toiminnan lähtökohtana ja tähtäimenä olisikin vain toinen näistä näkökulmista. Ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden yhteen kietoutuneisuus ei noussut monissakaan haastatteluissa automaattisesti esille, mutta käytännön toiminnassa molemmat ulottuvuudet ovat usein vahvasti esillä. Kierrätyspäivät, kestävä elämäntapaa viestittävät tapahtumat, oppilaiden ympäristöraadit, keke-ryhmät ja

kaupunkiviljely ovat ekologisesta viitekehuksesta huolimatta vahvasti osallistavaa ja yhteisöllistä toimintaa.

Vaikka haastatellut kokivatkin asenteiden muuttuneen vuosien saatossa positiivisemmiksi, minkä vuoksi muutosvastarintaan törmätään harvemmin, on aitoa innostusta kestävien toimintamallien edistämiseen ja käyttöönottoon välillä vaikea saada aikaan. Termit ”ympäristövastuullisuus” ja ”kestävä kehitys” ovat historiallisesti latautuneita ja usein termeihin liittyy tietty syylistämisen sävy. Suuri osa haastatelluista koki termit epäkonkreettiseksi ”jargoniksi”. Epämääräiseksi ja teoreettiseksi koetun terminologian sijaan on innostavampaa puhua konkreettisista tavoitteista toimijoiden omalla kielellä, tähtäsivät tavoitteet sitten taloudellisiin säästöihin, tapaamisten ja hymyjen lisäämiseen, jätteen määrän vähentämiseen, viihtyisän lähiympäristön aikaansaamiseen tai osallistumisen ja ympäristövastuullisuuden kasvattamiseen. Ympäristötoimijoiden verkostojen sisällä tätä käsitteiden ja puheenparren ongelmallisuutta ei aina havaita. Merkittävä kestävä kehitystä edistämään pyrkivien tahojen haaste onkin löytää uusia innostavia viestinnän ja toiminnan malleja, jotka sekä tavoittavat kohderyhmänsä että innostavat heitä konkreettiseen toimintaan. 4V:n toiminnassa hankalasti avautuvia käsitteitä onkin pyritty välttämään ja useimmiten on puhuttu konkreettisesta toiminnasta ja välittömistä tavoitteista.

Kestävän kehityksen/asumisen konkretia nähtiin varsin usein vain kierrätyksen järjestämisenä. Fraasit, ”on lähdeittävä liikkeelle pienistä teoista” ja ”pienet teot kantavat pitkälle”, ovat juurtuneet vanhasti eri toimijoiden kielenkäyttöön. Yksittäiset pienet teot eivät kuitenkaan riitä todellisen vaikuttavuuden aikaansaamiseksi, vaan pitäisi uskaltaa tähdätä myös suuriin saavutuksiin. Kestävään elämäntapaan ei riitä banaanikuoren laittaminen biojäteastiaan. Kaupunkien hallintokuntien ja muiden organisaatioiden haasteena onkin luoda ruohonjuuritaso toiminnalle riittävät strategiset lähtökohdat ja puitteet. Todellinen muutos edellyttää toimenpiteitä sekä ylätasoa rakenteissa että ruohonjuuritasolla. Ruohonjuuritasolla ja arjessa tulisi ymmärtää, millä toimenpiteillä saadaan aikaiseksi merkittävimmät vaikutukset kun taas ympäristöjohtamisen tasolla tulisi johdonmukaisesti luoda strategiat, ohjelmat ja puitteet konkreettiselle toiminnalle. 4V-hankkeen vahvuutena on ollut hyvät yhteydet konkreettisiin toimijoihin, mutta heikkoutena vaillinaiseksi jäänyt rooli kaupunkien hallintokunnissa. Vuosittaisia teemoja, joilla nidotaan yhteen sekä ruohonjuuri- että päättäjätasot pidettiin kaikissa kohderyhmissä hyvänä tapana pitää yllä toiminnan jatkuvuutta ja tavoitteellisuutta.

Kaikissa hankkeen kohderyhmissä kiiteltiin sitä, että 4V-hankkeen kautta oli saatu konkreettista tukea hankkeen työntekijöiltä. Yhteisöllisyyskoordinaattoreiden ja alueellisten ympäristökasvattajien avulla on saatu luotua uutta intoa toimintaan ja hankkeen työntekijät ovat onnistuneet toimimaan korvaamattomana tukena käytännön järjestelyissä sekä toiminnan ideoinnissa. Vaikka rahallistakin tukea tarvitaan, on keke-työn merkittävimpiä haasteita turvata jatkossakin keke-koordinaation edellyttämät henkilöresurssit. Väliaikaisilla hankkeilla tätä ei voida ratkaista. Kaikissa ryhmissä kannatettiin sen vuoksi voimakkaasti sitä, että kaupunkien tulisi luoda keke-työn koordinoinnille pysyvät puitteet.

Kaikki haastatellut kannattivat poikkeuksetta yhteistyön ja verkostojen vahvistamista toimijoiden kesken kuntien sisällä ja kuntien välillä. Verkostojen uskottiin tukevan ideointityötä, hyvien käytäntöjen levittämistä sekä lisäävän kannustusta ja intoa toimintaan. Yhteiset tavoitteet ja toimintamallit kumppaneiden kanssa selkeyttävät kestävien mallien edistämistä sekä toiminnalle suunnattua tukea. Verkostojen aikaansaaminen ja jatkuvuus vaativat kuitenkin vahvaa koordinaatiota ja vastuiden jakamista. Yhteistyön ja verkostojen suurimpana haasteena onkin löytää oikeat tahot vastaamaan koordinoinnista. Usein koordinoinnin luontevin paikka löytyisi kaupunkien pysyvistä organisaatioista ja verkostoitumisen tukeminen vaatisi aloitteellisuutta virastotasolla.

Kaikki 4V:ssä tuotettu materiaali on avoimesti ja ilmaiseksi käytettävissä. Materiaalia on koottu laajasti hankkeen nettisivuille ja kaupunkien pysyville organisaatioille on pyritty antamaan vastuuta materiaalien levittämisestä. Hankkeessa kehitetyistä työkaluista, materiaaleista ja vinkeistä toivottiin koulutusta ja muistuttelua vielä jatkossa. Materiaalien levittäminen ja juurruttaminen vaativat tarkkoja suunnitelmia, joihin 4V:ltä toivottiin vielä panostusta.

2. ASUKASTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Asukastoiminnan osalta loppuarviointia varten tehtiin **yhteensä 15 haastattelua**. Haastateltuihin kuului kahdeksan järjestöaktiivia sekä seitsemän kaupungin työntekijää, jotka työskentelevät asukastoiminnan parissa. Aktiivit edustavat asukastalojen, paikallisseurojen, kaupunginosa- ja kotiseutuyhdistysten, Marttojen sekä vuokratiloyhdistysten vapaaehtoisia ja henkilökuntaa. Kaupungin työntekijät edustavat puolestaan Espoon kaupungin yhteispalvelupisteitä, Espoon kaupunkisuunnittelukeskusta, Vantaan aluekoordinaattoreita sekä Helsingin Sosiaaliviraston asukas- ja yhdyskuntatyötä.

Kaikkia haastateltuja yhdistää toimiminen asukkaiden osallistumista ja paikallista hyvinvointia edistävässä työssä. Termillä ”asukastoiminta” ei välttämättä onnistuta kuvaamaan kattavasti moninaista toimintaa, jota järjestöjen, yhdistysten ja kaupungin työntekijöiden työ sisältää. Asukastoiminnan lisäksi haastateltavat kuvasivat omaa työtään muun muassa termeillä: kotiseututyö, kaupunginosa-työ, asukasvaikuttaminen, järjestötyö, aluetoiminta, aluetyö sekä asukastoimikuntatyö. Lisäksi ”heitettiin keikkaa”, ”tehtiin proggiksia” ja toimittiin asukkaiden äänenä.

Järjestöissä ja yhdistyksissä toimintaan sisältyy muun muassa tilojen tarjoamista, kerhojen ja kurssien järjestämistä, tapahtumia sekä keskusteluforumien kehittämistä ja ylläpitoa. Yhteistyö paikallisten toimijoiden välillä on usein aktiivista ja etenkin tapahtumia järjestetään yhteistyössä eri tahojen kesken. Kaupungin työntekijöiden työtehtäviin kuuluu asukkaiden neuvontaa ja opastusta, toiminnan järjestämistä yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien ja paikallisdemokratian kehittämistä, matalan kynnyksen tilojen järjestämistä sekä asukastoiminnan koordinoimista.

2.1 Kestävä kehitys asukastoiminnassa

4V-hankkeessa kestävä kehitys osana asukastoimintaa on pyritty edistämään tukemalla asukkaiden osallistumista oman asuinalueen kehittämiseen, kannustamalla yhteisöllisyyteen ja kehittämällä sekä kokeilemalla ympäristön kannalta kestäviä toimintatapoja kohdealueilla. Konkreettisesti on tuettu järjestöjen ja kaupunkien asukastyöntekijöiden toimintaa kehittämällä ja levittämällä hyviä käytäntöjä sekä tukemalla verkostoitumista järjestöjen ja kaupungin toimijoiden kesken.

2.1.1 Miten kestävä kehitys ymmärretään?

Termistä ”kestävä kehitys” tuli haastateltaville lähes poikkeuksetta ensimmäisenä mieleen ympäristövastuullisuuden ja ympäristönsuojelun edistäminen. Sosiaalisen kestävyuden edistäminen on kuitenkin sisäenrakennettuna kaikkien haastateltujen edustamien tahojen toimintaan, vaikka sosiaalisesta kestävydestä ei erikseen puhuttaisikaan. Osallistumisen, yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin edistäminen on paikallisten järjestöjen ydintoimintaa eikä kestävä kehitys pidetä erillisenä toiminnan osa-alueena. Asukastalon työntekijä määrittelee asukastoiminnan näillä sanoilla:

Keskeisintä on asukkaiden vapaa-ajan toiminnan mahdollistaminen sekä alueen sosiaalinen vahvistaminen. Konkreettista mahdollisimman helposti lähestyttävää ruohonjuuritason työtä. Asukastoiminnan tulisi olla lähellä tasapuolisesti kaikkia alueen asukkaita. Keskeistä toimintaa on kontaktien luominen, arjessa auttaminen ja yhdessä tekeminen. Muita luontevia foorumeja vastaavalle toiminnalle ei juuri ole. Pysyvät kontaktit ja kasvokkainen vuorovaikutus ovat kuitenkin tärkeimpiä tukimuotoja.

Myös ympäristöllinen kestävyys on etenkin pienemmillä yhdistyksillä itsestään selvä osa toimintaa, syynä usein tarve säästämiseen ja kulutuksen minimointiin, vaikka ympäristötavoitteita ei olisi varsinaisesti määriteltykään organisaatioiden tavoitteissa. Vaikka sosiaalisen kestävyuden edistäminen onkin kaikkien toimijoiden keskeisintä toimintaa, pyydettyä määrittelemään, mitä kestävä kehitys tarkoittaa osana asukastoimintaa, ensimmäisenä luettiin seuraavia ympäristöä säästäviä toimintoja:

- Kierrätys
- Jätteiden lajittelu
- Energiansäästö
- Veden kulutuksen seuranta
- Ympäristöseikkojen huomioiminen hankinnoissa ja päätöksenteossa
- Kävelyn ja pyöräilyn edistäminen
- Yleinen alueen viihtyisyyden edistäminen

Kysyttäessä tarkemmin sosiaalisen kestävyuden edistämisestä, esiin nostettiin etenkin:

- Asukkaiden osallistumisen tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy
- Paikallisdemokratian kehittäminen
- Vertaistuki
- Eri ihmisryhmien kohtaamisten tukeminen (mm. eri sukupolvien ja kulttuuriryhmien kohtaaminen)
- Normaalit naapuruussuhteet
- Mahdollisuus positiivisiin pysyviin ihmiskontakteihin
- Lähipalveluiden tukeminen

Kestävä kehitys on vakiintunut termi, joka kuitenkin aukeaa hankalasti suurelle osalle haastatelluista (sama on todettavissa myös 4V-hankkeen muissa komponenteissa). Käsite on hyvin laaja ja oikeastaan kaikki ihmisten ja ympäristön hyvinvointiin tähtäävä toiminta on ”keke-toimintaa”. Yhdessä haastattelussa nousi esiin termi ”eko-sosiaalinen kestävyys”. Vaikka kestävä kehitys itsessään sisältää niin ekologisen, sosiaalisen, taloudellisen kuin kulttuurisenkin ulottuvuuden, käsite eko-sosiaalinen kestävyys voisi auttaa paremmin hahmottamaan ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden samanaikaisuutta ja riippuvuutta toisistaan.

Monet haastatelluista kokivat, että ympäristövastuullisuuden edistäminen ja osallistumisen tukeminen kulkevat helposti käsi kädessä. Kirpputorit, ruokakurssit ja tapahtumat kannustavat kohtaamisiin sekä yhteisöllisyyteen ja voivat samalla ohjata kulutuskäyttäytymistä sekä edistää ympäristötietoisuutta. Muutamalle yhdistyksistä ekologisuus oli kuitenkin toiminnan sivualueetta ja ympäristövastuullisuus oli jäänyt lähinnä puheen tasolle. Sen sijaan, että ekologinen kestävyys olisi koettu luonnolliseksi osaksi arkista toimintaa, nähtiin että siihen panostaminen vaatisi erillisiä suunnitelmia ja resursseja. Ekologisen näkökulman yhdistäminen ihmisten hyvinvointiin ja osallistumiseen keskittyvään työhön saatettiin kokea myös haastavana (vaikkakin hyvänä) tavoitteena.

2.1.2 Kestävän kehityksen edistäminen ja toiminnan prioriteetit

Toisiin tutustuminen lisää hyvinvointia! (Asukasaktiivi Herttoniemestä)

Kuten jo edellä todettiin, oikeastaan kaikki asukastoiminta tähtää kestävä kehityksen edistämiseen. Toiminnassa painottuu etenkin asukkaiden hyvinvoinnin, kohtaamisten ja osallistumisen tukeminen. Suurin osa haastatelluista koki, että myös ekologisten käytäntöjen ja ympäristötietoisuuden levittäminen on kohtuullisen helppoa linkittää osaksi normaalia toimintaa.

Kaiken kaikkiaan asukasaktiivit näkivät edustamiensa yhdistysten ja järjestöjen edistävän kestävästä kehitystä mm. seuraavilla konkreettisilla toiminnoilla:

- Asukasillat (mm. kaavamuutosten yhteydessä)
- Ryhmätapaamiset
- Toiminta- ja kyläpäivät kaikenikäisille ja -taustaisille asukkaille
- Maahanmuuttajille järjestetty lähiruokakurssi
- Tavaroiden ja vaatteiden korjaus ja kierrätys
- Vaihtotavarapäivät
- Kaupunkiviljelyn järjestäminen
- Tilojen tarjoaminen tapahtumiin ja toimintaan
- Kertakäyttöisten astioiden korvaaminen tiskattavilla
- Työpajoja ja verstaiteja
- Kierrätykseen ja energiansäästöön liittyvää opastusta
- Vinkkien jakaminen tiedotteissa ja tapahtumissa
- Keskustelufoorumien luominen
- Siivoustalkoot
- Lausuntojen antaminen

Pysyviä toimijoita ja kontakteja pidettiin erityisen oleellisina kestävästä hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden tukemisen kannalta. Uudenlaisen toiminnan juurtumisen alueelle nähdään tapahtuvan luontevasti paikallisten toimijoiden kautta. Yhdistykset ja seurukset ovat hyviä tiedon levittäjiä ja toiminnan ylläpitäjiä. Sosiaalinen toiminta, johon on mahdollisimman matala kynnys osallistua, ehkäisee syrjäytymistä ja lisää kiinnittymistä asuinalueeseen, mikä voi johtaa myös parempaan ympäristöstä huolehtimiseen. Kun omasta alueesta koetaan omistajuutta, pidetään siitä myös helpommin huolta. Kaiken kaikkiaan hyvinvoinnin lisääminen ihmisten omassa arjessa lähtee liikkeelle pienistä positiivisista kokemuksista ja kohtaamisista.

Disneyland-elämyksiä ei tarvita, vaan toveruutta ja tilaa harrastaa (Asukastalon työntekijä)

Kaupungin työntekijöiden erityisen tärkeinä pitämiä kestävästä kehityksestä edistäviä toimintoja olivat:

- Kaupungin vahva ja koordinoitu tuki asukkaiden osallistumiselle ja paikallisdemokratialle
- Asukastoiminnan koordinointi ja verkostojen tukeminen
- Lapsiperheille ja nuorille suunnattuun toimintaan panostaminen
- Ympäristöä säästävien suositusten ja vinkkien lisääminen ohjeistuksiin
- Toimivat ilmasto- ja ympäristöohjelmat ja niiden seuranta
- Eko-sosiaalinen viitekehysten lisääminen kaikkeen kaupungin kehittämiseen
- Panostamisen kestävästä yhdyskuntasuunnitteluun ja maankäyttöön
- Alueen suunnittelu yhdessä asukkaiden kanssa (asukasillat, wiki-suunnittelu, kaupunkikävelyt, asukasfoorumit)
- Joukkoliikennepalveluiden ja pyöräilyn tukeminen
- Pysäköintinormien kriittinen tarkastelu
- Palvelupisteiden ylläpitäminen
- Aktiivinen tiedon levittäminen
- Teemapäivät

Sosiaaliviraston työntekijän mukaan kestävästä kehityksestä toiminnassa tulisi aina ottaa huomioon niin rakennettu, sosiaalinen kuin luonnonympäristökin. Ympäristöä ja alueita ei voida ajatella kehitettävänä vain yhdestä näkökulmasta. Toinen viraston työntekijä luetteli oman toimintansa arvoja: *koh-*

taaminen, arvostus, kuunteleminen, reagointi, välittäminen, näkyväksi tekeminen, vaihtoehtoisuus, kannustus, rohkaisu, paikallisuus, yhteiskehittely, uudistuminen ja sinnikkyys.

Paikallisia yhdistyksiä ja järjestöjä pidettiin erittäin tärkeinä osallistumisen ja ympäristön viihtyisyyden edistäjinä. Ilman pysyviä paikallisia toimijoita, tiloja ja kontakteja yhteisöllisyydestä ja asukkaiden osallistumisesta on vaikeaa saada kestävää. Kun pyritään edistämään alueen hyvinvointia yhdessä asukkaiden kanssa, vaaditaan herkkyyttä alueen asukkaiden mielipiteille, heidän tarpeidensa ja ideoidensa kuuntelua, avoimuutta suunnittelussa ja päätöksenteossa sekä kaikenpuolista luottamusta ja joustavuutta.

2.2 Kipupisteitä ja potentiaalia

Aluetyö on melko uusi osa kaupunkien virastojen toimintaa. Aluetyö ja asukastoiminnan tukeminen on järjestetty eri tavoin pääkaupunkiseudun kunnissa ja toimintamalleissa on melko suurta vaihtelua. Helsingin ja Vantaan aluekoordinaattoreiden työtavat ja työn sisältö ovat muutoksen tilassa ja parhaita työtapoja sekä organisaatiomalleja vielä etsitään. Tärkeä osa kaupungin aluetyöntekijöiden työtä on toimia paikallisten järjestöjen kanssa sekä kehittää toimintamalleja yhdessä paikallisten toimijoiden kesken. Järjestöjen ja kaupunkien virastojen välisessä yhteistyössä on kuitenkin vielä paljon aukkoja ja kunnollisen koordinoinnin aikaansaaminen on haastavaa. Espoossa toimii kuusi yhteispuolustusta, joiden tehtävänä on olla linkkinä eri toimijoiden välillä, kerätä ja välittää tietoa, neuvoa ja ohjata sekä toimia kuntalaisten kohtaamispaikkana. Samankaltaista roolia hoitavat myös Helsingin asukastalot. Yleisesti kaupunkien asukastoiminnassa nähtiin paljon kehitettävää ja kaupungin rahoittamille, toimijoita linkittäville ja koordinoiville tahoille nähtiin olevan kysyntää suurella määrällä asuinalueita. Samalla kuitenkin uskottiin, että kehitystyössä ollaan menossa oikeaan suuntaan.

Keke-toiminta on kaupunkien strategioissa käsitelty ennen kaikkea läpileikkaavana teemana. Tämän vuoksi kestävän kehityksen edistämisen vetovastuu ei aina ole riittävän selkeä:

Kestävän kehitys käsitetään kaupungissa läpileikkaavaksi teemaksi, minkä vuoksi sillä ei ole selkeää ”kotipesää”. Kaupungin organisaatiot ovat sellaisia, että joskus olisi hyvä, että jollakin on johdon antama mandaatti viedä asiaa eteenpäin.(Asukastyöntekijä, Helsinki)

Paikallisten yhdistysten ja seurojen rooli asukkaiden osallistumisen ja hyvinvoinnin tukemisessa on tunnustettu ja toimijoiden työtä on kiiteltu kaupunkien tahoilta. Suurin osa yhdistysten ja seurojen asukastoiminnasta pyörii vapaaehtoisvoimin. Vapaaehtoisuus on sekä innostaja että haaste. Toimintaa, jossa ei pyritetä rahaa ja johon osallistutaan omasta halusta, kuvataan lämpimästi ja innostuneesti. Toisaalta toiminnan pyörittäminen vaatii vastuunkantamista, aikaa ja sitoutumista. Kaupungin ja asukkaiden välissä toimivilla vapaaehtoisilla on merkittävä vastuu asukkaiden osallistumisen tukemisessa ja asukkaiden äänen kuulemisessa.

Asukasaktiiveista kaikki haastatellut yhtä lukuun ottamatta olivat olleet mukana asukastoiminnassa yli kymmenen vuotta. Vapaaehtoisen järjestötyön pieni aktiivijoukko ottaakin harteilleen suuren osan asukastoiminnan kehittämisen- ja pyöritysvastuusta. Suuri osa haastatelluista valittelikin tämän vuoksi ajoittaista väsymistä ja turhautumista, mutta toisaalta ilman palkitsevuutta toimintaan tuskin olisi sitouduttu useiksi vuosiksi. Palkitsevaa on ollut ennen kaikkea yhteistyö muiden kanssa sekä kokemus siitä, että pystyy vaikuttamaan alueensa kehittämiseen.

Vapaaehtoistyötä tekevät aktiivit eivät kuitenkaan voi olla kakkien asioiden asiantuntijoita. Esimerkiksi tekniset kaavamuutokset ja etenkin asuinalueiden suunnitteluun liittyvät keskustelut tulisi saada laajemman joukon piiriin. Mikäli rutiininomainen lausuntojen antaminen korostuu liikaa asukas-yhdistysten toiminnassa, vie se intoa yhdistysten aktiiveilta ja voi myös karkottaa mahdollisia uusia vapaa-

ehtoisia. Vaikuttamisen ja osallistumisen tulisi olla muodoiltaan innostavaa, ei byrokraattista. Kaiken kaikkiaan asukasjärjestöjen resurssit ovat rajallisia ja myös varainhankinta koetaan usein työlääksi, mikä omalta osaltaan vaikuttaa jaksamiseen:

On mietittävä omaa jaksamista. Mutta tuleeko väsyneiden tilalle uusia? Entä jos itse väsähtää – tuleeko tilalle uudet koolle kutsujat? (Asukasaktiivi Roihuvuoresta)

Jaksamista voidaan parantaa myös pienillä ”porkkanoilla”. Moni haastatelluista toivoi mahdollisuutta pieniin, kevyen byrokratian kautta hankittaviin avustuksiin, joiden avulla voitaisiin järjestää pieni-
muotoisia tapahtumia yms.

Pienelläkin joustavasti annettavalla tuella voitaisiin rohkaista aktiiveja ja järjestöjä entistä monipuolisempaan toimintaan. Ja joskus voisi myös palkita aktiivisimpia toimijoita, tai ainakin huomioida heidät. (Asukastoiminnan koordinaattori)

2.2.1 Kohtaaminen tapahtuu tilassa

Tilat ovat edellytys kohtaamisen ja yhteisöllisyyden synnylle. Kaikille avoimia yhteisiä tiloja siis tarvitaan. 4V-hankkeen Taloustutkimus Oy:ltä tilaamassa Espoon asukastiloja koskevassa selvityksessä ”kaikille avoimilla yhteisillä tiloilla” tarkoitetaan maksuttomia kohtaamis- ja harrastuspaikkoja, jotka palvelevat kaikkia kaupunkilaisia. Selvityksen mukaan ulkoilualueiden jälkeen yhteisistä tiloista käytetään eniten kirjastoa sekä asukaspuistoja.

Haastatteluissa toivottiin kaupunkien taholta joustavuutta tilojen käyttöön. Esimerkiksi Herttoniemen nuorisotalon päiväkäyttö toimii erittäin hyvin asukastalo Ankkurin toiminnan yhteydessä. Asuinalueilla on paljon asukkaita, jotka saattaisivat innostua päivisin järjestetystä kerho- ja ryhmätoiminnasta. Tilojen suhteen jotkut asuinalueet tuntuvat jäävän reuna-alueiksi, joiden huomioiminen saattaa unohtua kaupungin taholta. Esimerkiksi Vantaan kaupungin pyrkimykset leikata kaupungin vuokratuloja ovat kaventaneet tilojen käyttöä myös järjestöjen osalta. Jotta toiminta tiloissa olisi elävää ja onnistunutta, täytyy puitteiden olla kunnossa. Monien toimijoiden yhteisten järjestötilojen pitäisi olla vähintäänkin tarpeeksi tilavia ja toimintamahdollisuuksien tulee olla monipuolisia.

Puheissa ja papereissa järjestöjen tukeminen näyttää hyvin erilaiselta kuin konkretiassa. (Asukasaktiivi Vantaalta)

Espoon yhteis palvelupisteen työntekijä toivoo, että tulevaisuudessa pisteiden tilat voisivat toimia kodinomaisina lämpiminä ”väenpaikkoina”, joissa oleskelu ja toimiminen olisi vapaamuotoista mutta virikkeellistä. Haastateltujen mukaan järjestötilojen lisäksi tarvitaan myös kaikille asukkaille avoimia tiloja matalan kynnyksen kohtaamisten mahdollistamiseksi. Tällä hetkellä monilla alueilla käyttäjien välillä on pientä kiistaa tilojen käytöstä, johtuen tilojen rajallisuudesta. Erään aluekoordinaattorin mukaan olisi upeaa, jos jokaisella suuralueella voitaisiin pyörittää avointa asukastilaa, josta löytyisi mahdollisuuksia vapaalle oleskelulle sekä monenlaiselle järjestetyimmälle toiminnalle.

Kuten todettu, ongelmana ei oikeastaan ole tilojen puute vaan tilojen käytön joustamattomuus. Monet iltakäytössä olevista tiloista ovat tyhjiillään päiväsaikaan, kun vastaavasti esimerkiksi toimistotilojen yhteydessä olevien kokoushuoneiden tms. käyttö on vähäistä ilta-aikaan. Tilojen saaminen aktiivisempaan asukaskäyttöön vaatisi uusia toimintamalleja ja keskustelua tilojen käyttäjien välillä. 4V:ssä on kerätty vinkkejä, joilla esimerkiksi toimistotilaa voidaan muokata joustavasti erilaisten ryhmien käyttöön. Kokoustilan voisi esimerkiksi kääntää lyhyessä ajassa lasten kerhohuoneeksi. Kierrätyskeskuksen tilojen käytössä tämän kaltainen moninaiskäyttö jo näkyykin.

2.2.2 Osallistumisen kompastuskivet

Osallistumisen edistäminen on yksi suurimmista asukastoiminnan haasteista. Monilla alueilla asukkaat ovat tyytymättömiä vaikutusmahdollisuuksiinsa, mutta osallistumismahdollisuuksien kasvattaminenkaan ei ole innostanut asukkaita aktivoitumaan. Sama haaste koskee niin yhdistyksiä ja seuroja kuin kaupunkien virastojen työtä. Välineitä osallistumisen edistämiseen kaivataan kipeästi ja monet haastatelluista toivoivat tutkimuksia ja hankkeita, jotka keskittyisivät osallistumisen haasteisiin. Toisaalta epäiltiin, onko asukkaita mahdollista saada millään houkuttimilla mukaan toimintaan, jos lähtökohtainen kiinnostus puuttuu täysin.

Osallistumisinnon puutteen syitä on mahdotonta purkaa kaikenkattavasti auki. Taustalla vaikuttaa kulttuuriympäristö, joka ei kannusta osallistumaan yhdistys- ja järjestötoimintaan ja jossa yhteisen toiminnan sijaan vapaa-aikaa vietetään paljon yksityisissä tiloissa. Suuri osa periaatteessa kiinnostuneista ihmisistä vetoaa myös kiireeseen ja väsymykseen. Kaupungeissa asuu kuitenkin paljon kotiäitejä ja -isiä, eläkeläisiä, nuoria ja työttömiä, joilla löytynee aikaa ja haluakin mielekkääseen yhteiseen tekemiseen, kunhan sellaista löytäisi ja/tai sellaiselle olisi puitteet.

Yhteisöllisyyttä ei voi kaivosta kantaa. Yhteisöllisyyden luomiseen tarvittaisiin eväitä ja vaikka sosiologi pureksimaan aihetta. Ulkokohtaisilla rakenteilla ei pystytä luomaan yhteisöllisyyttä. (Asukasaktiivi Leppävaarasta)

Kaupungit ovat pyrkinet monilla alueilla kehittämään asukasfoorumeita, joissa kaikkien asukkaiden olisi mahdollista saada äänensä kuuluviin asuinalueen kehittämistä koskevissa suunnitelmissa. Esi-merkiksi Espoossa valiteltiin kuitenkin, että asukasfoorumit ovat jääneet heitteille eikä foorumien toiminta ole kunnolla järjestettyä ja tuettua. Osa prosesseista on toteutettu projekteina, jolloin pitkäjänteisyys on lähtökohtaisesti puuttunut. Asukasfoorumeilla tulisi Espoon kaupungin työntekijän mukaan olla selkeä rooli alueiden kehittämissuunnitelmien laatimisessa ja kaupungin pitäisi panostaa vuoropuhelun pitkäjänteiseen kehittämiseen. Asukkaiden aktiivisuus romahtaa entisestään, jos aktiivisuutta ei kunnioiteta. Tämä edellyttää aitoa avoimuutta, pitkäjänteisyyttä mutta myös puitteiden/resurssien takaamista asukastoimijoille. Kaikille avoimen osallistumisen rinnalle toivottiin asukasfoorumeihin myös yhdistysten valitsemia henkilöitä edustamaan asukkaita pitkäjänteisemmin. Järjestöjen edustajilla on tukenaan valmiit verkostot, minkä uskottiin edesauttavan vaikuttamista. Toisaalta pidettiin hyvänä, ettei asukasfoorumeihin osallistuvien kaupunkilaisten tarvitse olla yhdistysten jäseniä.

Tärkeä osallistumisen edistämiseen liittyvä kysymys on, pyritäänkö asukkaita aktiivisesti innostamaan osallistumaan vai onko tärkeämpi tavoite luoda osallistumisen mahdollisuuksia, joita asukkaat voivat halutessaan hyödyntää. Useampi eri kaupunkien työntekijöistä piti oleellisempina toiminnan mahdollistamista ja mutkattomien yhteyksien luomista. Toisaalta monet yhdistysten vapaaehtoisista pitivät tärkeänä aktiivista syrjäytymisen ehkäisyä, jolloin asukkaita pyritään saamaan mukaan matalan kynnyksen toimintaan ja tutustumaan alueen mahdollisuuksiin. Osallistumisesta puhuttaessa kaupungin työntekijät ja asukasaktiivit puhuvat tosin ehkä hiukan eri asioista. Kaupungin näkökulmasta asukasosallistumisella viitataan usein osallistumiseen oman alueen kehittämiseen ja suunnitteluun, kun taas asukasaktiivit puhuvat usein järjestöjen kerhotoiminnasta ja tapahtumista ja asukkaiden itsensä määrittelemästä toiminnasta.

Maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt viime vuosina kaikilla hankkeen kohdealueilla. Vaikka maahanmuuttajien tarpeet ja ongelmat ovat monessa asiassa vastaavia kuin alueen koko väestöllä (mistä saada tietoa, miten toimia?), on maahanmuuttajilla vielä erityishaasteena lähtökohtainen vaikeus hahmottaa suomalaisia toimintatapoja. Maahanmuuttajien onnistunut integrointi suomalaiseen yhteiskuntaan onkin kasvava ja ajankohtainen haaste. Maahanmuuttajien kotoutumista edistämään

tarvitaan toimijoita, jotka ovat lähellä asukkaiden arkea, asumista, liikkumista, ostoksilla käyntiä ja vapaa-aikaa. Paikallisten järjestöjen ja asukastalojen uskotaan voivan ottaa vastuuta maahanmuuttajille järjestetyistä kerhoista, keskusteluryhmistä ja tapahtumista, mutta toimintaan tarvitaan tukea myös kaupungin suunnalta. Monien maahanmuuttajien kiiteltiin olevan aktiivisia osallistujia, kunhan väylä yhteisöihin on löytynyt.

Asukasdemokratia koskee kaikkia asukkaita, ei tehdä erikseen pelkästään maahanmuuttajille kohdennettua toimintaa. Kaikilla asukkailla on samat oikeudet ja samat velvollisuudet. Maahanmuuttajat pitäisi nähdä mukana luonnollisena osana yhteisöjä. Toiminnassa heidät on huomioitu erityisryhmänä, mutta tarkoitus on tehdä asioita kaikkien kanssa yhdessä. (Asukastalon työntekijä)

2.2.3 Kaupungin rooli

Oikeana lähestymistapana osallistumista ja ympäristövastuullisuutta edistävään toimintaan pidettiin yleisesti ruohonjuuritasolta lähtevää ”bottom-up”-toimintaa. Ylhäältäpäin käskytettyä toimintaa vierastetaan ja kestävimpien tulosten uskotaan syntyvän, kun lähdetään liikkeelle asukkaiden omasta halusta ja innostuksesta. Toimintaan tarvitaan kuitenkin vetäjiä ja vastuuta ottavia tahoja ja kaupunkien koordinoivaa roolia pidettiin toimivan asukastoiminnan kannalta oleellisena.

Haastatteluissa toivottiin myös uusia, innostavia vaikuttamisen mahdollisuuksia. Asukkaat eivät pysty yksin ja vapaaehtoisvoimin synnyttämään uusia innovatiivisia vaikuttamisen kanavia, vaan tätä varten tarvitaan kaupungin luomia osallistumisen keinoja. Osa asukkaista vierastaa toimintaa asukasyhdistyksissä – pelätään yhdistystoiminnan byrokratiaa – ja kaipaa suurempia osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja. Yhdistystoimintaan ei suhtauduta kaupunginkaan taholta aina toivottavalla vakavuudella. Perinteisten osallistumisen muotojen rinnalle nostettiin myös internetin hyödyntäminen. Osallistumisen tukemiseen onkin jo kehitetty monia internetissä toimivia foorumeita, joissa asukkaat voivat saada äänensä kuuluviin. Jotta nettifoorumeilla olisi todellista vaikuttavuutta, vaatii foorumeiden seuraaminen kuitenkin aktiivisuutta kaupunkien taholta. Sitä varten pitäisi pystyä määrittelemään foorumit, joita seurataan ja joihin osallistutaan.

Asukastoiminta on järjestetty kolmessa kunnassa eri tavoin:

- Vantaalla kaikille suuralueille on nimetty aluetoimikunnat, joiden jäsenet on koottu alueiden asukkaista ja paikallisista järjestöistä. Toimikuntien tärkeimpänä tehtävänä on asukkaiden osallistumismahdollisuuksien edistäminen. Toimikunnat voivat myöntää aluerahaa mm. paikallisten tapahtumien järjestämiseen ja pieniin paikallisiin hankkeisiin. Kaupungin aluekoordinaattorit koordinoivat kahdeksan aluetoimikunnan työtä sekä toimivat yhteyshenkilöinä kaupungin suuntaan. Vantaalla on kiiteltä mutkatonta keskusteluyhteyttä eri tasojen toimijoiden välillä. Suunnittelijoiden ja aluearkkitehtien alueen tuntemusta pidetään hyvänä. Toimivina pidettyjen vaikuttamiskanavien vuoksi myöskään NIMBY (not in my backyard) -ilmiö ei Vantaan aluekoordinaattorin mukaan näyttäydä Vantaalla kovin voimakkaana. Vantaalla valiteltiin toisaalta vuorovaikutussuhteiden puuttumista kaupunkisuunnittelupuolelta. Syynä vuorovaikutusosaajien puutteeseen arvioitiin oleva resurssipula. Valmiutta ja kiinnostusta asukasosallistumisen tukemiseen kaupunkisuunnitteluvirastosta uskottiin löytyvän.
- Helsingissä kaupungin strategiana on ”sosiaalisesti eheä ja moniarvoinen kaupunki” ja tavoiteisiin kuuluu kuntalaisten osallistuminen palveluiden ja alueiden kehittämiseen sekä kaupunginosien omaleimaisuuden säilyttäminen. Asukastoiminta ei ole yhtä selkeästi koordinoitua kuin Vantaalla ja sosiaaliviraston työntekijän mukaan toiminnalta puuttuu selkeä kotipesä. Helsingin yhdyskuntatyöntekijä valitteli työn olevan käytännössä yrittäjäloungoista ja mel-

ko yksinäistä. Organisaatiolta puuttuu selkeä rakenne, johon nojata eikä aluetyöntekijöiden koulutus ole kunnolla kohdennettua. Helsingissä on kehitteillä aluetyöyksikkö, jolla pyritään selkiyttämään organisaatorakennetta. Ajan myötä syntyvät alueelliset verkostot tuovat myös todennäköisesti jatkossa tukea aluetyöntekijöiden työhön. Toinen sosiaaliviraston työntekijä toteaa, ettei kestävä kehitystä ole vastuutettu samalla tapaa läpäisevästi kuin esimerkiksi turvallisuusasioita. Keke-toiminnalle tarvittaisiin selkeä koordinoiva vetäjä jostain hallintokunnasta (esimerkiksi ympäristökeskuksesta).

Helsingin sosiaalivirasto pyörittää asukas- ja kumppanuustaloja, joiden toiminta perustuu asukkaiden, järjestöjen, viranomaisten ja oppilaitosten yhteistoimintaan. Asukastaloja Helsingissä on yhteensä kymmenen. Neljä lähiöasemaa toimii lukutiloina, nettipisteinä, asukaskahviloina ja alueen infopisteinä. 11 palvelu- ja virkistyskeskusta tarjoaa puolestaan erilaisia pajoja, kerhoja, kursseja sekä ryhmätapaamisia. Sosiaalivirastossa työskentelee viisi yhdyskuntatyöntekijää, joiden tehtävänä on toimia järjestöjen ja kaupungin linkkihenkilöinä, selvittää alueen voimavaroja sekä tukea asukkaiden kohtaamista ja innostaa asukkaita toimimaan yhdessä yhteisönsä puolesta. Yhdyskuntatyöntekijöiden määrää on kuitenkin pidetty liian pienenä ja monilla Helsingin asuinalueilla kaivattaisiin vahvempaa kaupungin tukea asukastoiminnassa. Kaupungille on tulossa aluetoimipäällikkö, minkä toivotaan helpottavan eri toimijoiden välistä vuoropuhelua ja työn koordinoimista. Haastatellun yhdyskuntatyöntekijän mukaan tärkeää on keskittyä toimimaan etenkin syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien näkökulmasta sekä miettiä, miten mahdollisimman monista ryhmistä saataisiin asukkaita mukaan toimintaan.

- Espoossa ei ole vastaavaa aluekoordinaattoritoimintaa kuin Helsingissä ja Vantaalla. Espoon kaupungin hallinnon valiteltiin olevan melko segregoitunut ja eri virastojen väliseen yhteistyöhön toivottiin parannusta. Asukastoiminnalla ei koettu olevan kunnollista kattoorganisaatiota ja koordinoimista. Asukkaiden innostamiseksi ja osallistamiseksi suunnitteluun ja omaa aluetta koskevaan kehitykseen toivottiin kaupungin hallintokuntien näkemysten yhdistämistä ja lisäresursoimista asukastoiminnan organisoimiseen ja kehittämiseen. Osallisuuden ja lähidemokratian tukemiseen tarvitaan toimialojen välistä yhteistyötä sekä tahoja, joilla on selkeä sisällöllinen vetorooli ja päätäntävalta. Yhdeksi ratkaisuksi esitettiin yhteispalvelupisteiden toiminnan laajentamista; Espoon kuusi yhteispalvelupistettä toimivat asukkaiden neuvonta- ja kohtaamispaikkoina, joissa on jaossa tiedotteita, oppaita ja muuta aluetta koskevaa materiaalia. Yhteispalvelupisteillä on yhteistyösopimuksia mm. HSL:n, poliisin, lippupalvelun ja paikallisten järjestöjen kanssa. Yhteispalvelupisteiden työntekijät keskittyvät pitkälti pisteiden toiminnan pyörittämiseen ja valvomiseen. Pisteiden työntekijät toivottivat aluekoordinaattorit tervetulleeksi Espooseen ja koordinaattoreiden toimintaa toivottiin yhdistettävän yhteispalvelupisteiden toimintaan.

Kaikki haastatellut kaupungin työntekijät toivoivat myös lisää yhteistyötä seudun kuntien asukastojen välille. Kokemusten ja hyviksi todettujen toimintamallien vaihtamisen uskottiin vauhdittavan asukastoiminnan kehittämistä. Verkostoitumiseen kaivattaisiin hankkeiden lisäksi myös virastojen omaa aktiivisuutta. 4V on luonut jonkin verran ylikunnallisia kontakteja ja kohderyhmiltä löytyy kiinnostusta jatkaa yhteistyötä, mutta kukaan ei kuitenkaan ole vielä ollut halukas ottamaan verkoston vetovastuuta.

2.3 Kokemuksia 4V-hankkeesta

Hanke on tarjonnut kestävään elämäntapaan liittyviä koulutuksia ja tietoisuuksia, osallistunut alueellisten teemapäivien ja tapahtumien järjestämiseen sekä tukenut monin tavoin yhdistysten toimintaa (mm. kehittänyt tilojen ilmettä, auttanut materiaalien hankinnassa sekä työpajojen, kurssien ja ker-

hojen järjestämisessä). Asukastoiminnalle suunnatuista materiaaleista keskeisimpiä ovat ”Unelmia yhteisistä tiloista”-selvitys, ”Keke mukaan kuvioihin” – kestävän järjestötoiminnan opas, selvitys suvelaisten nuorten asuinkokemuksista sekä järjestöille suunnatut vertaiskoulutuspaketit. Vermon alueen Wiki-suunnittelu, johon myös 4V osallistui, nostettiin myös mielenkiintoiseksi kokeiluksi.

Tärkeänä tavoitteena hankkeessa on ollut verkostojen luominen, minkä on uskottu tukevan hankkeessa syntyvien hyvien toimintamallien ja materiaalien juurtumista ja käyttöä hankkeen päätyttyä. Hankkeen puitteissa on järjestetty yhteisiä keskustelutilaisuuksia, joihin on koottu alueiden toimijoita puimaan alueen kehitystä ja edistämään yhteistyötä. Lisäksi etenkin hankkeen pääsuunnitteluryhmissä on pyritty edistämään kuntien välistä yhteistyötä ja kokemusten vaihtoa asukastoimijoiden kesken.

2.3.1 Kiitosta

Asukasaktiivien haastatteluissa erityistä kiitosta sai toiminta, jolla pystyttiin tukemaan konkreettisesti yhdistysten ja seurojen toimintaa. Vapaaehtoistoiminnassa resurssit ovat usein hyvin rajalliset ja pienelläkin lisätuella voidaan saada paljon aikaan. Konkreettiset selkeät ohjeistukset ja käytännön tuki esimerkiksi tilaisuuksien järjestämisessä nousivat asukasaktiivien haastatteluissa selkeästi kiitetyimmiksi hankkeen toiminnoksi.

Hanketyöntekijöiden panosta ja läsnäoloa arvostettiin paljon. Virkamiesportaana ja ruohonjuuritason toimijoiden välissä työskentelevät yhteisöllisyyskoordinaattorit koettiin helposti lähestyttäviksi tahtoiksi, joiden puoleen on ollut vaivatonta kääntyä erilaiset kysymykset ja pyynnöt mielessä. Koordinaattoreiden neuvojen myötä kaupunkien organisaatioiden rakenne on selkiytynyt monille asukasaktiiveille ja kynnyksellä ottaa yhteyttä virkamiesportaaseen on madaltunut. Järjestöissä arvostettiin myös koordinaattoreiden mukanaan tuomaa toimintaa tukevaa näkemystä ja toiminnan kehittämiseen tarvittavan innostuksen luomista. Kaiken kaikkiaan 4V:n on koettu tuoneen ideoita ja innostusta yhdistysten toimintaan. Haastatteluissa valiteltiin paljon tuen loppumista hankkeen päättyessä. Kaiken kaikkiaan 4V:tä pidettiin erittäin tärkeänä resurssina ja arveltiin, että moni toiminto olisi jäänyt toteutumatta ilman hanketta.

Koordinoiva ihminen on erittäin tarpeellinen! Se on ollut suurin konkreettinen helpotus 4V:ltä. Neuvo on usein rahaa tärkeämpi. (Asukasaktiivi Roihuvuoresta)

Myös kaupunkien työntekijät kiittelivät hankkeen tuomia herätteitä. Niiden uskotaan edistävän verkostoitumista ja kestävän kehityksen toimintamallien konkretisointia kaupungin organisaatioissa sekä aluetoiminnassa. Kaupunkien työntekijät arvostivat hankkeen tarjoamaa tukea paikallisten tapahtumien järjestämiseen sekä ekologisen kestävyuden linkittämistä paikalliseen toimintaan. Hankkeessa on onnistuttu avaamaan ja tekemään näkyväksi yhteisöllisyyden ja osallistumisen edistämiseen liittyviä kipukohtia, joiden esiin tuomisen toivotaan edistävän kaupungin organisaatioiden kehittämistä osallistavampaan suuntaan. Kaupunkien välisen yhteistyön lisäämistä pidettiin toivottavana, joskin verkostojen toiminnan jatkuvuudesta hankkeen päättymisen jälkeen oli epäilyksiä.

Yhtenä onnistuneena prosessina, johon hanke osallistui, nostettiin esiin Wiki-Vermo-projekti. Asukkaat osallistuivat siinä Vermon alueen suunnitteluun yhdessä kaupunkisuunnittelijoiden kanssa. Asukkaat pääsivät mukaan prosessiin jo suunnittelun alkuvaiheissa, jolloin mahdollisuudet vaikuttaa lopputuloksiin ovat suuremmat kuin esimerkiksi normaalissa kaavamuutosvalmistelussa. Wiki-Vermossa toteutusta kehitettiin niin suunnittelijoiden kuin asukkaiden puolelta. Onnistuneen projektin yhteydessä valiteltiin ainoastaan tiedottamista, jonka olisi toivottu olevan avoimempaa ja tehok-

kaampaa. Myös Vantaalla kiiteltiin 4V:n ja kaupunkisuunnitteluviraston yhdessä toteuttamia asukasosallistumista tukevia keskustelutilaisuuksia ja kaupunkikävelyitä.

Haastatelluilla ei ollut vielä kokemuksia hankkeessa kehitettyjen materiaalien käytöstä. Keke mukaan kuvioihin -vinkkipakettia pidettiin toimivana ja sopivan konkreettisenä apuvälineenä järjestöille, jotka haluavat edistää kestävä kehityksen käytäntöjä omassa toiminnassaan. Hankkeen nettisivuja pidettiin yksinkertaisuudessaan toimivina ja suurin osa haastatelluista koki saaneensa hankkeesta kiitettävästi tietoa sähköpostin ja suullisen tiedottamisen avulla. Tärkeänä pidettiin, että nettisivuja ylläpidettäisiin hankkeen jälkeenkin.

2.3.2 Parannettavaa

Useat haastateltavat totesivat, että hankkeen laajuus on hankaloittanut hankkeen kohteiden ja päämäärien hahmottamista. Osa olisi kaivannut tiukempaa fokusointia sekä selkeytystä sille, mihin hankkeessa todella pyritään. Tämä toive on tosin hieman ristiriidassa hankkeen perusstrategian kanssa: hankkeen toteutuksessa lähdettiin liikkeelle kohderyhmien tarpeista sen sijaan, että oltaisiin tarjottu valmiita toimintamalleja tai ohjepaketteja, mikä olisi antanut mahdollisuuden etukäteen määrittellä hankkeen sisällön. Hankkeen avoin lähtökohta on toiminut hyvin silloin, kun kohderyhmissä on osattu tunnistaa tarpeet ja löytää hankkeelle selkeät tehtävät ja toimintaraamit. Vastaavasti tilanteissa, joissa kohderyhmillä ei ole ollut valmiita ideoita, on hankkeen vaikutus jäänyt vähäiseksi: yhteistyöstä on keskusteltu, mutta se ei ole johtanut käytännön toimenpiteisiin. Jotkut haastatelluista eivät hahmottaneet hankkeen tarjoamia mahdollisuuksia ja muutamassa yhdistyksessä hankkeen oli ymmärretty keskittyneen lähinnä lajittelun ja kierrätyksen järjestämiseen.

Osittain hankkeen onnistumiset ovat riippuneet kaupunkien virastojen aktiivisuudesta ja yhteistyönä. Esimerkiksi Vantaalla hankkeessa edistettyä yhteistyötä kaupunkisuunnitteluviraston ja aluekoordinaattoreiden kanssa pidettiin erittäin onnistuneena. Espoossa taas kaupungin tukiosuuden olisi toivottu olevan vahvempi. Espoossa hankkeen työtä on vaikeuttanut lisäksi asukastoiminnan koordinoiminen ja tuen puute. Myös Helsingissä asukastoiminnan tilanne on melko hajallaan ja toiminnalta puuttuu selkeä koordinoiva kotipesä, mikä on hankaloittanut myös hankkeen toimintojen fokusointia. Helsingissä ei myöskään ole onnistuttu luomaan tehokasta yhteistyötä osin samoja teemoja työstävän lähiöprojektin kanssa. Toisaalta ei lähiöprojektikaan ole yhteistyötä 4V:n kanssa viritellyt. Sen sijaan asukastalojen kanssa yhteistyö on toiminut erittäin hyvin. Kaiken kaikkiaan Helsingin (ja myös Espoon) osalta pääongelmana on ollut heikohko linkitys keskushallintoon, minkä vuoksi hankkeen onnistumisten levitys voi jäädä heikohkoksi. 4V on kyllä pyrkinyt vaikuttamaan myös hallinnon ylemmillä tasoilla, mutta niiden osallistuminen on jäänyt laimeaksi.

Usea haastatelluista totesi, että hankkeessa olisi voitu keskittää resursseja kohdennetummin vaikuttavuudeltaan merkityksellisiin toimintoihin. Esimerkiksi Wiki-suunnittelua olisi toivottu levitettävän useampiin kaupunginosaan, ja Espoossa hankkeen olisi toivottu puuttuvan vielä selkeämmin puutteisiin kaupungin organisaatorakenteissa. Joiltain osin jäätisiin kaipaamaan aloitteellisuutta ja provokaatiivisuuttakin kaupunkien organisaatioiden suuntaan. Jotta hankkeessa olisi pystytty tarttumaan kaupunkien organisaatioiden toiminnan kehittämiseen, organisaatorakenteiden hahmottamiseen olisi ehkä kaivattu enemmän eväitä. Ruohonjuurityön lisäksi olisi kaivattu enemmän panostusta strategiaan suunnitteluun, mikä olisi voinut luoda parempia puitteita hankkeen asukastyön laajemmalle vaikuttavuudelle. Myös maahanmuuttajille kohdennettua koulutusta ja toiminnan suunnittelua toivottiin lisää.

Kaiken kaikkiaan varsinkin Helsingissä ja Espoossa on ollut ongelmana se, että hanke ei ole ollut riittävän hyvin sisällä kaupungin organisaatioissa. Kaupunkihallinnon toimintakulttuuria ei ole tunnettu eikä hanketyöntekijöillä ole juurikaan ollut aiempia verkostoja kaupunkien organisaatioissa. Tätä on-

gelmaa ei työntekijöiden aktiivisuus ole pystynyt poistamaan. Taustalla piilee projekteihin liittyvä rakenteellinen ongelma: ulkopuolinen projekti ei juurikaan pysty vaikuttamaan kaupunkien rakenteellisiin ja strategiaan kysymyksiin, elleivät kaupungin organisaatiot ota aktiivisesti omistajuutta hankkeen prosesseista. Vantaalla tämä omistajuus on toteutunut paremmin, mikä näkyy myös positiivisemmassa palautteessa.

2.3.3 Mitä jää jäljelle?

Moni haastatelluista oli hieman huolissaan materiaalien juurtumisesta laajamittaisempaan käyttöön. Juuruttamista varten toivottiin selkeitä suunnitelmia sekä levittämistä vastaavien tahojen vastuuttamista. Hankkeessa mukana toimineiden kaupunkien työntekijöiden toivottiin ottavan vastuulleen hyvien käytäntöjen ja kehitettyjen ohjeistusten levittämistä ja juurruttamista virastoissa ja alueilla. Haastatellut kaupunkien työntekijät olivat kyllä valmiita kantamaan vastuuta hankkeen tuotosten juurruttamisesta ja levittämisestä, mutta esimerkiksi aluekoordinaattoreille toivottiin juurruttamiseen liittyvää selkeää ohjeistusta ja riittävästi työaikaa.

Kierrätyskeskuksen toivottiin voivan ylläpitää ja myös jatkokehittää hankkeessa luotuja malleja ja materiaaleja. Kierrätyskeskus voisi myös jatkaa materiaalien olemassa olosta muistuttelua hankkeen päättymisen jälkeen esimerkiksi tietoisuuksien muodossa. Haastatellut itse aikoivat kyllä jatkaa monia 4V:n kautta omaksuttuja käytäntöjä sekä toteuttaa vinkkejä hankkeen päättymisen jälkeenkin. Jatkossa aiotaan hyödyntää ainakin seuraavia materiaaleja ja toimintoja:

- Keke mukaan kuvioihin -vinkkipaketti
- Unelmia yhteisistä tiloista -selvitys
- Nettisivuille kootut hyvät käytännöt ja kokemukset
- Kierrätyspajat
- Ruuanlaittokerhot
- Kierrätystä ja tuunausta koskevat vinkit
- Rappuvinkit

Hankkeen tuella syntyneiden verkostojen uskotaan pysyvän toiminnassa ainakin jollain tasolla. Kontaktit säilyvät hankkeen päätyttyäkin ja jatkossa yhteydenotto ja avun pyytäminen vaativat ehkä vähemmän ponnistuksia kuin ennen. Virastojen sekä kuntien välisten verkostojen jatkon suunnitteluun toivottiin kuitenkin vielä apua hankkeen työntekijöiltä. Kaikissa haastatteluissa kannatettiin täysin poikkeuksetta verkostojen säilyttämistä, mutta käytännössä jatkuvuudelle ei nähty vielä olevan takeita. Oleellisinta olisi löytää verkostoja kokoon kutsuvat ”koordinaattorit”. Tapaamisten kokoonkutsuja/valmistelija voisi hyvinkin olla kiertävä, kunhan ensimmäinen tapaaminen saataisiin aikaan.

2.4 Kehitysuunnat ja tukitarpeet

Ihmisten välisiä monipuolisia kohtaamisia pidettiin haastatteluissa ehdottomasti tehokkaimpana sosiaalista hyvinvointia edistävänä ja syrjäytymistä ehkäisevänä toimintana. Osallistuminen yhteiseen toimintaan on helpointa kasvokkaisen kontaktin kautta. Kontaktien pysyvyys on turvallisuuden ja toiminnan jatkuvuuden kannalta oleellista. Asukkaille suunnattua tukea ja jatkuvia kontakteja on haastava järjestää pelkästään vapaaehtoisvoimin, minkä vuoksi kaupunkien toivottiin panostavan asukastoiminnan tukemisessaan etenkin eläviin ja pysyviin ihmiskontakteihin. Hanketyöntekijät tarjosivat hankkeen ajan tätä tukea, mutta kaupunkien tulisi varmistaa vastaavan tyyppinen tuki myös pysyvästi. Kaupungit eivät voi perustaa asukastoimintaa alueilla pyöriviin lyhytkestoisiin hankkeisiin ja vapaaehtoisuuteen toimijoihin, vaan lisäksi tarvitaan alueilla toimivia pysyviä työntekijöitä.

Asukkaiden vaikuttamista ja aloitteellisuutta pitäisi vahvistaa. Jos jollain on asiaa, häntä pitäisi pystyä kuuntelemaan. Tähän tarvitaan resursseja. (Aluekoordinaattori Vantaalta)

Monet haastatelluista asukasaktiiveista toivoivat kaupungin taholta ruohonjuuritason toimijoiden työn korkeampaa arvostusta. Pitkään asukastoiminnassa toimineista aktiiveista löytyy paljon asiantuntijuutta, jota voisi hyödyntää voimakkaammin alueen hyvinvoinnin edistämisessä. Yksinkertaisia keinoja palkitsemiseen kaivattiin myös.

Päättäjien pitäisi kuunnella enemmän asukastyötä toteuttavia tahoja. Olisi ymmärrettävä ruohonjuuritason työntekijöiden asiantuntijuus, jota löytyy kaikilta asuinalueilta. Jos toiminnassa on vain vapaaehtoisia, toiminta keskittyy kuitenkin usein ainoastaan yksittäisiin tempauksiin. Jokapäiväisen elämän tukemiseen tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja kaupungin tukea. (Asukastalon työntekijä)

2.4.1 Osallistumisen tukeminen

Keke on jokaisen yksilön ja asukkaan vastuulla, mutta tietoa ja toiminnan mahdollisuuksia pitää hoitaa kaikkien asukkaiden saataville. (Asukasaktiivi Herttoniemestä)

Asukkaiden aktiivisuuden edistäminen vaatii osallistumisen mahdollisuuksien kehittämistä. Asukas-toimijoille suunnattu tuki pitäisi vakiinnuttaa ja yhdenmukaistaa kuntien sisällä, ja mahdollisimman monet kuntien asukkaat pitäisi saada toiminnan ulottuville. Haastateltavat uskoivat, että asukastoiminnan tukemiseen ei tarvita suuria resursseja, vaan että rahallisen panostuksen sijaan kaivataan pikemminkin tahtoa ja innovatiivisuutta ja läsnä olevaa tukea. Tilojen määrä ei esimerkiksi ole välttämättä suurin tilakysymykseen liittyvä ongelma, vaan ennemminkin pitäisi tukea tilojen monipuolista käyttöä eri vuorokauden aikoihin. Esimerkiksi koulujen ja nuorisotalojen tilojen käyttöön toivottiin enemmän joustoa iltatoiminnan puolelle. 4V-hankkeessa on kehitetty myös toimivia menetelmiä tilojen kevyeen muokkaamiseen eri toimijoiden tarpeiden mukaan.

Tarvitaan myös erilaisille asukasryhmille kohdennettua toimintaa. Aktiivisuuden herättämiseksi toiminnan tulisi olla puhuttelevaa ja erityisesti toivottiin toiminnan suuntaamista asukkaille, joilla on paljon vapaa-aikaa tai jotka viettävät aikaansa asuinalueella esimerkiksi työttömyyden, eläkkeellä olon tai kotona olevien lasten vuoksi. Kaiken asukastoiminnan tulisi kuitenkin olla kaikille avointa ja segregoitumista suuntaamalla toimintaa liian voimakkaasti tietyille ryhmille pitäisi välttää. 4V:n pienimuotoiset pilotoinnit ovat osoittaneet toiminnan tärkeyden, mutta jatkoa varten tarvitaan erityisesti asukkaiden ja järjestöjen työtä tukevia aluetyöntekijöitä.

Haastatteluissa uskottiin, että tulevaisuudessakin löytyy uusia asukastoiminnan vapaaehtoisia. Eräs haastatelluista aktiiveista ehdotti, että esimerkiksi eläkkeelle jääviä sosiaalitoimen työntekijöitä voisi kannustaa lähtemään mukaan matalan kynnyksen asukastilojen kehittämiseen. Osallistumista miettimään toivottiin myös pääkaupunkiseudun yhteisiä foorumeita, joissa olisi mahdollista vaihtaa kokemuksia ja kehitellä uusia ideoita.

2.4.2 Kehityssuuntia

Yksi keskeisimmistä tukitarpeista koskee asukastoiminnan koordinointia. Etenkin Espoossa ja Helsingissä toivottiin selkeää asukastoiminnan kotipesää, jonka kautta eri tasojen toimijat linkittyisivät yhteen. Koordinoivan tahon synnyttäminen vaatii virastojen välisen yhteistyön vahvistamista sekä sektoreiden välisen yhtenäisen näkemyksen löytymistä. Kaupunkien tasolla toivottiin myös panostamista asukastoiminnan pitkäjänteiseen kehittämiseen ja suunnitteluun ”tulipalojen sammuttelun sijaan”. Asukastoiminnan tavoitteet ja ruohojuuritason toimijoiden rooli tulisi myös kirjata mahdollisimman konkreettisesti kaupunkien strategioihin, minkä uskottiin helpottavan tuen suuntaamista. Kestävän kehityksen vieminen kaikille suunnittelun tasoille vaatii myös johtoportaan kouluttamista.

Kaupunkien toivottiin myös edelleen kehittävän kaikille avoimia asukasfoorumeja ja varmistavan, että foorumeilla on todellista vaikutusvaltaa kaupunkisuunnitteluun. Asukasosallistuminen suunnittelu, kuten kaupungin tukema asukastoiminta ylipäätään, vaatii eri sektoreiden yhteistyön vahvistamista kuntien sisällä. Hyvä esimerkki tästä on 4V:n tukema ympäristökasvatuksen ja koulujen kestävän kehityksen parissa toimivien virastojen yhteistyö Espoossa. Vastaavaa pysyvää verkostoitumista ei kuitenkaan saatu aikaiseksi asukastoiminnan yhteydessä. Vantaa oli tässä mielessä poikkeus jo valmiiksi toimivien asukastoimintaa tukevien rakenteiden vuoksi.

Kaupunkien keskushallintoon toivottiin tahoja, jolta olisi mahdollista saada neuvonta-avun lisäksi pienimuotoista resurssitukea paikalliselle vapaaehtoistoiminnalle. Sosiaaliviraston työntekijä arveli, että noin 10 000 euron suuruisella tuella kaupunginosassa voisi syntyä yllättävänkin monipuolista ja värikkästä toimintaa. Monipuolisen toiminnan mahdollistavat puitteet ovat järjestöjen työssä oleellisia ja kaupungin toivotaan tukevan järjestöjen toimintaa juuri puitteiden takaamisella.

Pysyviä yhdysmiehiä eri toimijoiden ja virallisten instanssien väliin kaivataan. Jos löytyisi selkeä ulkopuolinen tukitaho, ei tulisi ehkä niin helposti vapaaehtoispuolella lyötyä hanskoja tiskiin. (Asukasaktiivi Roihuvuoresta)

Tulevien hankkeiden toivottiin keskittyvän jatkossakin verkostojen luomiseen ja rakenteiden selkiyttämiseen/vahvistamiseen. 4V-hankeelta saadut lisäresurssit asukastoiminnalle olivat monille kullan arvoisia, mutta vastaavasta tuesta toivottiin jatkossa pysyvämpää. Tärkeänä pidettiin, että myös tulevaisuudessa hankkeissa noudatettaisiin 4V:n periaatetta rakentaa toimintaa valmiiden verkostojen pohjalta. Asukastoimintaan keskittyvien hankkeiden pitäisi linkittyä niin paikallistason toimijoiden kuin kaupungin virastojen työhön. Hankkeiden läpiviemiseen kaupunkien tasolla vaaditaan myös kunnollista kaupunkien työntekijöiden työajan resursointia, mikä puolestaan edellyttää johdon sitoutumista ja hanketoiminnan huomioimista mm. tulostavoitteissa/palkkioissa. Myös hankkeiden keskinäiseen koordinointiin toivottiin panostusta, jotta tulevien hankkeiden toimintaa ei tarvitsisi aloittaa tyhjän päältä.

3. VUOKRATALOYHTIÖT

4V:n toisessa pääkomponentissa on tehty yhteistyötä Helsingin, Espoon ja Vantaa vuokrataloyhtiöiden kanssa. Tavoitteena on ollut edistää kestävästä kehityksestä käytäntöjä taloyhtiöiden toiminnassa ja asumisessa. Hankkeen yhteistyökumppaneita ovat olleet Roihuvuoren, Vesalan ja Kontulan kiinteistöt Helsingistä, Espoon Kruunu Espoosta sekä VAV Asunnot Vantaalta. Lisäksi hanke on tehnyt vuokratalotoimintaan liittyvää yhteistyötä Espoon ja Vantaan tilakeskusten, Helsingin kiinteistöviraston sekä kaupunkien ympäristökeskusten kanssa.

Vuokrataloyhtiöiden osalta arviointia varten tehtiin **yhteensä 15 haastattelua, joista kolme oli ryhmähaastatteluita**. Loppuarviointia varten haastateltiin neljä isännöitsijää, kaksi isännöitsijöiden esimiestä, kaksi taloyhtiöiden toimitusjohtajaa, kolme asukasryhmää sekä yhteensä neljä kaupunkien työntekijää Helsingin, Espoon ja Vantaan ympäristökeskuksista. Asukkaiden haastatteluihin osallistui pääosin asukastoimikuntien edustajia sekä muutama muuten aktiivinen asukas.

Hankkeen keskeisin tavoite vuokrataloyhtiöiden osalta oli luoda vuokrataloyhtiöille kestävän asumisen työkalupakki, joka sisältää apua kestävästä kehityksestä ohjelmien laatimiseen, työkaluja osallistumisen tukemiseen, ympäristötoimintaan ja viestintään sekä merkittävän määrän kestävästä asumista tukevia käytäntöjä ja vinkkejä. Tavoitteena on levittää työkalupakkia mahdollisimman laajaan käyttöön kaupunkien vuokrataloyhtiöissä ja kiinteistöalan organisaatioiden kautta laajemminkin.

Lisäksi hankkeen yhteisöllisyyskoordinaattorit ovat kolmen vuoden aikana tukeneet monin tavoin taloyhtiöiden asukastoimintaa mm. kehittämällä pihasuunnitelmia yhdessä asukkaiden kanssa, osallistamalla taloyhtiöiden ympäristöohjelmien laatimiseen, keräämällä asumiseen liittyvää hyvien käytäntöjen pankkia sekä tuottamalla asukkaille (myös maahanmuuttajille) suunnattuja asumisen oppaita ja koulutusmateriaaleja.

3.1 Kestävä kehitys vuokrataloyhtiöissä

Kestävästä kehityksestä mukaisten käytäntöjen edistämistä pidetään tärkeänä ja itsestään selvänä osana toimintaa kaikissa hankkeissa mukana olleissa vuokrataloyhtiöissä. Ympäristövastuullisuus ja asukasdemokratia ovat olleet viime aikoina pinnalla taloyhtiöiden toiminnassa, mutta välineistä ja oppaista on ollut selkeä pula. 4V:n tuottamille kestävästä asumisen työkalupakille ja oppaille on ollut selvä tilaus.

3.1.1 Kestävästä kehityksestä ymmärtäminen

Kuten muidenkin kohderyhmien kohdalla, myös vuokrataloyhtiöiden henkilökunnalle ja asukkaille termistä ”kestävä kehitys” nousivat ensimmäisenä mieleen ympäristöasiat. Toisaalta osallistuminen ja asukasdemokratia liitettiin käsitteen piiriin useammin kuin paikallisjärjestöjen haastatteluissa. Kestävästä kehityksestä ymmärrettiin tarkoittavan vuokrataloyhtiöiden toiminnassa ja asumisessa mm. seuraavia asioita:

- Energian säästö eri muodoissa ja luonnonvarojen optimaalinen käyttö (vesi, sähkö, lämpö, yleinen kiinteistöjen kunnossapito)
- Lajittelu ja kierrätys
- Ekologisesti kestävä rakentaminen
- Jätteen määrän vähentäminen
- Tuhlauksen ehkäisy/vähentäminen

- Ilkivallan ehkäisy
- Käyttäytymisen ohjaaminen asukkaiden arjessa, kannustaminen kestäviin valintoihin
- Asukasaktiivisuuden ja asukasdemokratian lisääminen
- Toimiva tiedottaminen asukkaiden suuntaan
- Henkilökunnan ja asukkaiden kouluttaminen
- Viihtyvyyden parantaminen ja kanssakäymisen tukeminen
- Kestävät vuokrasuhteet
- Toiminnan johdonmukaisuus ja pitkäjänteisyys ylipäätään

Monissa yhtiöissä pidettiin tavoiteltavana, että kaikkien yhtiön toimintaan sisältyisi sisäänrakennetusti ajatus kestävästä kehityksestä. Kestävän kehityksen mieltämistä irralliseksi toiminnan osa-alueeksi pidettiin huonona lähestymistapana. Kestävää kehitystä pidettiin käsitteenä myös epämääräisenä ja hyvin laajana. Etenkin asukkaiden haastatteluissa valiteltiin käsitteen abstraktiutta. Kun asukkaiden keskuudessa pyritään edistämään kestävästä kehityksestä mukaisia käytäntöjä, kannustettiin käyttämään ”slangia”, joka on kaikille ymmärrettävää ja tuttua. Vieraaksi koettu terminologia saattaa etäännyttää toiminnasta.

Asukkaita ei saada houkutelua mukaan puhumaan ”kestävästä ideologiasta”. Lähestyminen konkretian kautta on paljon tehokkaampaa. (Isännöitsijä)

On hölmöä, jos yhden käsitteen ymmärtämiseen tarvitaan opaskirja. Hankalat käsitteet hidastavat toimintaa ihan turhaan. (Asukas Herttoniemestä)

Niin ekologiseen elämäntapaan kuin yhteisöllisyyteen kannustamisessa ensisijaisena nähtiin talon yhteisen hengen luominen. Kun pyrkimyksenä on vaikuttaa asukkaiden käyttäytymiseen, tärkeänä pidettiin ruohonjuuritasolta liikkeellelähtöä ja asukkaiden kuuntelemista. Jos asukkaat kokevat olevansa osallisia taloyhtiön toiminnassa ja havaitsevat omat vaikutusmahdollisuutensa lähiympäristön kehittämiseen, halu osallistua saattaa voimistua.

Hengen luomisen kautta saadaan ihmiset huolehtimaan kodistaan ja ympäristöstään. (Isännöitsijä/VAV)

3.1.2 Kestävän kehityksen edistäminen ja toiminnan prioriteetit

Vuokrataloyhtiöt

Jotta kestävä kehitys sisältyisi toivotusti kaikkien yhtiöiden toimintaan, toiminnan taustalle tarvitaan kokoavia ohjelmia ja suunnitelmia. Vastuutahojen ja työntekijöiden roolien tulee myös olla selviä. Kestävän kehityksen ohjelman, sen toteutuksen ja seurannan suunnittelua pidettiin yleisesti lähtökohtana koko ympäristötoiminnalle. Koko henkilöstön tulisi olla alusta alkaen mukana toiminnan suunnittelussa ja yhteisten tavoitteiden sekä pelisääntöjen luomiseen olisi hyvä ottaa mukaan myös asukkaita. Ohjelman toteutuksessa suositetaan selkeästi tavoitteellisia pieniä askeleita ja kausittaisia teemapainotuksia. Tavoitteena on uusien toimintamallien juurtuminen jatkuviksi käytännöiksi.

VAV ja Espoon Kruunu pyörittävät ympäristöeksperttitoimintaa, jota on pidetty erittäin tehokkaana tapana edistää samanaikaisesti asukasosallistumista ja ekologista elämäntapaa. Espoossa eksperttejä on tällä hetkellä yli 100 ja yhtiö järjestää pitkin vuotta asukkaille koulutuksia asumisen ympäristövaiikutuksista. Koulutukseen kuuluu peruskurssi sekä tarkemmin omaan asuinalueeseen kohdennettu aluekoulutus. Ympäristöeksperteiltä toivotaan aktiivista esimerkkiä, jonka avulla saadaan sitoutettua muita asukkaita järkevään energian käyttöön ja ympäristöä säästävään toimintaan. Ympäristöeksperttitoiminta edellyttää aktiivisuutta myös vuokrataloyhtiöiltä. Koulutettujen ympäristöeksperttien

kanssa on oltava jatkuvasti yhteydessä ja toiminnasta on tehtävä asukkaille palkitsevaa. Tilastollista vaikuttavuutta toiminnasta on hankala kaivaa esiin, mutta haastateltavat pitivät ympäristöekspertti-toimintaa hyvänä mallina asumisen päästöjen vähentämisessä ja asukkaiden osallistamisessa.

Eräs isännöitsijä totesi, että kaikki yhtiön jäsenet ovat tietämättäänkin mukana vaikuttamassa kestävien käytäntöjen etenemiseen. VAV:lla on ollut viime vuodet käytössä ympäristöohjelma, jossa kiinteistöjohtaja vastaa kokonaisuudessaan ympäristöjärjestelmän toteuttamisesta, seurannasta ja raportoimisesta. Isännöitsijät vastaavat puolestaan omilla vastuualueillaan ympäristöjärjestelmän viemisestä käytäntöön sekä ympäristöasioiden tiedottamisesta. Ohjelma on VAV:n isännöitsijän mukaan muuttunut hyvin nopeasti käytännöksi esimerkiksi energiansäästö- ja ledlampujen, veden kulutuksen seurannan ja lämpötilojen laskemisen muodossa.

4V-hankkeen myötä Kontulan ja Vesalan kiinteistöihin on alettu laatia ympäristöohjelmaa. Hankkeen tukea pidettiin merkittävänä ja ohjelman uskotaan tuovan tarvittavaa tukea ympäristötyöhön sekä asukasdemokratian vahvistamiseen. Uusien ohjelmien tarkoituksena on ohjata konkreettisesti isännöitsijöiden toimintaa sekä edistää hyviksi koettujen toimintamallien käyttöönottoa.

Vaikka ohjelmatyötä ja suunnittelua pidettiin keke-toiminnan lähtökohtana, strategioiden ja ohjelmien olemassaolon ei yksin nähty takaavan kestävien käytäntöjen toteutumista. Jatkuvan papereiden päivittämisen sijaan esimerkiksi Roihuvuoren kiinteistössä pidettiin tärkeämpänä suoraan toimintaan panostamista ja jalkautumista asukkaiden elämään.

Vuokratalojen asukastoiminta

Kaikki haastatellut asukkaat olivat jollain tapaa mukana talotoimikuntien toiminnassa. Kaikki aktiivit olivat olleet mukana toiminnassa useita vuosia, osa yli parikymmentä vuotta. Talotoimikuntien nähtiin olevan ensi sijaisessa roolissa asukasosallistumisen tukemisessa sekä asumisen kestävien toimintamallien edistämässä. Talotoimikuntien tehtäviksi luettiin:

- Asukkaiden puolen pitäminen ja asukkaiden hyväksi toimiminen
- Asukkaiden ja yhtiön linkkinä toimiminen
- Ulkopuolisten tahojen toiminnan valvominen (mm. huoltoyhtiöt)
- Yhteisöllisyyden kasvattaminen ja kylähengen luominen
- Turvallisuuden lisääminen
- Ilkivallasta ja häiriöistä ilmoittaminen

Hyvää asukastoimintaa on toisista välittäminen ja auttaminen, mutta ei kyttääminen. Kieltoja ei saa olla liikaa ja kaikki asukkaat pyritään huomioimaan samanarvoisina. Tiedotetaan asioista. Järjestetään jotain kivaa tekemistä yhdessä (esim. askartelu- tai koruilta, peli-ilta, glögitilaisuus tai lähdetään yhdessä kävelyille), ei ainoastaan talkoita. (Asukas Espoosta)

Perinteiset taloyhtiöiden talkoot edustivat monille keskeisintä osallistumisen muotoa. Talkoot keräsivät osallistujia vaihtelevasti eri alueilla ja taloyhtiöissä. Monet asukasaktiiveista pitivät talkoita luonnollisimpana reittinä kannustaa asukkaita mukaan toimintaan. Talkoissa pyritään puhuttamaan ihmisiä ja innostamaan porukkaa mukaan muuhunkin matalankynnyksen toimintaan. Paikoitellen talkoisiin osallistuvien määrä on kuitenkin vähentynyt vuosi vuodelta ja talkoiden yhteyteen kaavailtiin uutta innostavaa toimintaa. Talkoiden järjestämiseen toivottiin myös enemmän yhteistyötä asukas-toimikuntien, taloyhtiöiden ja paikallisten järjestöjen kesken.

No talkoot keväisin ja syksyisin ovat niitä onnistumisia, asukasosallistumisia. Silloinhan yhdistyvät sekä osallistuminen että omasta lähiympäristöstä huolehtiminen. (Asukas Espoosta)

Taloyhtiöt pyrkivät tukemaan asukastoimikuntien työtä mm. antamalla toimikuntien käyttöön tiloja ja pientä rahallista tukea, järjestämällä vuosittaisia talokohtaisia kokouksia asukkaiden ja yhtiön väen kesken sekä pitämällä yllä asukkaiden koulutuksia. Yhtiöt tukevat myös vaihtelevasti asukkaiden järjestämiä tapahtumia ja kerhotoimintaa. Kaikilla haastatelluilla isännöitsijöillä oli tavoitteena lisätä asukasosallistumista sekä kannustaa asukkaita sitoutumaan omaa lähiympäristöä koskevaan toimintaan ja talon toiminnan kehittämiseen.

Asukastoiminnan aktiivien jaksamista rasittaa jossain määrin toiminnan ajoittainen ongelmakeskeisyys – talotoimikunnan jäsenenä joutuu usein toimimaan välittäjänä erilaisten kiistojen keskellä minkä lisäksi muiden asukkaiden passiivisuus vie ajoittain motivaatiota. Työn palkitsevuutta ja positiivista kehittämistä toivottiin pystyttävän lisäämään.

3.2 Toiminnan haasteet ja mahdollisuudet

Oma toiminta tuntuu erittäin tärkeältä, vaikka aina ei jaksaisikaan. Jonkun täytyy tehdä ja uhrautua! (Asukas Roihuvuoresta)

3.2.1 Vuokrataloyhtiöiden haasteita

Taloyhtiöiden työntekijät valittivat kaikista haastatelluista kohderyhmistä eniten ongelmallisia asenteita. Toisaalta todettiin, että asenteissa on vuosien varrella tapahtunut kuitenkin selvää muutosta positiiviseen suuntaan niin asukkaiden keskuudessa kuin taloyhtiöiden organisaatioissa. Esimerkiksi energiansäästö on nähty taloyhtiöissä selkeästi osana taloudellisia säästöjä, minkä on uskottu helpottaneen ympäristötoiminnan eteenpäin viemistä ylipäätään. Monien haastateltujen mukaan paljon on kuitenkin vielä myös tekemistä. Joidenkin haastateltujen mukaan kestävä kehitys nähdään yhtiöissä usein edelleen yhtenä toiminnan osa-alueena sen sijaan, että kestävyys olisi automaattisena lähtökohtana kaikessa toiminnassa.

Valistustyö saattaa jäädä helposti ulkokohtaiseksi, jos keskitytään muusta toiminnasta irrallisiin tietoihin ja tiedotteisiin. Henkilökunnan tahtotilan kestävä kehityksen edistämiseksi pitäisi olla voimakas ja asukkaille suunnattujen viestien selkeitä ja johdonmukaisia. Valistukseen kaivattiin avuksi myös purevampia välineitä, joita voisivat olla esimerkiksi puhuttelevat esitykset, joissa esitellään tämän hetken toimintamalleista riippuvaisia tulevaisuuden skenaarioita. Toimenpiteiden vaikuttavuuden konkretisointiin kaivattiin myös työkaluja ja tietoa. Esimerkiksi ekotukitoiminnan puitteissa on erittäin tehokkaaksi osoittautuneet esimerkit, joilla voidaan konkretisoida pienten toimenpiteiden kumulatiivista vaikutusta esim. virastotasolla. Vastaavia esimerkkejä tarvitaan myös vuokratulojen ympäristötoimenpiteistä.

Tieto pitäisi saada tiedostamisen tasolle! (Isännöitsijä Espoosta)

VAV:n ja Espoon Kruunun vuokratilat kattavat laajan alueen ja talojen toiminnassa on jo alueiden erilaisen luonteen vuoksi asukasdemokratian ja ekologisuuden osalta merkittäviä eroja. Toisaalta VAV:n ja Espoon Kruunun kattavuus mahdollistaa isännöitsijöiden mukaan laajavaikutteiset toimenpiteet. Helsingissä kaupungin vuokrataloyhtiöt toimivat sen sijaan varsin itsenäisinä yksiköinä omilla alueillaan eikä yhtiöillä ole juuri yhteistä koordinaointia. Kestävien toimintamallien edistämisen avuksi toivottiin yhteisiä raameja ja ylätason ohjausta. Helsingissä suunnitteilla oleva vuokratulojen uudelleen organisointi voi luoda tähän nykyistä paremman lähtökohdan. Espoossa ja Vantaalla ylätason ohjaukseen löytyykin jo selkeät puitteet.

Käytännön toimintamallien toivottiin kuitenkin voivan olla talokohtaisesti joustavia. Esimerkiksi asukasosallistumisen tukemiselle ei nähdä löytyvän kaikkialla toimivaa yhteistä mallia, vaan parhaiden osallistumisen muotojen uskotaan löytyvän asukkaiden omista lähtökohdista. Talotoimikunnille annetun tuen nähtiin olevan tehokkainta silloin, kun isännöitsijät tuntevat hyvin yksittäisten talojen ja toimikuntien tarpeet ja kun taustalla on saman aikaisesti selkeät ohjelmat.

Haastateltavat korostivat myös sitä, että käyttäytymisen muutos edellyttää myös asianmukaisia puitteita (tilat ja välineet). Esimerkiksi lajittelun edistäminen ja energiansäästö vaativat toiminnan mahdollistavat puitteet, tarvittavan tiedon/osaamisen sekä oikean asenteen. Vantaalla toimivan isännöitsijän mukaan asuntokohtaiseen kierrättämiseen ei usein ole teknisiä edellytyksiä (keittiökaluusteet) eikä kaikille pihoilta ole saatu toimitetuksi riittävän monipuolisia lajittelupisteitä. Myös jätehuollon muuttuvat ohjeistukset ja käytännöt vaikeuttavat käytännön toteutusta. Esimerkiksi jätteiden lajitteluun liittyvien ohjeistusten epäiltiin muuttuvan uusien jätteenpolttolaitosten myötä. Pelättiin, että asukkaiden ja työntekijöiden omaksumat lajittelutottumukset joutuvat sopeutumaan uusiin tilanteisiin muuttuvien rakenteiden myötä.

3.2.2 Asukastoiminnan haasteita

Asukkaiden passiivisuus koettiin asukastoimikuntien näkökulmasta suurimmaksi haasteeksi. Asukasosallistumisen arveltiin olevan heikompaa kuin kaupunkien vuokrataloissa kuin muissa taloyhtiöissä. Helsingiläisessä vuokrataloyhtiössä todettiin, että monilla asukkailla saattaa olla heikko itsetunto, ja usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin on vähäinen. Asukasosallistuminen nähtiinkin ennen kaikkea keinona vahvistaa asukkaiden ”omistajuutta”, minkä puolestaan nähdään parantavan yleisesti vuokrataloasumisen viihtyvyyttä ja hyvinvointia. Haastatellut asukasaktiivit pitivät mahdollisuuksia osallistumiselle sinällään hyvänä ja osallistumisen kynnystä varsin matalana.

Välillä tuntuu, että suurta osaa asukkaista ei saada houkuteltua millään. Järjestetään pikkujouluja, elonkorjuujuhlaa, laulujuhlaua ja vaikka mitä, mutta uusia ihmisiä ei tule. (Asukas Herttoniemestä)

Asukastoiminnassa kohdataan samoja vapaaehtoistoiminnan haasteita kuin paikallisten järjestöjen toiminnassa. Talotoimikunnat lepäävät usein muutamien vapaaehtoisten harteilla, jotka ovat olleet pitkään toiminnassa mukana. Uusia sitoutuneita ihmisiä on hankala saada mukaan ja vetäjän lähtiesä koko toiminta uhkaa loppua. Innostuksen luomisen ja uusien asukkaiden mukaan vetämisen nähtiin olevan ensisijaisesti taloyhtiöiden ja isännöitsijöiden vastuulla. Parhaiten vapaaehtoisten rekrytointi toimii kuitenkin asukkaiden (asukastoimikuntien jäsenten) kautta.

Ei ole helppoa edistää asukasosallistumista. Keinoja tilanteiden muuttamiselle ei oikein löydy. Tapahtumia kyllä järjestetään, mutta välineet innostaa puuttuvat. Ihmisiä on usein vaikea kohdata. Millä saadaan ihminen kodin seinien sisältä ulos, kun ketään ei voi toisaalta pakottaa? Asukkaiden aktiivisuus ei ole vuosien varrella lisääntynyt... (Isännöitsijä Hki)

Aktiivinen toiminta talotoimikunnissa on haastateltavien mukaan palkitsevaa, mutta myös haasteellista. Asukasaktiivien tehtävänä on myös ilmoittaa taloyhtiöille talossa tapahtuvista ikävistä tilanteista, häiriöistä, ilkeistä ja kiistoista. Osa talotoimikuntien aktiiveista koki vuosittaisten toimintasuunnitelmien laatimisen melko työlääksi ja kirjatut suunnitelmat jäivät usein tekemättä. Toiminta rullaa melko samanlaisena vuosi vuodelta. Taloyhtiöiden toimikunnille myöntämästä määrärahasta ei myöskään ollut kaikilla asukkailla tarkkaa käsitystä.

Maahanmuuttajataustaiset asukkaat pyritään huomioimaan kaupunkien vuokrataloyhtiöissä omana erityisryhmänä, mutta maahanmuuttajille kohdennettuja tukipalveluja on edelleen vähän. Kestä-

vän asumisen edistämiseksi maahanmuuttajien kanssa törmätään usein kielimuuriin ja kulttuurisiin eroihin. Kielimuuri on usein esteenä myös maahanmuuttajien saamisessa mukaan asukastoimintaan. Yhtiöiden resurssien valiteltiin olevan rajallisia ja kaiken kaikkiaan maahanmuuttajille kohdennettua tukea pidettiin vajavaisena. Vapaaehtoisia asukkaita on myös vaikea velvoittaa pitkäjänteisesti hoitamaan maahanmuuttajille suunnattua tiedotusta ja tukea. Moni asukkaista piti maahanmuuttajien saamista mukaan vapaaehtoistoimintaan sinällään erittäin hyvänä tavoitteena. Asukastoiminta voisi toimia hyvänä reittinä kielen oppimiseen ja tutustumiseen ja aktiiviset maahanmuuttajat voisivat toimia linkkeinä myös muihin ulkomaalaistaustaisiin asukkaisiin.

Suuri osa haastatelluista korosti, että osallistumisella tulisi olla todellista vaikuttavuutta. Aktiivisten asukkaiden tulisi myös saada yhtiön puolelta kiitosta toiminnastaan. Asukasosallistumisen palkitsevuus näkyy usein ainoastaan toiminnassa oleville itselleen, mikä ei välttämättä kannusta uusia asukkaita mukaan toimintaan.

Osallistumisen tukemisessa pitäisi päästä eteenpäin ja aktiivien työn pitäisi olla palkitsevaa. Pitäisi pystyä sanomaan kiitos. Aktiivisten asukkaiden väsyminen on iso riski myös taloyhtiöille. (Isännöitsijä Vantaalta)

3.2.3 Kaupungin rooli

Kaupunkien virastojen tarjoama vuokraloyhtiöille suunnattu kestävä kehityksen edistämiseen liittyvä tuki on melko vähäistä. Esimerkiksi Espoon kaupungin ilmastostrategiassa Espoon kruunu on huomioitu yhtenä kaupungin toimijana, mutta organisoitua tukea tai ohjausta kestävä kehityksen työhön liittyen ei kaupungilta juuri ole saatavilla. Kaupunkien vuokraloyhtiöt ovat toimineet melko omillaan ja kaupungin puolelta toimintaan on puututtu lähinnä ohjeistusten ja strategioiden tasolla. Kaupunkien työntekijöiden käsityksen mukaan tytäryhtiöt ovat toteuttaneet kiitettävästi kestävä kehityksen ohjelmaa vähäisellä kaupungin tuellakin, mutta varsinaisesta toiminnasta ei ollut tarkkaa tietoa. Tosin kaupungin taholtakin kiiteltiin Espoon kruunun ympäristökesperitoimintaa, jonka nähtiin olevan edellä virastojen omia toimintamalleja.

Ilmastostrategia jää herkästi kaukaiseksi yhtiöille. Rahapulan vuoksi ei pystytä toteuttamaan niin laadukasta yhteistyötä vuokraloyhtiöiden kanssa kuin toivottaisiin. (Ympäristökeskuksen työntekijä)

Tukijärjestelmiä kyllä kehitettäisiin vastuuvirastoissa mielellään, mutta tällä hetkellä tuen kehittämisen tuntuu olevan jäissä lähinnä resurssipulan vuoksi. Haastatteluissa uskottiin, että tarvittavat resurssit eivät välttämättä ole kovin suuria, mutta vaadittavat organisaatorakenteiden muutokset tapahtuvat kankeasti. Esimerkiksi Vantaan ympäristökeskukseen toivottiin henkilöä, joka pystyisi kunnolla keskittymään vuokraloyhtiöitä koskevaan yhteistyöhön. Kaupungin työntekijöiden haastatteluissa ehdotettiin myös internetissä toimivien vuokraloyhtiöille suunnattujen foorumeiden ja tukipalveluiden kehittämistä. Esimerkiksi Espoon ympäristökeskuksessa sähköiseen viestintään toivottiin panostusta koko myös kaupungin tasolla.

Eräs haastateltava nosti esille myös sen, että systemaattisella keke-työn vaikuttavuuden seurannalla saatettaisiin pystyä perustelemaan tarvittava lisäresursointi:

Toiminnalla saatavat säästöt saattavat jopa ylittää lisäresurssien kustannuksen (Ympäristökeskuksen työntekijä)

Espoon ympäristökeskuksen työntekijä piti asukkaiden osallistumiseen liittyvää työtä erittäin tärkeänä, mutta näkee kaupungin mahdollisuudet tuen tarjoamiseen resurssipulan vuoksi rajallisina. Asuk-

kaiden mahdollisuuksissa saada ääntensä kuuluviin on toisaalta tapahtunut parannusta vuosien varrella ja esimerkiksi kaupunkisuunnittelupuolella on aiempaa paremmat valmiudet kuunnella asukkaita. Asukkaiden kuuleminen on tosin vielä eri asia kuin osallistumisen vaikuttavuus.

Helsingin kaupunki on velvoittanut kaupungin vuokrataloyhtiöt laatimaan omat ympäristöohjelmat ja huolehtimaan niiden toteutuksesta. 4V-hankkeessa mukana olleissa Kontulan ja Vesalan kiinteistöissä kiiteltiin hankkeen tarjoamaa apua ympäristöohjelmien valmisteluun. Samalla arveltiin myös muiden taloyhtiöiden tarvitsevan vastaavanlaista tukea. Tukea pitäisi saada hankkeen loputtua esimerkiksi kaupungin (kiinteistöviraston) taholta.

Vuokrataloyhtiöiden työntekijät toivovat kaupungeilta tukea etenkin koulutukseen ja tiedottamiseen. Yhtiöt toivoivat voivansa kannustaa ja palkita asukkaiden aktiivisuutta nykyistä enemmän ja tätä varten kaupungeilta toivottiin resurssitukea. Myös vastuuvirastojen työntekijöiden jalkautumista alueille toivottiin lisää.

Kuten hankkeen muidenkin kohderyhmien kohdalla, myös vuokratalopuolella toivottiin parannusta kaupungin virastojen väliseen yhteistyöhön. Esimerkiksi ympäristökeskusten ja kiinteistöpuolen toimijoiden yhteistyöstä toivottiin tiiviimpää, minkä uskottiin olevan ehtona taloyhtiöille ja asukkaille suunnattujen tukipalveluiden parantamiselle.

3.3 Kokemukset hankkeesta

4V-hankkeen keskeisin tuotos vuokrataloyhtiöihin keskittyvässä toiminnassa on taloyhtiöille suunnattu Kestävän asumisen työkalupakki ja asukkaille räätälöity kestävä asumisen opas. Työkalupakin vinkkien ja ohjeistusten hyödyntämisestä ei kuitenkaan ole vielä kokemuksia, joten haastatteluissa keskeisimmiksi hankkeen toiminnoiksi nousivat konkreettinen tuki, retket, erilaiset teemaillat ja koulutukset. Työkalupakin lisäksi on laadittu ympäristöohjelma Kontulan ja Vesalan kiinteistöissä. Lisäksi on tuotettu mm. talojen ilmoitustauluille ja yhteisiin tiloihin laitettavia puhuttelevia rappuvinkkejä, jätelajittelukortteja, maahanmuuttajille suunnattuja asumisen oppaita ja useita vapaasti käytettäviä koulutuspaketteja. Kolme hankkeen opinnäytetöistä on liittynyt vuokratalojen kestävään kehitykseen.

3.3.1 Onnistumisia

Kestävän asumisen työkalupakkia on kehitetty yhdessä kaupunkien ja vuokrataloyhtiöiden henkilöstön sekä asukasaktiivien kanssa. Työtapaa on pidetty hyvänä ja työkalupakkia koskevat kehitysehdotukset ja kommentit on haastateltujen mukaan otettu hankkeessa hyvin vastaan. Työkalupakkia pidetään erittäin tervetulleena välineenä kestävä asumisen edistämiseksi sekä ympäristöohjelmien luomiselle. Työkalupaketissa arvostetaan etenkin konkreettisia vinkkejä ja käytäntöjä, joita on helppo kokeilla jatkossa hankkeen päätyttyäkin. Materiaaleista kiiteltiin lisäksi etenkin tarpeeseen vastaavia asukkaille suunnattua kestävä asumisen opasta (Onko keke kotona?) ja sen kääntämistä usealle kielelle, jolloin oppaasta tulee käyttökelpoinen myös maahanmuuttajille.

Vesalan ja Kontulan kiinteistöihin laadittuja ympäristöohjelmia pidettiin tärkeinä hankkeen saavutuksina. Ilman 4V:n tukea ei ohjelmia olisi todennäköisesti saatu käyntiin kuin vasta vuosien päästä ja kaiken kaikkiaan ympäristöohjelman uskotaan tehostavan kestävä kehityksen työtä ao. kiinteistöissä. VAV:ssa käynnistettiin asukastoiminnan kehittämistyötä samanaikaisesti 4V-hankkeen kanssa ja 4V pääsi näin konkreettisesti tukemaan VAV:n työtä. Asukastoiminnan kehittäminen ja työ 4V:n kanssa ovat kulkeneet käsi kädessä ja 4V:n koettiin tuoneen hyviä lisäresursseja ja innostusta kehitystyöhön.

Taloyhtiöille ja asukastoiminnalle suunnatun tuen lähtökohtana ovat olleet aktiivisten asukkaiden omat tarpeet ja kehitysideat. Hanketyöntekijöiden tarjoamaa apua kiiteltiin paljon niissä talotoimikunnissa, jotka olivat tehneet yhteisöllisyyskoordinaattoreiden kanssa pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä. Asukkaiden haastatteluissa kiiteltiin etenkin hankkeen tukemia pihasuunnitelmia, joita oli laadittu yhdessä asukkaiden ja suunnittelijoiden kanssa. Pihasuunnitelmia pidettiin toimivana tapana osallistaa asukkaita sellaiseen lähiympäristöään koskevaan toimintaan, jolla on todellista vaikuttavuutta. Hankkeessa onnistuttiin tarjoamaan tarvittavaa potkua ja tukea hitaasti eteneville suunnitelmille ja hanketyöntekijöiden aktiivisuutta arvostettiin paljon.

Asukkaat arvostivat myös hankkeelta saatua pientä tukea materiaalien ja tarjoilujen hankinnassa sekä asukastoimintaan jalkautuneita ”ulkopuolisia” ihmisiä. Hankkeen avulla on saatu hankituksi mm. grillikalusto, ompelukone ja askartelumateriaalia. Ulkopuoliset kouluttajat ja vetäjät ovat tuoneet toivottua lisäväriä ja innostusta talotoimikuntien toimintaan.

Hanketyöntekijöistä pidettiin paljon ja moni toivoi yhteistyölle jatkoa. Yhteydenpito yhteisöllisyyskoordinaattoreihin on ollut mutkatonta ja työntekijöiden innostus on valanut uskoa ja lisännyt tarmoa yhtiöissä ja asukkaiden parissa.

3.3.2 Parannettavaa

Kaikki kohderyhmän haastatellut pitivät 4V:n tартtumista vuokratotaloyhtiöiden kestäväan kehitykseen erittain tärkeänä ja tarpeellisena. Aiheen tiimoilta on paljon tehtävää ja Kestävän asumisen työkalupakin uskottiin tukevan vuokratotaloyhtiöiden kestävien käytäntöjen edistämistä. Työkalupakin käyttöönoton suhteen oltiin kuitenkin varauksellisia ja etenkin pakin laajuuden pelättiin rajoittavan sen käyttöä. Pakin juurruttamiseen toivottiinkin konkreettisia suunnitelmia ja mittavaa koulutusta. Hankkeen toivottiin vielä luovan puitteet tälle levitys- ja juurrutusprosessille.

Kaupunkien työntekijät olivat hieman huolissaan siitä, onko kaupungin virastot sitoututettu tarpeeksi voimakkaasti mallien edistämiseen. Tiiviimpi ja laajempi yhteistyö kaupunkien kiinteistöalan toimijoiden kanssa olisi ollut toivottavaa. Toisaalta yhteistyön heikkouksista ei voi moittia vain hanketta; etenkin virastojen johtoportaalta olisi kaivattu voimakkaampaa sitoutumista, mikä olisi mahdollistanut useamman kaupungin työntekijän osallistumisen ja sitoutumisen hankkeeseen. Espoon ympäristökeskuksen työntekijän mielestä hankkeen aihealueiden kirjon kaventaminen olisi voinut helpottaa yhteistyötä kaupungin kanssa, jolloin niin ruohonjuuritasolla kuin kaupungin tasolla olisi voitu saada synnytettyä enemmän pysyviä toimintoja.

Osa talotoimikunnista ei ollut kyennyt kunnolla tunnistamaan omia tarpeitaan, ja osa haastatelluista asukkaista olisi toivonut enemmän hankkeen tarjoamia valmiita ideapaketteja ja ehdotuksia. Asukkaiden tarmo ei ole aina riittänyt aktiivisuuteen hyödyntää hankkeen tarjoamaa tukea parhaalla mahdollisella tavalla ja muutama talotoimikunnista tunsu jääneensä katveeseen hankkeen toiminnassa. Hankkeen tarjoamia mahdollisuuksia ei aina kyetty näkemään ja toiminta jäi paikoitellen yksittäisten pienten tekojen tasolle. Jotkut asukasaktiiveista myös odottivat hankkeelta enemmän tukea kuin lopulta onnistuivat saamaan. Hanketta pidettiin myös turhan lyhytkestoisena ja jotkut asukkaista totesivat todellisten tarpeiden ja mahdollisuuksien alkavan hahmottua vasta nyt hankkeen päättyessä. Toisaalta ruohonjuuritasolta lähtevää toimintaa kiiteltiin myös paljon:

Ollut hyvä hanke, jalat on pidetty maassa ja liikkeelle on lähdetty ruohonjuuritasolta. Ylhäältä tulevat projektit menevät helposti hienosteluksi ja filosofiaiksi. Tässä pyritään kuitenkin hyvin konkreettisiin lopputulemiin. (Työntekijä/Espoon Kruunu)

Asukkaat ovat pohtineet yhdessä hankkeen työntekijöiden kanssa uusia tapoja asukkaiden aktivoimille ja osallistamiselle. Myös yhtiöissä yhtenä suurimmista päänvaivoista on ollut asukkaiden heikko osallistumisinto. Varsinaisia suurempia onnistumisia ei tällä saralla haastatteluissa ilmennyt, koska lyhytkestoiselta hankkeelta ei voi odottaa mahdollisia: aktiivisuuden kasvattaminen edellyttää pitkäjänteistä työtä. Toisaalta vuokrataloyhtiöiden kestävä kehityksen työkalupakissa on monia konkreettisia vinkkejä ja hyviä käytäntöjä, joita ei vielä ole päästy kokeilemaan.

3.3.3 Mitä jää jäljelle?

Hanke on muokannut myös omia toimintatapojani. Tulokset elävät omassa toiminnassa varmasti hankkeen päätyttyä. (Isännöitsijä/VAV)

Kestävän asumisen työkalupakkia pidettiin hyvänä välineenä ja muistilistana, jolle uskottiin löytyvän käyttöä jatkossakin. Toisaalta joissain taloyhtiöissä pelkona oli kestävä kehityksen työn hiipuminen hankkeen lähdettyä. Laajaan työkalupakkiin paneutumista pidettiin myös melko haasteellisena ja pakin käyttöönoton nähtiin vaativan merkittäviä ponnistuksia. Muistuttelua työkalupakin hyödyistä kaittattaisiin jatkossakin, esimerkiksi kaupungin taholta. Kaikki haastatellut isännöitsijät ja muut taloyhtiöiden työntekijät toivoivat työkalupakettiin liittyvää koulutusta vielä ennen hankkeen päättymistä. Koulutusten tai esittelyiden uskottiin auttavan pakin käyttöönottoa ja juurtumista toimintaan. Pakista toivottiin myös täydennettävää nettiversiota, jonka päivittämiseen pystyttäisiin osallistumaan interaktiivisesti.

Työkalupakkiin liittyvistä isännöitsijöiden tai asukkaiden koulutuksista yhtiöissä ei ollut tarkkoja suunnitelmia. Työkalupakkia suunniteltiin yhdistettäväksi esimerkiksi taloyhtiön huoltokirjaan, jolloin pakki voitaisiin saada luontevaksi osaksi toimintaa. Kaiken kaikkiaan työkalupakin käyttöönotto tuntuu vaativan vielä suunnittelua ja toimenpiteitä. VAV:ssa työkalupakkia levittämään ehdotettiin 12 Vantaan alueella toimivaa luottamushenkilöä.

Hankkeen työntekijöitä kannustettiin olemaan aktiivisesti yhteydessä myös muihin saman aihepiirin hankkeisiin (esimerkiksi Roottori-hankkeeseen). Hankkeiden välisen yhteistyön kautta mahdollisuudet juurruttaa hyviksi todettuja malleja paranevat ja päällekkäisen työn määrä vähenee. Uutta pääkaupunkiseudun Ilmastoinfoa pidettiin myös potentiaalisena tahona hoitamaan ainakin jonkinasteista koordinoitua ja materiaalien jakamista.

Työkalupakit tulevat ainakin hankkeessa mukana olleiden vuokrataloyhtiöiden käyttöön. Materiaalien kotipesiksi ehdotettiin kaupunkien aluekoordinaattoreita, Espoon kestävä kehityksen kasvatuksen yhteistyöryhmää, ympäristökeskuksia sekä pääkaupunkiseudun Ilmastoinfoa.

3.4 Kehitysuunnat ja tukitarpeet

Yksi keskeisimmistä vuokrataloyhtiöiltä saadusta palautteesta koski kaupungilta saadun tuen vahvistamista. Kaupunkien strategioissa vuokrataloyhtiöitä veloitetaan edistämään kestävä kehityksen käytäntöjä, mutta usein esimerkiksi jätteiden lajittelun järjestäminen on teknisen tuen puutteen vuoksi edelleen hankalaa. Kaupungeilta toivottiin selkeitä malleja ja ohjeistuksia teknisten puitteiden, kuten jätteiden lajittelun, kierrätyksen ja kestävien hankintojen järjestämiselle.

Asukastoiminnan osalta niin taloyhtiöt kuin aktiiviset asukkaat kaipaisivat välineitä ja ideoita osallistumisinnon kasvattamiselle. Asukastoiminnan kaipaamat resurssit eivät välttämättä ole suuria, mutta mahdollisuuksia saada pienimuotoista tukea kaivataan lisää. Niin taloyhtiöille kuin asukastoiminnalle suunnattu tuki tarvitsisi taakseen pysyvät koordinoivat tahot.

3.4.1 Asukastoiminnan uusi ilme

Osallistumiseen uskotaan voitavan kannustaa etenkin innostavalla ja palkitsevalla toiminnalla sekä madaltamalla osallistumisen kynnyksiä entisestään. Tilaisuuksiin osallistumisen ei tarvitse edellyttää sitoutumista laajemmin asukastoimintaan. Toisaalta myös uusia toimintaan sitoutuneita asukkaita tarvitaan ja aktiivien rekrytointiin kaivataan uusia innostavia keinoja. Asukastoimintaan toivottiin myös yleisesti jonkinlaista ”ilmeen muutosta”. Muutoksen uskottiin lähtevän liikkeelle onnistumisista ja asukastoiminnan vaikuttavuuden lisäämisestä. Palkitseva ja energinen toiminta voi houkuttaa uusia osallistujia. Uuden ilmeen aikaansaamiseksi kaivataan etenkin mukaansatempaavia tapahtumia ja tekemistä sekä tehokasta kaikki asukkaat tavoittavaa viestintää. Jatkuvan kerhotoiminnan tai keskustelutilaisuuksien lisäksi kannustettiin panostamaan muutamiin yksittäisiin tapahtumiin, jotka jäävät helposti asukkaiden mieleen pitkäksi aikaa.

Asukastoiminnan aktivointi saattaa olla helpointa ulkopuolisen tuen avulla. Rahallinen tuki ei välttämättä ole oleellisin lisäresurssi, vaan uudet ideat, koulutukset, apu materiaalien hankinnassa sekä toiminnasta saatavat kiitokset saattavat olla parempia asukastoiminnan kannustimia. Taloyhtiöiden ja kaupunkien tulisi antaa entistä enemmän tunnustusta ja kiitosta asukastoimijoille, kuunnella heidän tarpeitaan ja tarjota apua toimintaan. 4V:n kaltaisesta toiminnasta toivottiin jatkuvaa ja haastatteluissa kaivattiin etenkin pysyviä toiminnan koordinaattoreita / tukihenkilöitä, joihin on helppoa olla yhteyksissä.

Aktivointi vaatisi ehkä ulkopuolisen olemaan mukana asukasosallistumisen tukemisessa. Jos paikalla on ulkopuolinen, vuokralaisetkin tulevat helpommin mukaan. Jatkuva projekti voisi auttaa asukasaktiivisuuden lisäämisessä. Osallistumisen pitäisi tietenkin lähteä asukkaista itsestään. (Isännöitsijä/Vesalan kiinteistöt)

Ympäristöeksperttitoiminnan levittämistä tuettiin haastatteluissa voimakkaasti. Toiminnan levittämiseksi toivottiin esimerkiksi kaupungin tukemia ulkopuolisia kouluttajia, jotka voisivat kiertää kaupunkien vuokratilayhtiöissä. Lisäksi asukkaiden haastatteluissa kannustettiin panostamaan etenkin lapsille ja nuorille suunnattuun toimintaan, minkä kautta myös vanhemmat pääsevät kohtaamaan toisiinsa. Toisaalta myös vanhuksille ja maahanmuuttajille suunnattua toimintaa pidettiin tärkeänä. Eläkeläiset nähdään myös resurssina esimerkiksi kerhotoiminnan vetäjinä. Hallinnollisten isännöitsijöiden lisäksi taloyhtiöihin toivottiin myös ns. sosiaalista isännöitsijää vastaamaan asukasosallistumisesta.

3.4.2 Verkostoituminen

Kaikki haastatellut kaupunkien työntekijät toivoivat kaupungin voivan tukea vuokratilayhtiöiden asukastoimintaa entistä paremmin. Resurssipulasta johtuen asukkaiden osallistumista koskevaa työtä pidetään tällä hetkellä vajavaisena. Niin vuokratilayhtiöissä kuin kaupunkien ympäristökeskuksissa tunnistettiin tarve toimijoiden välisen vuorovaikutuksen parantamiseen. Taloyhtiöiden henkilökuntaa toivottiin liitettäväksi kaupunkien virastoissa järjestettävän ekotukitoiminnan piiriin.

Ympäristökeskuksen pitäisi ottaa voimakkaammin vastuuta hankkeen tulosten säilyvyydestä. Netistä toki löytyy kaikenmoista, mutta kasvokkaista kohtaamista ja koulutuksia voisi olla lisää. Kaupungilta voitaisiin olla enemmän yhtiöihin päin yhteydessä. (Työntekijä / Vuokratilayhtiö, Helsinki)

Kaupunkien sisäisten ja kuntien välisten verkostojen kautta uskottiin löytyvän malleja, joiden kautta asukastoiminnan tukea voitaisiin parantaa melko pieninkin lisäresurssein. Verkostojen aikaansaami-

nen ja ylläpitäminen vaatii kuitenkin tahtoa ja pitkäjänteisyyttä. 4V-projektin yhtenä tavoitteena oli luoda verkostoja kiinteistöjen sekä kaupunkien toimijoiden välille, mutta kannatettavasta ajatuksesta huolimatta verkostot eivät saaneet kunnolla tulta alleen.

Esimerkiksi VAV:lla toivottiin yhteistyön lisäämistä alueellisten toimijoiden, kuten järjestöjen, aluekoordinaattoreiden ja muiden taloyhtiöiden kesken. Kiinteistöjen ja asukastoimijoiden olisi hyvä vaihtaa keskenään vinkkejä ja synnyttää alueellisia yhteisen toiminnan malleja. 4V:n kautta alueellisille toimijoille järjestettyjä yhteisiä tilaisuuksia pidettiin erittäin hyvinä ja mm. VAV:ssa yhteisen toiminnan mahdollisuuksien nähtiin avautuneen tilaisuuksien kautta. Yhteisille tilaisuuksille toivottiin myös jatkoa, mutta järjestämisen vetovastuu on kateissa. Verkostoihin toivottiin mukaan myös HSY:tä ja Motivaa.

3.4.3 Tukea maahanmuuttajien asumiseen

Maahanmuuttajien asuminen tunnistettiin hankkeen käynnistyttyä tärkeäksi teemaksi, johon ei kuitenkaan alkujaan oltu suunniteltu puuttuttavan. Maahanmuuttajien kotoutumista koskevat kysymykset liittyvät kuitenkin niin voimakkaasti asumiseen, etenkin kaupunkien vuokratuloissa, ettei teemaa voitu sivuuttaa. Hankkeessa tuotettiin kiiteltäviä monille kielille painettuja materiaaleja (osa vielä käännettävänä) asumisen tueksi sekä selkokieliä koulutuspaketteja.

Taloyhtiöissä toivottiin oppaiden lisäksi selkeitä maahanmuuttajien asumisesta vastaavia henkilöitä. Niin asukkaiden kuin taloyhtiöiden henkilöstön haastatteluisissa parhaana tukimuotona pidettiin konkreettisia ohjeita ja kasvokkaisia kohtaamisia sekä harjoittelua käytännössä. Taloihin toivottiin henkilöitä, jotka voisivat kädestä pitäen opastaa asumista sekä kertoa asukastoiminnan mahdollisuuksista. Kontulan kiinteistöissä oltiin valmiita antamaan tyhjä asunto maahanmuuttajille tarkoitettua asumisen tutustumiskoulutusta varten, mutta kouluttajia kaivattiin ulkopuolelta (esim. SPR:stä). Maahanmuuttajille suunnattu tuki voisi toimia osittain vapaaehtoisten asukkaiden avulla, mutta toiminnan kestävyys takaamiseksi kaivattaisiin lisäksi pysyviä koordinaattoreita / tukihenkilöitä. Maahanmuuttajien yhdyshenkilön tulisi olla helposti lähestyttävissä ja henkilön tulisi voida ohjata maahanmuuttajia talojen sisällä sekä alueella tapahtuvan asukastoiminnan pariin. Maahanmuuttajien asumisen tukea suunnittelemaan toivottiin myös uutta pilottihanketta, jonka kautta hyviä toimintamalleja voitaisiin kehittää ja testata.

Taloyhtiöiden henkilöstö on ensimmäisenä vastaanottamassa uusia asukkaita. Muista kulttuureista tuleville uusille asukkaille toivottiin alusta alkaen selkeitä omankielisiä asumisen oppaita, koulutusta sekä yhteystietoja erilaisiin tukitahoihin. Myös talotoimikunnissa toivottiin aktiivisempaa lähestymistä maahanmuuttajataustaisiin asukkaisiin. Asukastoiminnassa mukana olevia maahanmuuttajia pidettiin myös hyvinä linkkihenkilöinä muihin maahanmuuttajataustaisiin asukkaisiin.

4. KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUS

Hankkeen kolme ympäristökasvattajaa ovat toimineet Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla koulujen, päiväkotien, nuorisotalojen ja leikkipuistojen apuna kestävän kehityksen kasvatuksessa. Kuten muidenkin hankkeen kohderyhmien osalta, ympäristökasvattajien työ on perustunut kohderyhmien tarpeisiin ja toiveisiin.

Keskeisimpinä tuotoksina hankkeessa on laadittu peruskouluille suunnattu ”Keke koulussa – Kestävän kehityksen opas” sekä päiväkodeille ja leikkipuistoille laaditut omat kestävän kehityksen oppaat. Lisäksi hankkeessa on järjestetty kasvattajille suunnattuja koulutuksia, autettu kestävän kehityksen ohjelmien laadinnassa ja tapahtumien järjestelyissä sekä tuettu kestävän kehityksen kasvatuksen verkostoja kaupunkien sisällä. Pysyvien verkostojen luominen onkin onnistunut hankkeessa parhaiten kasvattajien kohderyhmässä. Syynä tähän on ennen kaikkea se, että ympäristökasvattajilla on jo aiemmin ollut aktiivista yhteistyötä. Myös hankkeen työntekijöillä oli enemmän valmiita kontakteja kuin 4V:n muissa komponenteissa.

Kestävän kehityksen kasvatuksen kohderyhmä on ollut erittäin laaja ja hankkeen edetessä on tartuttu myös osa-alueisiin, jotka eivät alkuaan edes olleet mukana hankesuunnitelmassa. Helsingin leikkipuistojen kanssa tehty työ laajeni alun piirustusnäyttelystä koko Helsinkiä koskevaksi leikkipuistojen kestävän kehityksen ohjelman laatimiseksi. Koulut ovat olleet pitkälle toistakymmentä vuotta velvoitettuja hoitamaan ympäristökasvatusta opetussuunnitelman läpäisyperiaatteen mukaisesti. Vaikka koulujen käytännöt vaihtelevat edelleen suuresti, ympäristökasvatuksella on kouluissa suhteellisen selkeä pohja. Myös päiväkodeissa, nuorisotaloissa ja leikkipuistoissa kestävä kehitys on tunnustettu keskeiseksi kasvatuksen osa-alueeksi. Tarpeiden ja toiveiden tunnistaminen onkin ollut tässä 4V-hankkeen osa-alueessa helpointa olemassa olleiden rakenteiden vuoksi.

Kestävän kehityksen kasvatuksen osalta arviointia varten tehtiin **yhteensä 27 haastattelua, joista kolme oli ryhmähaastatteluja.** Koulujen osalta haastatteluihin osallistui yhteensä yhdeksän opettajaa ja viisi kohdealueiden koulujen rehtoria. Varhaiskasvatuksen osalta haastateltiin neljää päiväkotien työntekijää sekä kolmea leikkipuisto-ohjaajaa. Kaupunkien virkamiesten haastattelut sisälsivät kolmen Helsingin sosiaaliviraston työntekijän, yhden Espoon sivistystoimen, yhden Espoon luontotalon työntekijän sekä kahden Helsingin ja yhden Vantaan ympäristökeskuksen sekä yhden Vantaan sivistystoimen työntekijän haastattelun. Lisäksi haastateltiin yhtä Helsingin nuorisotoimen ja yhtä Suomen ympäristökasvatuksen seuran työntekijää.

4.1 Kestävän kehityksen kasvatuksen nykytilanne

Kestävä kehitys ja ympäristökasvatus ovat jo vakiintuneita käsitteitä kasvattajien parissa ja valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa koulut on jo pitkään velvoitettu sisällyttämään ympäristökasvatusta opetukseen läpäisyperiaatteen mukaisesti. Ympäristökasvatuksen kentällä on enenevässä määrin monen tason toimijoita ja valtakunnalliset ympäristökasvatuksen päivät kokoavat vuosittain toimijoita yhteen. Käytännössä ympäristö- tai kestävän kehityksen kasvatuksen (keke-kasvatus) toteuttaminen vaihtelee kuitenkin paljon koulu- ja aluekohtaisesti. Ympäristökasvatuksen roolia varhaiskasvatuksessa ei ole tunnustettu valtakunnallisesti samalla tapaa kuin koulujen osalta.

Suomen ympäristökasvatuksen seura koordinoi ympäristökasvatuksen kenttää valtakunnallisella tasolla. Ympäristökasvatuksen seura pyrkii mm. edistämään koulujen ja päiväkotien Vihreä lippu -toimintaa sekä tukemaan ympäristökasvattajien verkostoja. Luontotalot toimivat kaupunkien tasolla yhteistyössä koulujen, päiväkotien ja muiden kasvatustoimijoiden kesken. Luontotalojen tapaan myös Kierrätyskeskus tarjoaa monenlaisia ympäristökasvatukseen liittyviä palveluita ja koulutuksia.

4.1.1 Ympäristökasvatusta, keke-kasvatusta vai hyvää kasvatusta?

Vaikka ympäristökasvatus on vakiinnuttanut asemansa koulumaailmassa, käytettävien käsitteiden tarkemmat sisällöt eivät olleet useille haastatelluista kovinkaan selviä. Ympäristökasvatus on käsitteenä keke-kasvatusta vakiintuneempi, mutta toisaalta kouluissa ja päiväkodeissa puhutaan paljon myös yleisesti kestävästä kehityksestä. Kestävän kehityksen kasvatus ymmärrettiin laajemmaksi ja epämääräisemmäksi käsitteeksi kuin ympäristökasvatus. Yleisesti kestävä kehitys ymmärrettiin ensisijaisesti ympäristövastuullisen toiminnan edistämisenä ja sosiaalinen kestävyys liitettiin käsitteeseen harvemmin. Käsitteiden määrittelyä ei kuitenkaan pidetty yleisesti erityisen oleellisena, vaan tärkeämpänä nähtiin toiminnan konkretisointi.

Suomen ympäristökasvatuksen seurassa käsitteitä keke-kasvatus ja ympäristökasvatus pidetään synonyymeina, mutta käytössä on päädytty pitäytymään perinteisemmässä ympäristökasvatuksen käsitteessä. Seuran mukaan ympäristökasvatusta ei pitäisi mieltää keke-kasvatusta suppeammaksi käsitteeksi, vaan ympäristökasvatukseen tulisi liittää kaikki ympäristön ulottuvuudet, joita ovat mm. sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen ympäristö. Eräs haastateltava näki keke-kasvatuksen tarkoittavan laajuudessaan oikeastaan kaikkea ”hyvään” tähtäävää kasvatusta.

Paras käsite voisi olla ”hyvä kasvatus”. Kasvatusta on turha pilkkoa miljooniin lohkoihin. (Helsingin sosiaaliviraston työntekijä)

Sanat ovat kuitenkin vain sanoja. Käsitteet ja termit muuttuvat trendien mukaan. Tärkeää on, että perusajatus käsitteiden taustalla on selvä. (Leikkipuisto-ohjaaja)

4.1.2 Kouluissa ja nuorisotoimessa

Haastatelluissa kouluissa kestävä kehityksen kasvatuksen käytännöissä ja ympäristötoiminnassa oli paljon vaihtelua. Muutamassa koulussa käytännöt olivat jo melko pitkällä, toiminnan takana oli kestävä kehityksen ohjelma ja toiminnalla oli selkeät raamit. Osassa kouluja oli puolestaan aloitettu käytäntöjen edistäminen kierrätyksen ja lajittelun järjestämien myötä vasta viime vuosina. Muutamassa koulussa toimintatapojen muuttamiseen oli tartuttu koulun remontin jälkeen, kun toimintaa piti muutenkin suunnitella uudestaan. Kestävien käytäntöjen edistämistä pidettiin tärkeänä kaikissa kouluissa, mutta käytännön liikkeelle lähteminen tuntui monesti kankealta puitteiden järjestämissä ilmenneiden ongelmien vuoksi. Ylipäätään ympäristötoiminnan liikkeelle saaminen oli pitkälti yksittäisten opettajien aikaansaannosta ja toiminnan jatkuvuus oli kiinni yksittäisten henkilöiden innostuksesta ja jaksamisesta.

Koulujen ympäristö- ja keke-toiminta sisältää monenlaisia muotoja ja toimintaa toteutettiin lähtökohdista ja ideoista riippuen erilaisin menetelmin. Kouluissa kestävä kehitystä edistettiin mm. seuraavin tavoin:

- Ympäristö/keke-vastaavien ja työryhmien nimeäminen
- Oppilaiden ympäristöraati, ympäristöagentit
- Oppilasparlamentista tehty keke-oppilasryhmä
- Kierrätyksen ja lajittelun järjestäminen
- Energiansäästö (sähkölaitteiden sammuttaminen, valoissa liiketunnistimet)
- Lähiympäristön siivouspäivät
- Kierrätys-, energiansäästö- ja ekopäivät
- Luokkien välinen kilpailu ruokailun jätteen vähentämisessä

- Oppimateriaalien kierrättäminen
- Tavaroiden yhteiskäyttö
- Vastamainosnäyttely
- Muotishow kierrätysmateriaaleista
- KiVa Koulu-ohjelmassa mukana oleminen (kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma)
- Kansainvälinen ilmastotarkkailuprojekti
- Viihtyisien oppimisympäristöjen luominen
- Pajapäivät: eri-ikäisten ja kulttuuritaustaisen oppilaiden työskenteleminen yhdessä

Useissa haastatteluissa myönteisten asenteiden todettiin olevan tärkein tekijä ympäristövastuullisen toiminnan juurruttamisessa henkilökunnan ja oppilaiden käytäntöihin. Asenteisiin voidaan vaikuttaa etenkin pitkäjänteisellä ja läpäisevällä ympäristökasvatuksella sekä esimerkillä. Vastuullista kuluttamista ja omien valintojen merkitystä pidettiin hyvänä kasvatusteemana, jossa yhdistyvät konkretia ja laajemmat vaikutukset. Sosiaalisen kestävyys liitettiin koulujen ja nuorisotoiminnan perustehtäviin:

Tavoitteenahan on ylipäätään kasvattaa nuorista aktiivisia kansalaisia, joilla on hyvät sosiaaliset välineet. (Nuorisotoimen työntekijä)

Koulujen ympäristötoiminnassa pidettiin tärkeänä oppilaiden osallistamista. Kun oppilaat pääsevät toimimaan esimerkiksi ympäristöraadissa tai koulun ympäristöagentteina, toimintaan sitoudutaan ja oppilaat levittävät tietoa ja toimintamalleja myös toisilleen ja perheissään. Jokaisesta luokasta valitut ympäristöraatilaiset tai ympäristöagentit voivat esimerkiksi suunnitella koulun ympäristökampanjoita ja seurata uusien toimintamallien toteutumista. Ympäristöraadeista oli erittäin hyviä kokemuksia ja oppilaat ovat lähteneet innostuneina mukaan vastuutehtäviin. Jossain kouluissa ympäristötoiminnan seuraaminen ja toiminnan ideointi oli kuitenkin jäänyt opettajien vastuulle eikä oppilaiden osallistamisen mahdollisuuksia oltu otettu huomioon.

Ekotukitoimintaa on myös aktiivisesti edistetty kouluissa. Tämä luo toimivan linkin ympäristökasvatustyön ja konkreettisen ekologisen jalan jäljen pienentämiseen tähtäävän toiminnan välille.

Pienin askelein etenemistä pidettiin kaikissa haastatteluissa kouluissa hyvänä lähtökohtana. Käytäntöjen muuttaminen on kouluissa usein haasteellista ja uusiin toimintamalleihin pitää sitouttaa opettajat, oppilaat, keittiöväki, huoltohenkilökunta sekä muu koulun henkilökunta. Lajittelun järjestämistä pidettiin luontevimpana ensiaskeleena. Pienin askelein edetessä vaarana on kuitenkin toiminnan jäähdyttäminen tietylle tasolle. Vuosittain vaihtuvia teemoja pidettiin hyvänä keinona taata toiminnan jatkuvuus ja suunniteltu eteneminen. Vihreä Lippu -toiminnassa edetään teemojen mukaisesti, mutta ilman ohjelmassa mukanaoloakin koulut voivat keskittyä esimerkiksi yhtenä vuonna energiansäästöön, toisena veden kulutukseen ja kolmantena sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.

Helsingin nuorisoasiainkeskuksen työntekijä piti kestävä kehityksen edistämässä tärkeänä etenkin panostamisen asenteisiin vaikuttavaan ympäristökasvatukseen. Helsingin nuorisotaloilla on oma kestävä kehityksen ohjelmansa ja jokaisella nuorisotalolla on oma keke-vastaavansa. Konkreettinen kestävä kehityksen työ on kuitenkin pitkälti työntekijöiden oman kiinnostuksen varassa ja koulutautumisen suhteen täytyy olla itse aktiivinen. Nuorisoasiainkeskus pyörittää ANSA (aktiiviset nuoret stadin asialla) -toimintaa, jossa nuoret käsittelevät oman lähiympäristönsä ilmiöitä ja ongelmia sekä pyrkivät vaikuttamaan alueen kehitykseen. Kokemusten perusteella nuoret tarttuvat hyvin aktiivisesti mahdollisuuksiin vaikuttaa omassa lähiympäristössä. Nuoret ovat osallistuneet mm. skeittipuiston kunnostukseen ja kampanjoineet hyvän mielen bussimatkailun puolesta.

4.1.3 Päiväkodeissa

Päiväkotien rooli ympäristökasvattajina on jossain määrin epämääräisempi kuin koulujen. Kaikki haastateltavat pitivät varhaiskasvatuksesta liikkeelle lähtevää kestävästä elämäntavan oppimisesta erittäin tärkeänä ja päiväkoteja pidettiin otollisena maastona ympäristökasvatukselle. Päiväkotien ympäristökasvatukselliseen rooliin toivottiin selkeytystä niin paikallisella kuin valtakunnallisella tasolla.

Pienenä opittu voi kantaa pitkälle. Kokemusten ja elämysten kautta ympäristöön kiinnitytään helposti ja kiinnittymisen kautta syntyy myös ympäristöstä välittäminen. (Päiväkodin johtaja Vantaalta)

Varhaiskasvatuksessa kestävästä kehityksen kasvatus on pitkälti toimijoiden oman kiinnostuksen varassa ja ylhäältäpäin tulevaa ohjeistusta on olemassa melko vähän. Luonnossa liikkuminen, kierrätysmateriaaleista askartelu ja ympäristöön tutustuminen ovat toisaalta usein luontevasti mukana päiväkotien toiminnassa ja eräänlainen luontokasvatus on ollut mukana päiväkotien toiminnassa alusta alkaen. Vastaanotto uudenlaisten kestävästä kehityksen mukaisten käytäntöjen omaksumiseen tuntuu olevan päiväkodeissa hyvällä mallilla. Käytäntöjen laajamittainen käyttöönotto vaatisi kuitenkin ylemmän tason suunnittelua sekä ohjeistusta ja tukea.

Päiväkodeissa kestävästä kehitystä edistettiin mm. seuraavilla toimilla:

- Kestävä hankinnat (ei kertakäyttömateriaaleja)
- Materiaalinen kierrättäminen ja hyödyntäminen moneen kertaan
- Energiansäästö
- Jätteen vähentäminen
- Luonnossa liikkuminen
- Ympäristökasvatuksellinen näkökulma kaikessa toiminnassa
- Vanhojen tavaroiden kierrättäminen yhdessä vanhempien kesken
- Päiväkodin keke-strategian laatiminen
- Päiväkodin oman keke-kansion kerääminen
- Kiuru ja koppakuoriainen-opaskirjan käyttö
- Mörrimetsä-toiminta
- Lennu Liito-orava-materiaalien hyödyntäminen
- 4V-hankkeen lakanapyyhemalli
- Asennekasvatus
- Kotiseututuntemuksen ja -rakkauden lisääminen
- Halaaminen
- Toisten lasten ja ryhmien kunnioitus ja huomioiminen

Vantaalla päiväkodit ovat tällä hetkellä hyvin aktiivisia kestävästä kehityksen toimintamallien edistämisessä. Vantaan sivistystoimessa vuoden 2010 kaikkia päiväkoteja koskettavaksi teemaksi on nimetty luonto ja ympäristö ja virastossa pyritään tukemaan teeman toteutumista. Myös Espoossa päiväkotien rooli ympäristökasvatuksessa on tunnistettu aiempaa voimakkaammin ja Espoon päiväkodit ovat tulleet kaupungin ekotukitoiminnan piiriin. Jostain syystä Helsingin päivähoito ei sen sijaan ole lähtenyt mukaan ekotukitoimintaan, minkä vuoksi kasvatuksen ja ekotukitoiminnan synergiaa ei ole voitu Helsingissä hyödyntää.

4.1.4 Leikkipuistoissa

Helsingin leikkipuistot tulivat mukaan hankkeeseen aluksi lasten ”Onnellinen kaupunki”-piirustusnäyttelyn myötä. Hankkeen edetessä tunnistettiin kuitenkin suurempi mahdollisuus leikkipuistojen osallistumiselle ja tukemiselle minkä kautta hankkeessa käynnistettiin leikkipuistojen kestävästä kehityksen ohjelmatyö. Etenkin itäisen alueen leikkipuistoissa on haastateltavien mukaan ollut jo pitkään innostunut henki kestävästä kehityksen työn ja verkostoitumisen suhteen. 4V-hankkeen tarjoama apu otettiin vastaan innolla ja yhdessä hankkeen kanssa on perustettu leikkipuistojen kestävästä kehitystä edistävä LeEko-työryhmä.

Leikkipuistot tarjoavat ohjattua toimintaa lapsille ja varhaisnuorille sekä kohtaamispaikan lapsiperheille. Leikkipuisto-ohjaajien rooliin kuuluu myös sosiaaliohjaajan ja varhaisen tuen tehtäviä sekä perhevalmennusta. Leikkipuistot ovat myös kaupungin ekotukitoiminnan piirissä ja kaksi haastatelluista leikkipuisto-ohjaajista oli käynyt ekotukikoulutuksen.

Kestävästä kehityksen todettiin olevan sisällä leikkipuistojen toiminta-ajatuksessa. Leikkipuistoissa arvostetaan hyviksi koettuja vanhoja toiminnan malleja, tuetaan alueeseen kiinnittymistä, myötäelehtään perheiden arjessa ja edistetään lähiympäristöstä huolenpitoa. Leikkipuistojen uskottiin voivan levittää helposti kestävästä kehityksen käytäntöjä ja ideologiaa myös koteihin. Leikkipuistoissa kestävästä kehityksen mukaisina toimintamalleina lueteltiin:

- Kierrätysmateriaalien käyttö kädentaidoissa
- Ekopäivät (vanhojen vaatteiden, kirjojen ym. kierrättäminen vanhempien kesken)
- Jätteiden lajittelu
- Energiansäästö
- Kestävät hankinnat
- Täti Vihreän ympäristökoulun hyödyntäminen
- Ekomusikaali (suunnitteilla)
- Avoimia alueen asukkaille suunnattuja iltatapahtumia (suunnitteilla)

LeEko-työryhmän tavoitteena on saada jokaiseen Helsingin leikkipuistoon omat ympäristöohjelmat sekä ottaa käyttöön 4V:n tekemä ympäristöopas. Tavoitteisiin kuuluu toimivan jätehuollon ja kierrätyksen järjestäminen, energian kulutuksen vähentäminen sekä työntekijöiden ja vanhempien liikkumistottumuksiin vaikuttaminen. Hankkeeseen on kytketty mukaan myös Helsingin ekotukitoimintaa, minkä kautta pyritään saamaan aikaan laaja ja toimiva leikkipuistojen ekotukihenkilöiden verkosto. Suunnitteluun on otettu mukaan leikkipuistojen käyttäjiä ja pienten lasten vanhempien kanssa ideointi on koettu hyvin palkitsevaksi.

4.2 Toiminnan haasteet

Keskeisimmät haastatteluissa ilmenneet kestävästä kehityksen haasteet koskivat puitteiden järjestämisestä ja innostuksen aikaansaamista. Vaikutuksiltaan merkittävä toiminta vaatii puitteet, joissa energiansäästö, lajittelu ja läpäisevä ympäristökasvatus ovat mahdollisia. Toiminnan jääminen pienimuotoisen puuhastelun tasolle on iso riski. Onnistuneen kasvatuksen kannalta olisi tärkeää ymmärtää erilaisten toimintojen vaikuttavuus ja toteuttaa ympäristövastuullisuutta laajasti myös käytännössä.

4.2.1 Organisaatioiden rooleista

Suuri osa koulujen ja päiväkotien henkilöstöstä ei ollut kovin perillä kaupunkien tarjoaman tuen mahdollisuuksista. Opettajat ovat tottuneet toimimaan itsenäisesti eikä monelle ollut tullut edes mieleen tiedustella tukea kaupungin taholta. Moni opettaja kertoi olleensa myös ihmeissään siitä, kuinka hankalaa ja kallista esimerkiksi jätelajittelun järjestäminen kouluissa on. Esimerkiksi Vantaalla kunnollisten puitteiden aikaan saaminen vaati pitkää pinnaa ja hampaiden kiristelyä sivistystoimelta saatujen ohjeistusten ollessa epämääräisiä ja kiven takana.

Kaupungeilta on tähän mennessä puuttunut selkeät kouluja ja päiväkoteja koskevat ympäristötoiminnan järjestämistä koskevat ohjeistukset. Koulut ovat kyllä jossain määrin velvoitettuja noudattamaan säästämisen ja kierrättämisen perusteita, mutta kunnollinen tuki näiden velvoitteiden hoitamiseksi puuttuu. Ympäristökasvatus ilman näkyviä käytännön esimerkkejä jää kuitenkin vaillinaiseksi. Suurimmaksi ongelmaksi selkeiden ohjeistusten laatimisessa on koettu kaupungin toimijoiden välisen yhteistyön heikkous. Jos sivistystoimessa ei tiedetä kiinteistötoimen tai jätehuollon järjestelmistä, tuen antaminen kouluille jää helposti vajavaiseksi.

Kaupunkien työntekijöiden haastatteluja tehtiin organisaatioissa, jotka ovat olleet keskeisimmin mukana hankkeessa kestävän kehityksen kasvatuksen osalta. Vaikka jotkut keskeisistä kasvatusorganisaatioista ovat jääneet haastattelujen ulkopuolelle, tehdyissä haastatteluissa on pyritty avaamaan kokonaiskuvaa ympäristökasvatuksen toimijoista ja kaupunkien organisaatorakenteista.

Helsingin sosiaalivirastossa on yksi osa-aikainen ympäristöasiantuntija, jonka vastuualueena on koko virasto. Tavoitteena on, että kaikissa sosiaaliviraston alaisissa organisaatioissa otetaan ympäristöasiat läpäisevästi huomioon. Ympäristöasiantuntijoille olisi enemmänkin tarvetta ja optimaalisesti kaikilla viraston vastuualoilla olisi oma asiantuntijansa. Virastossa on useita ekotukihenkilöitä, jotka pyrkivät levittämään konkreettisia kestävän kehityksen käytäntöjä. 4V-hankkeen tukeman Helsingin leikkipuistojen kestävän kehityksen ohjelman uskottiin voivan saavan aikaan muutoksia laajemminkin virastossa.

Leikkipuistotyöllä saatetaan saada aikaan aika isoja muutoksia koko sosiaaliviraston tasolla. Tällä laajuudella ei varmaankaan ole tehty koko virastossa mitään ympäristötyötä. (Sosiaaliviraston työntekijä)

Kaiken kaikkiaan eri virastojen (opetus, ympäristö, sosiaalitoimi nuorisotoimi) yhteistyöllä on Helsingissä jo pitkä perinne ja ympäristökeskus tukee ympäristökasvatusta aktiivisesti. Koska Kierrätyskeskuksen luontokoulu toimii Helsingissä, on myös sen hyödyntäminen ollut aktiivista. Ekotukitoiminta kattaa lisäksi koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaaliviraston.

Vantaan sivistystoimessa on myös yksi osa-aikainen ympäristövastaava, joka toimii kasvatusorganisaatioiden yhteyshenkilönä ympäristöasioissa. Ympäristövastaavan toimenkuvaan kuuluu mm. Vantaan ilmasto- ja ympäristöohjelmien laatimiseen osallistuminen, koulujen, päiväkotien ja kirjastojen neuvominen ja kaupungin sekä pääkaupunkiseudun ympäristötyöryhmiin osallistuminen. Myös Vantaalle kaivattiin vankempaa resursointia virastojen ympäristöjohtamiseen. Vantaalla onkin aloitettu ympäristökasvattajien verkostotyö 4V:n tukemassa Vyyhti-ryhmässä.

Espoossa on 4V-hankkeen myötä käynnistetty järjestelmällinen ympäristökasvatuksen verkostotyö. Hankkeen avustuksella saman pöydän ääreen koottiin mm. varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen toimijoita sekä kiinteistöhuollon, siivous- ja ruokapalveluiden ja ympäristökeskuksen väkeä. Villa Elfvikin luontotalo on ottanut verkostotyössä koordinoivan roolin. Verkostotyön vahvistaminen lähti

kouluille ja päiväkodeille suunnatun koordinoitumman tuen tarpeesta. Monilla toimijoilla oli jo ennestään omia ympäristöohjelmia, joita nyt pyritään yhtenäistämään ja selkiyttämään.

4.2.2 Toiminnan pitkäjänteisyys ja tavoitteellisuus

Kestävän kehityksen mukaisen toiminnan edistämiseksi on usein vaarana toiminnan jääminen kierrätyksen ja lajittelun järjestämiseen. Kouluissa ja päiväkodeissa pienetkin toiminnan muutokset vaativat kärsivällisyyttä ja koko henkilökunnan yhteistä panostusta. Jo kierrätyksen ja jätteiden lajittelun järjestäminen on usein pitkän työn takana, mutta ympäristötoiminta ei saisi pysähtyä tähän.

Jätteiden lajittelua pidettiin hyvänä ja konkreettisena tapana käynnistää koulun tai päiväkodin ympäristötoiminta. Haastateltavat pitivät toimivaa kierrätystä usein myös riittävänä panostuksena ympäristötoimintaan. Jotta koulujen ja päiväkotien toiminnalla olisi todellista vaikuttavuutta ja ympäristökasvatuksen sanoma tulisi ymmärretyksi, tarvittaisiin kokonaisvaltaisempaa näkökulmaa ja erilaisten toimintojen vaikuttavuus ympäristön kannalta tulisi saada näkyväksi.

Ympäristö- ja keke-kasvatuksessa tulisi tehdä selväksi, millaisilla elämäntavan muutoksilla on todellista vaikuttavuutta. Pelkällä maitotölkkien kierrättämisellä ei saavuteta kestävä kehitystä. (Opettaja, Helsinki)

Monet opettajista pitivät valtakunnallisen opetussuunnitelman läpäisyperiaatetta hankalana toteuttaa ja valittelivat opetussuunnitelmasta puuttuvaa konkretiaa. Täsmällisempi ympäristö- ja keke-kasvatuksen ohjeistus voisi auttaa ympäristötoiminnan eteenpäin viemisessä ja suurempien linjojen haltuun ottamisessa. Lajittelun, materiaalien- ja energiansäästön vaikutusten seuranta on myös tärkeää ympäristötoiminnan jatkuvuuden kannalta. Tuloksellisuus toimii hyvänä kannustimena viedä toimintaa entistä kunnianhimoisempaan suuntaan.

4.2.3 Innostaminen kekeen – vai johonkin muuhun?

Osa kasvatuksen parissa toimivista haastatelluista piti käsitteiden kuluneisuutta ja käytetyn kielen tunkkaisuutta yhtenä suurimpana ympäristötoiminnan kehittämisen haasteena. Etenkin nuoria on vaikea innostaa ”kestävää kehitystä edistävään toimintaan” jo byrokraattisten termien vuoksi. Jotta toiminta olisi innostavaa, siitä pitää puhua toimijoiden omalla kielellä. Vaikka lasten ja nuorten toteuttamat kampanjat tai virastojen tempaukset asettuisivat kestävä kehityksen sateenvarjon alle, hankalaa terminologiaa kannattaa välttää. Toiminta voi olla tehokkaampaa, kun puhutaan konkreettisista tavoitteista ilman vaikeaselkoisen terminologian tuomaa taakkaa.

Kekellä on villasukkaleima, josta ei olla päästy eroon. Innostavaan toimintaan tarvitaan uutta puheenpartta, jotta homma ei juutu kuluneisiin termeihin. (Nuorisotalon työntekijä)

Keke on oppilaille usein ”yök”. Toimintaan pitäisi saada lisää gloriata ja intomieltä! (Rehtori Espoosta)

Henkilökohtaiset merkitykset ja kokemukset sekä konkreettiset tavoitteet auttavat sitoutumaan toimintaan. Nuoret innostuvat etenkin omaan lähiympäristöön vaikuttavasta toiminnasta, joka on lähtenyt liikkeelle heidän omien havaintojensa ja tarpeidensa pohjalta. ”Keke-projekteista” puhumisen sijaan nuorille voitaisiin antaa mahdollisuus nimetä itse, mitä tehdään.

4.3 Kokemukset hankkeesta

Kasvatuksen kohderyhmä on ollut 4V-hankkeessa hyvin laaja ja hankkeessa on pyritty vaikuttamaan varhaiskasvatuksesta perusopetukseen ja virastojen tasolle asti. Toiminta ja onnistumiset ovat olleet erilaisia eri kaupungeissa. Espoossa suurinta kiitosta on saanut ympäristökasvattajien verkostotyön käynnistyminen, Helsingissä hyvänä on pidetty etenkin leikkipuistojen kestävän kehityksen ohjelman käynnistymistä ja Vantaalla päiväkodeille sekä Vyyhti-ryhmälle suunnattu tuki ovat saaneet erityistä kiitosta.

Ohjelmatyön lisäksi hankkeessa on luotu arkeen sopivia keke-käytäntöjä sekä pyritty vastaamaan kohderyhmän nimeämiin tarpeisiin ja toiveisiin. Haastatteluissa nimettiin mm. seuraavia 4V:n kanssa toteutettuja toimintoja:

- Koulutukset ja seminaarit (mm. uusia näkökulmia kestävään kehitykseen, päiväkotien ja koulujen hyvät käytännöt)
- Eri toimijoita yhteen koonnut puistohanke Roihuvuoressa
- Avustaminen tapahtumien ja tempausten järjestelyissä
- Tukea lajittelun järjestämiseen ja oppilaiden osallistumiseen
- Hanke mukana ympäristökasvatuspäivien järjestelyissä
- Apua uusien toimitilojen hankintaan
- Kuukausivinkkien seuraaminen
- Kestävän kehityksen oppaiden ja muiden materiaalien arviointi
- Vierailu Ämmäsuolla
- Päiväkotien lakanapyyheprojekti
- Päiväkodeille suunnatun Kiuru ja koppakuoriainen -oppaan uudistaminen (yhdessä Vyyhti-ryhmän kanssa)
- Lennu Liito-orava -kerhot
- Polkupyörien tuunauspaja
- Helsingin leikkipuistojen keke-ohjelman tukeminen (LeEko-hanke)
- Vantaan ympäristökasvattajien yhteistyöryhmän tukeminen (Vyyhti-ryhmä)
- Espoon ympäristökasvattajien verkostotyön käynnistäminen

4.3.1 Kiitosta

4V:n tarjoama tuki on ollut ilmaista ja haastatteluissa pidettiin erityisen toivottuna tukea, joka ei vaadi toimijoilta lisäresursointia. Monissa kouluissa oli vertailtu esimerkiksi Vihreän lipun ja 4V:n toimintamalleja ja hankkeen kanssa päädyttiin toimimaan joustavien ja ilmaisten mallien vuoksi. Seuraavaksi on nostettu esiin hankkeen ajamia toimintoja, jotka ovat saaneet osakseen erityistä kiitosta.

Lakanäkäsipyyhkeet päiväkodeissa

4V-hanke lähti yhdessä pilottipäiväkotien kanssa kokeilemaan ja levittämään toimintamallia, jossa vanhoista lakanoista ommellaan käsipyyhkeitä. Lakanalappuja käytetään käsipyyhkeinä ainoastaan kerran, minkä jälkeen käsipyyhe heitetään pyykkikoriin pyykättäväksi seuraavaa käyttökertaa varten. Kokeilu on saanut erittäin hyvää palautetta ja kiitosta on saatu etenkin hygieenisyydestä, jätteen vähentämisestä sekä lasten ja vanhempien osallistamisesta toimintaan. Jos kaikissa Helsingin päiväkodeissa siirryttäisiin lakanäkäsipyyhkeisiin, säästöä on arvioitu syntyvän 100 000-360 000 euroa vuodessa. Helsingin sosiaalivirastossa onkin suunnitteilla mallin laaja käyttöönotto.

Lakanakäsipyhye-projekti saattaa vaikuttaa ensi kuulemalta vaikuttavuudeltaan vähäiseltä puuhastelulta. Toiminta on kuitenkin hyvä esimerkki pienimuotoisesta ruohonjuuritason ratkaisusta, joka laajassa mittakaavassa toteutettuna voi johtaa merkittäviin säästöihin ja ympäristöjalanjäljen pienentämiseen. Kokeiluun mukaan lähteminen on kuitenkin vaatinut päiväkodeilta selkeää panostusta ja sitoutumista. Lakanalappuja ompelemaan on valjastettu lasten vanhemmat ja lapset auttavat käsipyyhkeiden pyykkäämisessä. Malli on hyvä tapa konkretisoida lapsille kierrättämistä sekä jättemäärän vähentämistä.

Verkostot

4V-hanketta kiitettiin paljon panostuksesta ympäristökasvattajien yhteistyöverkostojen vahvistamiseen. Vantaalla on saatu hankkeen tukemana käyntiin Vyyhti-ryhmä, jossa on mukana edustajia sivistystoimesta, ympäristökeskuksesta, Vantaan luontokoululta sekä pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskuksen ympäristökoulusta. Espoossa on myös käynnistetty järjestelmällinen ympäristökasvatuksen verkostotyö, jossa kootaan perusopetuksen, varhaiskasvatuksen, ympäristökeskuksen, kiinteistöhuollon, siivouspalveluiden, Espoo Cateringin, Villa Elfvikin luontotalon ja Kierrätyskeskuksen ympäristökoulun henkilöstöä saman pöydän ääreen. Helsingin leikkipuistojen LeEko-työryhmän vetovastuu on Helsingin sosiaalivirastossa ja verkostossa ovat mukana kaikki Helsingin leikkipuistot.

Hankkeen tukemia ympäristökasvattajien verkostomalleja on mahdollista levittää kuntiin ympäri Suomea.

Alueellinen ympäristökasvattaja

Opettajat, päiväkotien ja leikkipuistojen ohjaajat sekä nuorisotyöntekijät ovat pitäneet alueilla toimivien 4V-hankkeen ympäristökasvattajien olemassa oloa erittäin hyödyllisenä. Ympäristökasvattajien puoleen on ollut helppo kääntyä ja käytännön järjestelyihin sekä toiminnan ideointiin on saatu tärkeää tukea. Alueellinen ympäristökasvattaja on toiminut linkkihenkilönä ruohonjuuritason toimijoiden ja virastojen välillä, mikä on helpottanut esimerkiksi lajittelun ja energiansäästön vaatimien puitteiden järjestämistä. Ympäristökasvattajat ovat myös tarjonneet tärkeää tukea koulujen keke-ohjelmien laatimiseen sekä verkostojen tukemiseen.

Materiaalit

Hankeessa tuotettuja kouluille, päiväkodeille ja leikkipuistoille suunnattuja kestävän kehityksen oppaita pidetään yleisesti hyvinä välineinä kestävän kehityksen strategioiden ja ohjelmien toteuttamisessa. Oppaissa on pidetty hyvänä niiden kohdentumista suoraan tietyille ryhmille, esimerkiksi leikkipuistoille ei ole ollut aiemmin vastaavaa niille kohdennettua ympäristöopasta. Vaikka ympäristö- ja keke-kasvatusmateriaalia onkin löydettävissä mm. internetistä paljonkin, on 4V:n oppaisiin kuitenkin onnistuttu kasaamaan hyödyllinen ja laaja valikoima ohjeita ja vinkkejä samojen kansien sisään, mikä voi helpottaa materiaalin omaksumista. Käyttäjiltä on pyydetty materiaaleja kehitettäessä kommentteja pitkin matkaa, minkä ansiosta oppaiden käyttäjävälisyyttä on testattu melko hyvin.

4V:n tuottamat oppaat toimivat myös vaihtoehtona hyvälle, mutta monien tahojen liian haastavaksi ja turhan kalliiksi kokemalle Vihreä lippu -ohjelmalle. 4V:n oppaissa on arvostettu etenkin suoraan käyttöön soveltuvia ideoita ja malleja sekä esimerkkejä ja kommentteja jo testatusta toiminnasta. Suurin osa koulujen ja päiväkotien työntekijöistä ei kuitenkaan ollut vielä tutustunut hankkeessa tuotettuihin oppaisiin, joten kokemuksia oppaiden toimivuudesta käytännössä saadaan vasta myöhemmin. Oppaiden levitykseen toivottiin selkeitä suunnitelmia ja panostusta hankkeelta.

Vantaan päiväkodeilla on ollut 1990-luvulta lähtien käytössä Kiuru ja koppakuoriainen - ympäristökasvatuksen menetelmäopas päivitettiin hankkeen työntekijöiden avustuksella. Vanha opas oli ollut hyvin suosittu ja oppaan päivittäminen otettiin innolla vastaan. Vantaa sivistystoimella on myös selkeät suunnitelmat oppaan levittämisestä päiväkodeihin.

4.3.2 Parannettavaa

Toimijoiden tarpeiden selvittämistä on pidetty hyvänä lähtökohtana hanketyölle, mutta tarpeiden nimeäminen on koettu usein myös vaikeaksi. Joissain kouluissa hankkeen tarjoamiin mahdollisuuksiin on havahduttu vasta loppumetreillä ja tarjolle olisi toivottu myös valmiimpia tukipaketteja sekä ehdotuksia toiminnalle.

Hankkeelta toivottiin myös vielä voimakkaampaa poliittista näkyvyyttä sekä ujuttautumista kaupunkien linjajohtoon. Esimerkiksi nuorisotoimen osalta hankkeelta olisi toivottu tiiviimpää yhteistyötä kaupunkien virastojen kanssa. Toisaalta yksittäinen hanke ei voi vastata virastojen sitoutumisesta kehittämistyöhön: jos virastot eivät itse ole sitoutuneet hankkeeseen ja varanneet sille resursseja sekä esittäneet kehittämistarpeitaan, ei hanketta voi vastuuttaa näiden perustekijöiden heikkoudesta tai puutteesta.

Kaiken kaikkiaan ympäristökasvatuskomponentissa onnistuttiin hankkeen eri osa-alueista parhaiten luomaan myös virastotason verkostoja. Espoon ympäristökasvattajien verkostolle on selkeä jatko-suunnitelma ja Helsingin LeEko-ryhmällä on suunnitelmat jatkolle. Vantaan Vyyhti-ryhmässä oltiin kuitenkin vielä epävarmoja, miten ryhmä jatkaa toimintaansa ja millä hanketyöntekijöiden jättämä aukko osaamisessa saadaan paikattua. Hanke on osaltaan tukenut myös Uudenmaan ympäristökasvattajien verkoston kehittämistä.

Kaupunkien välisen yhteistyötä ja kokemusten vaihtoa eri kaupunkien välillä pidettiin erittäin hyödyllisenä, mutta verkostotyö pääkaupunkiseudun tasolla kaipaa vielä vahvistamista ja selkeämpää organisoimista. Pääsuunnitteluryhmään osallistuneiden tahojen tapaamisille toivottiin jatkoa, mutta tapaamisten järjestämisestä vastaava taho ei ole selvillä.

Hankkeen olisi toivottu myös laajentavan toimintareviiriään pilottialueiden ulkopuolelle. Hankkeen ulkopuolelle jääneiltä alueilta on kaikissa kaupungeissa tullut pyyntöjä osallistua hankkeeseen, mikä kertoo olemassa olevasta tuen tarpeesta. Toisaalta hankkeen tulokset ovat kaikkien käytettävissä ja hanke myös osallistui moniin laajempiin prosesseihin, joten toiminta on selvästi tähännyttä pilottialueita laajempaan vaikuttavuuteen. Tätä laajempaan osallistumiseen ei hankkeen resursseilla olisikaan ollut mahdollista mennä mukaan.

4.3.3 Mitä jää jäljelle?

Hyviksi koettujen vinkkien ja käytäntöjen uskottiin pysyvän käytössä myös jatkossa, mutta käytäntöjen levittämiseen tarvitaan edelleen suunnitelmallista työtä. Haastatteluiden perusteella materiaalien levittämistä ovat ottamassa vastuulleen ainakin Espoon ympäristökasvattajien verkosto, Vantaan Vyyhti-ryhmä, Helsingin sosiaaliviraston leikkipuistovastaavat, Suomen ympäristökasvatusseura sekä Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskuksen luontokoulu sekä Kierrätyskeskuksen luontokoulu. Helsingin sosiaalivirastossa on suunniteltu lakanapyyhemallin levittämistä kaikkiin Helsingin päiväkodeihin. Lisäksi Ely-keskusten sekä biologian ja maantiedon opettajien liiton toivottiin ottavan materiaalien levittämistä vastuulleen.

Sinällään ympäristökasvatusmateriaalista ei ole pulaa. Samaan aikaan kun kasvattajat toivovat saavansa käyttöön hyvää materiaalia, he valittavat myös tietoähkystä. Etenkin koulut hukkuvat helposti materiaalien tulvaan. Jotta hankkeen kehittämät materiaalit huomattaisiin ja löydettäisiin, toivottiin, että niistä tiedottaminen hoidettaisiin näkyvästi ja suunnitelmallisesti.

Materiaalien varmimpia käyttäjiä haastatteluiden perusteella ovat Helsingin leikkipuistot ja Vantaan päiväkodit sekä Kierrätyskeskus. Villa Elfvikin luontotalon työntekijä oli melko varma materiaalien laajasta käyttöönnotosta Espoossa. Yleisesti materiaalien käyttöönoton arveltiin kuitenkin vaativan koulutusta ja perehdyttämistä vielä jatkossakin. Materiaalien käytöstä tarvittaisiin ytimekkäitä koulutuspaketteja, jotka voisivat toimia vertaiskoulutuksina tai olla ulkopuolisten vetämiä.

Suomen ympäristökasvatusseuralla on suunnitelmissa paneutua vuonna 2011 kuntien organisaatiorakenteisiin sekä hahmotella toimivia kuntakohtaisia ympäristökasvatuksen malleja. 4V:n tuottamat verkostotyökalut ja koulujen kestävän kehityksen oppaat voivat toimia hyvinä työkaluina tässä työssä. Kuntien organisaatiorakenteiden selvittäminen vaatii paljon työtä ja esimerkiksi uusille hankkeille olisi tilausta tällä saralla. Myös lastentarhaopettajien liitto on keskittymässä kestävän kehityksen edistämiseen varhaiskasvatuksessa, ja päiväkodeille suunnattu keke-opas olisi oivallinen työkalu ympäristömallien levittämiseen.

Espoon ympäristökasvattajien verkostolla ja Helsingin LeEko-ryhmällä on selvät jatkosuunnitelmat. Espoon sivistystoimen työntekijä uskoo, että myös kuntien välisille tapaamisille löytyy jossain muodossa jatkoa hankkeen päätyttyä. Poikkikunnalliset tapaamiset ovat tutustuttaneet toimijoita toisiinsa ja tulevaisuudessa voi olla helpompi löytää yhteistyökumppaneita muista kunnista. Uudenmaan ympäristökasvattajien verkosto voisi olla myös tärkeä levityskanava.

4.4 Kehityssuuntia ja tukitarpeita

Kaikki haastatellut toivoivat jatkossa ympäristökasvatuksen parissa toimivien tahojen yhteistyön ja verkostoitumisen voimakkaampaa tukemista. Verkostojen avulla olisi mahdollista edistää innovatiivisuutta ja kehitystyötä sekä selkiyttää toimintamalleja ja tukirakenteita. Verkostotyölle tarvittaisiin kaupungin virastojen vahva tuki ja koordinoituvastuun pitäisi olla pysyvillä toimijoilla. Verkostotyö voisi auttaa myös kestävän kehityksen kasvatuksen kokonaiskuvan hahmottamisessa, mikä voi johtaa kunnianhimoisempien tavoitteiden asettamiseen. Verkostoja tarvitaan etenkin kaupunkien virastojen välillä, mutta myös koulujen ja päiväkotien välille toivottiin enemmän ajatusten jakamista ja vertaisverkostoja. Ruohonjuuritason verkostojen ja eri tason toimijoiden vuoropuhelun ylläpitäjiksi ehdotettiin keke-kummeja tai alueellisia ympäristökasvattajia.

Varhaiskasvatuksessa ja ala-asteilla ei keke-toiminnassa juurikaan törmätty asenteisiin liittyviin ongelmiin. Monien vanhempien nuorten koettiin sen sijaan pitävän ”kestävän kehityksen” ja ympäristövastuullisuuden edistämistä hieman tympeänä toimintana. Toiminnassa itsessään ei kuitenkaan välttämättä ole vikaa, vaan innostuksen puutteen syy saattaa löytyä pikemminkin kuluneista käsitteistä. Ympäristökasvatusmateriaaleista suurin osa on suunnattu varhaiskasvatukseen sekä alakouluille, ja yläasteikäisille suunnatuista materiaaleista todettiin olevan pulaa. Haastatteluissa toivottiinkin lisää nuorille suunnattuja innostavia materiaaleja.

Hankkeen muista kohderyhmistä erityisesti asukastoimijat ja paikalliset järjestöt pitivät tilojen puutetta yhtenä toiminnan pullonkaulana. Koulujen, päiväkotien ja nuorisotalojen tilojen käyttöön toivottiinkin joustavuutta. Tämä edellyttää tiloista vastaavien tahojen joustavuutta ja virastotason päätöksiä, joilla tilojen monipuolisempi käyttö mahdollistetaan.

4.4.1 Alueellinen ympäristökasvattaja

Kaikissa haastatteluissa kiiteltiin hankkeen vastuuhenkilöinä toimineita alueellisia ympäristökasvattajia. Vastaaville helposti lähestyttävälle yhteyshenkilöille ja koordinaattoreille toivottiin jatkoa kaikissa kaupungeissa. Etenkin koulut toivoivat alueellisia ”keke-kummeja”, jotka voisivat toimia hyvien käytäntöjen levittäjinä, tukihenkilöinä, oppaina ja koulujen välisten verkostojen koordinoijina.

Kaupunkien luontotalojen toiminta on usein lähellä alueellisten ympäristökasvattajien työnkuvaa. Luontokoulut tarjoavat monipuolisia ympäristökasvatukseen liittyviä palveluita ja luontotaloissa vierailujen kautta oppilaille välittyy paljon konkreettista keke-oppia. Hankkeen ympäristökasvattajat ovat onnistuneet tukemaan olemassa olevien toimijoiden työtä ja verkostoitumista sekä tarjoamaan entistä monipuolisempaa koordinoivaa ja kasvatusorganisaatioiden käytäntöjä helpottavaa tukea. Alueellisille ympäristökasvattajille toivottiin kovasti jatkoa ja tukikohdiksi ehdotettiin luontotaloja, ympäristökeskusta, Kierrätyskeskusta tai sivistystoimea.

4.4.2 Kaupungin tuen selkeyttäminen

Ympäristötoiminnan vireillepano vaatii kouluilta resursointia, johon ei juurikaan ole saatavilla tukea esimerkiksi kaupunkien taholta. Pidemmillä aikavälillä materiaalien ja energian säästöstä sekä kierättämisestä syntyy säästöjä, jotka näkyvät kaupunkien kassoissa esimerkiksi kiinteistöjen hoidossa. Koulujen ja muiden kasvatusorganisaatioiden toiminnan kannalta voisi olla kannustavaa, jos säästöt olisivat mahdollisimman näkyviä ja että ne voitaisiin kohdentaa ao. kohteiden ympäristötyöhön, tai että säästöjen aikaansaaminen palkittaisiin jollain muulla tapaa kaupungin taholta.

Kaupungilta toivottiin selkeää ohjeistusta ja malleja koulujen ja päiväkotien ympäristötyön käynnistämiseen. Koulujen ja päiväkotien työtä helpottaisi selkeät info/tukipaketit, joissa kerrotaan, mistä tukea saa ja miten esimerkiksi koulun lajittelu kannattaa järjestää. Tältä osin kehitettyä ohjeistusta voisi vielä kehittää.

Kouluille on tarjolla paljonkin ympäristöalan koulutusta, joka kuitenkin jää usein hyödyntämättä opettajien kiireen ja resurssipulan vuoksi. Sijaiskustannusten kattaminen olisi yksinkertainen tapa kannustaa koulujen henkilöstöä osallistumaan koulutuksiin.

Virastoissa kaivattiin myös entistä enemmän panostusta ympäristöjohtamiseen ja henkilöstön kouluttamiseen. Kasvattajille suunnattujen oppaiden lisäksi tarvitaan esimerkiksi energiatehokkuutta koskevia linjajohdon konkreettisia ohjeistuksia. Myös ekotukitoimintaa voitaisiin kytkeä selkeämmin virastojen ja yksiköiden ympäristöjohtamiseen.

Kuntien pitäisi tarjota aktiivisesti tukea ruohonjuuritason toimijoille. Vastuutettuja tahoja ja ympäristöjohtajuutta tarvitaan kunnan kaikille tasoille. Ympäristökeskus ei saa olla ainoa tukea tarjoava taho. Ympäristöjohtajuuden ja kouluttamisen kautta pitää saada lisää osaamista ja näkemystä johtajille. Ilman päättäjien näkemystä ruohonjuuritason toimintaa voi olla vaikea toteuttaa. (Vantaan sivistystoimen työntekijä)

Kaupunkien pitäisi patistaa ympäristötyöhön paljon nykyistä voimakkaammin. Jos ylhäältäpäin ei ole ohjausta, niin ainoastaan valistuneet opettajat ottavat keketyön hoitaakseen. (Luontotalon työntekijä)

Espoon ympäristökasvattajien verkostomalli on yksi 4V-hankkeen keskeisimmistä onnistumisista. Verkostotyön kautta ruohonjuuritason toimijoille suunnattua tukea on mahdollista selkiyttää ja kes-

kittää. Sirpaleista organisaatiota selkiyttävää mallia suositellaan levitettäväksi myös muihin kaupunkeihin. Myös Vantaan Vyyhti-toiminta tarjoaa mielenkiintoisia kokemuksia kaupungin sisäisen verkostotoiminnan kehittämisestä. Näitä kokemuksia voitaisiin edistää aktiivisemmin pääkaupunkiseudun ympäristökasvattajien yhteistyöllä.

Vaikka Uudenmaan ympäristökasvatusverkosto voikin tarjota hyvän foorumin, olisi hyvä jos myös pääkaupunkiseudun kasvattajien yhteistyötä voitaisiin vielä vahvistaa (Ympäristökeskuksen työntekijä)

Kaiken kaikkiaan 4V-hankkeen ympäristökasvatustyötä pidettiin onnistuneena, mutta samalla se jätti jälkeensä suuren haasteen tulosten levittämiseksi ja verkosto-itujen vakiinnuttamiseksi.